1. Men kan meer een klinkletter spellende, daar de letter om de volgende medeklinker niet behoeft verlenge [illegible] onderscheid maken tusschen ze [ille of illi, ille] voor zy als het aan komt & zee mare, tusschen zo daar kort [illegible] daar lang is. By voorb: Men zegt zo dat zo zo dra, 't woordje zo zeer schielyk uitspreekende. en een bellust dat men trekt uit het voorneemde zoo dan', in een anderen aanwyzing van uyt het een zaak te begrypen [of te begrypen] ik wil wel [illegible] dat ik — Doch zoo dat men u gelyk voor[illegible] stelle enz.

II. 't Is de vraag hoe men de werkwoorden (en [illegible]) in de tegenwoordige tyd der aantoonende wyze moet of in de [altyd] e achter aan by moet doen of die [illegible] is welke tot de (subjunctivus) of onderschikte wyze [illegible] Wy denken dat ze tot de eerste niet behoort. Men alleen zou lam & [illegible] [illegible] moeten. Die doen zou men je moet. & zoo ook [illegible] ik ben

AANLEIDING
TOT DE
NEDERDUITSCHE TAAL,
TEN DIENSTE ZYNER
LANTGENOTEN OPGESTELT
DOOR
J. NYLÖE.
NU VERMEERDERT MET EEN VERVOLG.



Te LEEUWARDEN,
By HERO NAUTA, Boekverkoi
vooraan in de Peperstraat. 1711.

VOORREDE
AAN DEN
L E Z E R.

'*t* IS *een gemeen ſpreek-woort, dat de ene dag den den anderen leert. De waarheit hiervan ondervint niemant beter, dan die zich in kunſten en wetenſchappen, en inzonderheit in de kennis der talen, oefent; een werk, dat op enen dag niet te beginnen en te volenden is, maar daar jaren aan vaſt zyn, eiſchende luſt en vlyt om alles naukeurig aan te merken, begane miſſlagen te verbeteren, en zoveel mogelyk is, naar de volkomenheit te ſtreven.*

VOORREDE.

Dien dit verdriet, of die het zich ſchaamt te leren dat hy tevoren niet wiſt, zal nooit wys worden, noch tot grondige kennis van enige wetenſchap komen. Het is weinige jaren geleden, dat ik deze Aanleiding tot de Nederduitſche taal voor de eerſte maal aan het licht gaf; en zy is den Liefhebberen onzer ſchone moederſprake ook niet onaangenaam geweeſt, en gunſtig van hun ontfangen. Nu komtze andermaal te voorſchyn, doch wat meer beſchaaft, en hier en daar met enige veranderingen, naardien ik zedert dien tyt verſcheide dingen, zo door eige oefening, als onderrechting van brave mannen, opbouweren der Nederlant-

 ſche

ſche tale, hebbe aangemerkt, die ik tevoren voorby zag. By het oordeel van andere Taalkundigen te horen, en hunne aanmerkingen met de myne te vergelyken, vont ik altyt baat; want, gelyk Vondel elders ſchryft, verſcheide oordelen ſchieten verſcheide ſtralen uit, en zien de dingen van alle kanten door en weder door, terwyl een enig oordeel maar een enigen ſtraal uitſchiet, en arm by den rykdom van velen is. Ook heb ik dit werkje met enige nieuwe hooftſtukken vermeerdert, dienende inzonderheit voor die zich willen oefenen om enen goeden ſtyl te ſchryven zo in hiſtorien, redevoeringen, als andere ſtoffen. Nu de Heer A.

VOORREDE.

Monen zyne Nederduitſche Spraakkunſt heeft uitgegeven, zou het voor my onnodig werk ſchynen meer regels der Spraakkunſt hier by te voegen; hoewel ik met zyn Eerw. juiſt in alles niet overeenſtemme, vooral niet in de ſpellinge: doch het luſt my niet hierover veel te twiſten; ik hebbe myne mening met redenen geſterkt, en late het oordeel aan den Taalkundigen Lezer, die die Spraakkunſt en deze Aanleiding beide kan gebruiken, kiezen wat hem beſt behage, en uit beide zyn nut trekken. Vaar wel.

J. NYLÖE.

AANLEIDING
TOT DE
NEDERDUITSCHE TAAL.

HET I. HOOFTSTUK.

Gemene Regels rakende den ſtyl der Nederduitſche Tale, om die in hare zuiverheit te ſchryven.

I. HEt is buiten tegenſpraak, dat niemant in enige tale wel ſpreken of ſchryven kan, tenzy hy den aart en de eigenſchap dier tale verſta, en grondig wete, hoe de woorden en ſpreekwyzen moeten geſchikt en t'zamengevoegt worden, om overal enen goeden, klaren, zuiveren, en krachtigen zin uit te leveren. Wil iemant dan goet Nederduitſch ſchryven, hy moet vooreerſt kennis hebben van de woorden en ſpreekwyzen die deze tale eigen zyn, gezuivert van *onduitſch* en *baſtertwoorden*, die de taal bederven, en haren glans en luiſter doen verliezen. Door

onduitſch en baſtertwoorden verſta ik alle uitheemſche woorden, die uit andere talen in de onze overgebragt worden, als uit het Latyn, Franſch, Engelſch, Italiaanſch, enz. die onze Nederduitſche taal ganſch ontſieren en onverſtaanbaar maken; gelyk alle die hoofſche termen van *abandonneren*, *avoueren*, *affirmeren*, *concinneren*, *corrueren*, *defereren*, en duizent andere. Alle zulke vreemde woorden moeten gemydt en verworpen worden, opdat men zuiver Nederlantſch ſpreke. Tenzy het zulke woorden zyn, die uit andere talen ontleent, en voor Duitſch zyn aangenomen, als *kroon*, *troon*, *glori*, *poëzy*, *Poëten*, *Filoſoof*, *tempel*, *orakel*, *peſt*, *tafel*, en meer diergelyke. Deze, ſchoonze uit ene andere tale hunnen oorſprong hebben, kunnen echter met reden in de onze behouden en gebruikt worden*; gelykze ook by de beſte Nederduitſche Schryvers te vinden zyn: en zulke te verwerpen zou niet alleen te grote viesheit en naukeurigheit zyn, maar wy zouden ons ook van vele woorden beroven, en de taal dus arm en gebrekkelyk maken.

Ik

* Cic. Lib. III. de Finib. fere in principio: Quanquam ea verba, quibus ex inſtituto veterum utimur pro Latinis, ut ipſa philoſophia, ut rhetorica, dialectica, grammatica, geometria, muſica; quamquam latine ea dici poterant, tamen, quoniam *uſu recepta* ſunt, noſtra ducamus.

Ik weet wel dat men voor troon *zetel*, voor kroon *sluier*, voor schepter *ryksstaf*, voor glori *ere* kan zeggen; 't is ook goet: en ik zou het beide behouden, omdat het een by alle Nederlanders zo verstaanbaar en gangbaar is als het ander. Ja *zetel* is zowel van Latynsche afkomst, van *sedere*, *sedes*, *sedile*, als *troon* van *thronus*, en *neus* van *nasus*, *oog* van *oculus*: en indien de Duitsche en Fransche talen aan de Latynsche, en deze weer aan de Griekſche, alles zouden moeten wedergeven watze daarvan ontleent hebben, zouden die talen zoveel verliezen, dat men ontelbare nieuwe woorden zou moeten maken. Zo zuiver en zonder de minste vermenging is geen taal in de werelt, als de allereerste, die dit voorrecht alleen heeft, datze de moeder en oorsprong der andere talen is. Het woort *Filosoof* wort by velen verworpen, en men vertaalt het *Wysgeer*: maar my dunkt, dat *wysgeer* een slegt woort is, van enen harden klank, en daar al te grote verkorting in is: want van een' *begerigen naar wysheit*, *wysgeer* te maken, moet elk hart luiden die enige kennis van onze tale heeft; en op dien voet zou men duizent wonderlyke en harde woorden door verkorting kunnen maken, die waarlyk in enen zagten en vloeijenden styl niet kunnen gedoogt worden. *Wysgierige* was be-

beter, gelyk *geltgierige*, *eergierige*, *wraakgierige*, enz. Φιλόσοφος is anders eigentlyk een *Liefhebber der wysheit*: Pythagoras gaf zich dezen naam uit zedigheit, willende niet σόφος, dat is, een *wyze*, maar liever Φιλόσοφος, een *liefhebber der wysheit* genoemt worden: en dit volgden ſedert vele anderen die na hem quamen, en zich alle Filoſofen noemden. Als men *Filoſoof* in Duitſch zegt, is by een ieder zo verſtaanbaar als *Wysgeer*. Zulke woorden dan uitgezondert die het gebruik ingevoert en verduitſcht heeft, moet men al het vreemde en uitheemſche myden, opdat men de taal zuiver houde. Temeer, omdat wy niet nodig hebben ons met die Franſche en Latynſche *termen* op te tooijen, naardien onze Nederduitſche taal in woorden en ſpreekwyzen zo ryk is, dat men 'er alles klaar, krachtig, en ſierlyk in kan uitdrukken: en ik zou mogelyk niet te veel zeggen, als ik die met de Griekſche en Latynſche talen gelyk ſtelde.

Om nu te leren wat goet en zuiver Nederduitſch is, moet men de beſte ſchryvers lezen die in deze tale geſchreven hebben, en boven anderen hierin uitmunten, gelyk Hooft, Vondel, Vollenhove, Monen, de Branden, en wie zich verder tot opbouwing en volmaking onzer tale bevlytigt hebben. Men kan

en

en moet hier ook met het gebruik te rade gaan, en onderzoeken hoe de taal doorgaans gesproken wort by menschen die hier keurig en net op zyn; het geen men nergens beter dan in Hollant vint, daar de Nederduitsche taal best en aangenaamst gesproken wort, inzonderheit by menschen van aanzien, en die hier hun werk van maken.

II. Gelyk de bastertwoorden te schuwen en te verwerpen zyn, zo heeft men ook alle *overtollige* woorden te myden, die ter zake niet dienen, den styl maar lam maken, en veel van zynen sieraat benemen. Indien men uit sommige boeken eens alle de woorden uitvaagde die daar overtollig in zyn, en die niets zeggen of betekenen, het is naulyx te geloven hoe vele regels, ja gehele bladen, zy verliezen zouden. Zo vele malen *en*, *gelyk als*, *dewelke dat*, *die*, *daar*, *hier*, *zynde*, *komen*, en wat al meer stop- en lapwoorden, die byna een vierde deel van het papier beslaan. Ik *en* kan dat niet doen: gy *en* zult niet: wat doet dat *en* hier? men zegt immers veel beter, *ik kan niet*, *gy zult niet*. *Gelyk als*, daar een van beide genoeg is; want *als* is *gelyk*, en *gelyk* is *als*. *De welke dat*, de man *de welke dat* hier of daar woont: luidt het niet fraaier, de man *die* daar of daar woont? *Daar* en *hier*; *daar* is *hier* een

plak-

plakkaat afgelefen; *daar* is *hier* wat wonders gebeurt: zekerlyk daar en hier verfchelen verre van elkandere; men moet zeggen, het is *hier* gebeurt; of zo het op ene andere plaats is voorgevallen, het is *daar* gebeurt. *Zynde* wort ook menigwerf gebruikt daar het niet nodig is; als by voorbeelt; *het huis nu voltrokken zynde, begondenze aan een ander werk: zynde* kan hier wel uitgelaten worden; hoewel niet overal, want fomtyts zou het duifterheit baren als dit *zynde* uit de rede bleef. *Zodat*, en *zo is 't dat; Toen hy deze woorden geeindigt hadde, ziet zo is 't dat hy zich niet meer kon onthouden van tranen.* Wie kan zulk een taal dulden? en vele menen dat dit noch mooi is, en beter luidt, dan of men zeide, *toen hy deze woorden geeindigt hadde, kon hy zich niet meer onthouden van tranen. Komen doen*, en *komen fpreken*; hy *quam* dit te doen; hy *komt* dit bewyzen; ik *quam* te fchryven; deugt niet: *hy dede dit; hy bewyft dit, ik fchreef*, moet men zeggen. *En Petrus naar buiten gaande, quam te wenen*, voor *weende*: het eerfte luidt byna of Petrus uit de zale van Kajafas gaande te Wenen in Ooftenryk was aangekomen. *Hebben gehadt; hebben gedaam gehadt*; en wie zou het al kunnen optellen dat men met verdriet horen en lezen moet! Zie den Heer Vollen-

hove

hove in een Dicht aan de Nederduitſche Schryvers, in zyne Poëzy onder de Mengeldichten te vinden, daar hy zulke en meer andere overtolligheden en gebreken onzer tale zeer aardig en krachtig heeft voorgeſtelt. Voor diergelyke overtollige ſtopwoorden heeft men zich zorgvuldig te hoeden wil men enen zuiveren en beknopten ſtyl ſchryven: met weinige woorden kan men veel zeggen, en als die wel geſchikt zyn, beter, krachtiger, en ſierlyker ſpreken, dan met vele woorden die overtollig zyn.

III. Dewyl het ſpreken en ſchryven dient om door dit middel onze gedagten aan anderen bekent te maken, en hun de zaken op die wyze te doen verſtaan als wy die by ons zelven begrepen hebben, hetzy de een den anderen onderwyze, of vermane, of opwekke, of trooſte, enz. zo ſpreekt het van zelven, dat iemant met dit oogmerk ſchryvende, *klaar* en *duidelyk* moet ſchryven, opdat hy zowel zich zelven verſta, als van anderen verſtaan worde: want men ſchryft of ſpreekt immers om verſtaan te worden; en dit kan niet geſchieden, of men moet zyne gedagten klaar voorſtellen, en zich over de zaken duidelyk en bevatbaar uitdrukken. Het is een groot misverſtant, met opzet duiſter te ſchryven, gelyk enigen die gewoonte hebben,

menende dat men zich hierover verwonderen zal, en 's mans wysheit en geleertheit dies te meerder ſchatten, naardat men hem minder verſtaan kan. Doch wyze en verſtandige lieden zullen geheel anders oordelen, en van zulke ſchryvers het vermoeden hebben, dat zy of zich zelfs niet verſtaan, of grote waanwyzen zyn, die ydelen lof zoeken daar die niet te vinden is. Die ſchryven wil, moet klaar ſchryven, of het werk liever ſtaken.

IV. Om klaar te ſchryven moet men altoos *eigentlyke* woorden van de zaken gebruiken, en *elk ding met zyne eige maniere van ſpreken uitdrukken*; gelyk de Schilders aan elk afbeeltſel zyne eige verw geven, de lucht blaau, het velt groen, de ſneeu wit, een man als een' man, en een vrou als een vrou verbeelden, zo in aangezigt als kledinge. Meldt iemant iet van enen Koning, hy voere hem koninglyk in, en ſpreke van zyn ryk en heerſchappye, van kroon en ſchepter, en wat de koninglyke waardigheit meer vereiſcht. Enen krygsman voegen wapens en geweer: enen lantman akkers, vee, en weiden; en zo verder hebben alle andere perſonen of zaken hunne byzondere eigenſchappen; en ieder moet op zyne wyze en naar zynen aart beſchreven worden. Wiert dit wel in achtgenomen, men zou zo vele oneigentlyke en on-

ongerymde ſpreekwyzen en gelykeniſſen in de boeken niet vinden, die keurige kenners tot walgens toe vervelen. Men ſchryft ſlegt van heerlyke zaken, en ſchildert de zon met houtkole, die men met gulde ſtralen moſt afbeelden; men voegt gelykeniſſen byeen, die elkandere ganſch ongelyk zyn, en zo weinig paſſen als licht en duiſternis; en mengt hemel en aarde, vuur en water, en alle hooftſtoffen ondereen.

Tot klaarheit van den ſtyl behoort ook, dat men elken zin of periode zyn maat geve, en niet te lang of te kort zy, maar den middelweg hierin houde: een ſtyl die al te kort en afgebroken is baart doorgaans duiſterheit, en de lankheit verveelt. Niemant moet zo ſchryven dat hem een ander in het lezen met moeite volgen moet, maar de zaken moeten zich van zelve opdoen, en gemakkelyk kunnen begrepen worden, anders krygt men verdriet in het lezen al zyn de zaken noch zo ſchoon.

V. Verder moet men ook inzonderheit trachten dat men enen ſtyl ſchryve die *aangenaam* en *vloeijende* is, waarin de woorden zo aaneen geſchakelt zyn, dat ieder zyn rechte plaats hebbe, het naamwoort en werkwoort behoorlyk worden byeen gevoegt, en zo geſchikt, dat de zin zonder ſtoten ten einde

de lope. Een harde ſtyl is onaangenaam, en heeft op verrena zoveel ingang niet als een vloeijende, die het zuivere water gelyk is, dat onverhindert en zonder tegenſtant afvliet.

VI. Men heeft alle gemaaktheit, gezogte en opgepronkte woorden als een peſt te vlieden; want de ſtyl moet natuurlyk wezen, of gelyk alrede gezegt is, met eigentlyke woorden en ſpreekwyzen doorvlochten. Men vint 'er die hun werk maken om uit verſcheide Schryveren, Poëten inzonderheit, een menigte van hoogdravende en poëtiſche ſpreekwyzen te verzamelen, dieze dan in enen ongebonden ſtyl zo fraai en ſierlyk te pas brengen, dat hunne rede eveneens is opgeſchikt als Eſopus kraai met al haar bonte veren. 't Is wanſchapen, en voegt in genen dele: want ſpreekwyzen die de Dichtkunſt eigen zyn, daar men de dingen op een geheel andere wyze en trant afmaalt, paſſen gene ongebonde rede, die daardoor zo vreemt en gemaakt wort, datze onverſtaanbaar is. Ik ſta gaarne toe, dat men ſierlyke en krachtige ſpreekwyzen uit de Poëten kan en mag ontlenen: maar die moeten met verſtant gebruikt, en zo te pas gebragt worden, dat het niet gezogt of opgepronkt ſchyne. Deze wanſtaltige gemaaktheit voegt nergens minder dan in ene Kerkrede, daar men

geeſtelyk ſtoffen verklaart, en van Godt en goddelyke dingen ſpreekt: hier neemt en ontleent men veel veiliger de woorden en ſpreekwyſen uit de ſchriften der Profeten en Apoſtelen, en de preekſtyl moet ſchriftuurlyk wezen: niet dat men geſtadig een reex van hondert ſchriftuurtexten aaneen hange, en die met kapittel en vaars opzegge; maar men moet zyne zaken met ſchriftuurlyke woorden en ſpreekwyzen uitdrukken, en die zoveel als mogelyk is gebruiken, om dus geeſtelyke ſtoffen met de eige woorden van Godts Geeſt voor te ſtellen. En het is zeker, dat de heilige Schriften ons overvloet van ſchone, krachtige, en ſierlyke ſpreekwyzen kunnen uitleveren, alsze maar naarſtig daarin gezogt en wel gebruikt worden. Doch hiervan zal in het volgende IV hooftſtuk breder geſproken worden.

VII. Moet men zich wachten om niet met enen gemaakten trant en opgeſmukte redenen te voorſchyn te komen: men hoede zich ook, om niet te laag te vallen, of zyn ſchrift te ſlegten en laffen ſtyl te geven. Gemene praatjes, ſtraatwoorden, zotte en kinderachtige gelykeniſſen, oneerbare taal, en wat dies meer is, kan in genen dele geleden worden. Men moet deftig, zedig, en eerbaar ſchryven, opdat men niemant

aanſtoot geve, noch van anderen beſpot worde: naar dat het ſchrift is, oordeelt men van den ſchryver, van zynen aart en inborſt.

VIII. De ſtyl zy zich zelven doorgaans gelyk, opdat die op de ene plaats niet te hoog drave, noch op de andere te laag kruipe, maar byna op de zelve maat en trant geſtelt; hoewel met onderſcheit van zaken: want de ene zaak eiſcht iet meerder en verhevener dan de andere; doch elk moet het zyne hebben, en de zuiverheit en kracht van enen goeden ſtyl moeten overal uitblinken.

IX. Woorden van enen zelven klank moeten niet te na op elkandere volgen, zulx beneemt de welluidentheit; by voorbeelt, *deze bomen ſtonden aan klare waterſtromen*, dit luidt te rymachtig: zo ook, *daar is haar haar*; ſchryf liever *daar is heur haar*. Ook moet men myden, een en zelve woort dikmaal in ene rede te gebruiken; dit ſtaat arm en gebrekkelyk. Men kan dit gebrek beſt vervullen met overvloet van woorden en ſpreekwyzen te verzamelen, waardoor men rederyk wort, en nu het ene, en dan het andere kan nemen.

HET II. HOOFTSTUK.

Van de verscheidenheit van styl in het schryven van Historien, Redevoeringen, Natuurkundige, en andere, stoffen.

I. IN het voorgaande hooftstuk hebbe ik enige algemene regels voorgestelt, waarnaar men zynen styl in het Nederduitsch bequamelyk kan schikken, om zowel met ene zuivere als klare en sierlyke tale te spreken en te schryven. Maar dewyl sommigen geoordeelt hebben, dat het niet ondienstig zou wezen, dat ik behalve die algemene regels, ook iet in het byzonder aantekende van de verscheidenheit van styl, ten aanzien der verscheide stoffen daar men van schryft, en kortelyk aanwees, wat'er voor onderscheit van styl en spreekwyzen dient waargenomen in het schryven van *Historien*, *Redevoeringen*, verklaringen over *Natuurkundige*, *Godtgeleerde*, en andere zaken: zo hebbe ik, om ook hierin enige voldoening te geven, de moeite genomen, om dit volgende hiervan aan te tekenen, en zo beknopt als mogelyk waar, byeen te brengen. Doch ik moet den Le-

zer vooraf waarſchuwen, dat hy zich niet verbeelde hier nette en naukeurige regels te zullen vinden van alles wat'er tot den ſtyl zo van hiſtorien, als redevoeringen, en alle andere ſtoffen, vereiſcht wort; geleerde mannen hebben gehele boeken hierover geſchreven, en dit is in weinige bladen niet te bevatten. Ons oogmerk is maar het voornaamſte te zeggen, en te tonen, dat'er onderſcheit moet wezen in den ſtyl, naar het onderſcheit der ſtoffen daar men van ſchryft.

II. Ik oordele, dat men dit voor enen vaſten en voornamen regel moet houden, *dat de ſtyl in allerlei ſoorte van ſchriften moet geſchikt worden naar het oogwit daar de ſchryver op doelt*, immers daar hy in zyn ſchrift op moet doelen: want zo hier geen acht op wort gegeven, dat een ſchryver zynen ſtyl voege naar het oogmerk van zyn ſchrift, zal hy by de lezers nooit uitwerken 't geen hy voorheeft. By voorbeelt, iemant wil iet ſchryven tot opwekking en vertrooſting van enen zyner vrienden, die, door zware tegenſpoeden gedrukt, moedt en trooſt van node heeft: zou het wel met het oogmerk van dien ſchryver overeenkomen, dat hy enen ſtyl gebruikte die ſtraf en ſtuur was, vol harde uitdrukkingen, in plaats van ene zagte en vriendelyke tale, die hy als balſem

moet

moet leggen op de ſmertelyke wonde van zynen vrient? Of dat iemant een vreeſlyk onweer zullende beſchryven, dat hemel en aarde den ondergang, en het ganſche menſchdom den jongſten dag ſchynt te dreigen, hiertoe woorden en ſpreekwyzen bezigt, die dit maar flaauwelyk verbeelden, en den lezer geen ſterker indruk geven, dan of het ſlegts een' gemenen ſtorm gewaait hadde, die met donder en blixem verzelt, hier en daar een weinig ſchade hadde veroorzaakt? Met zo een' ſtyl zou die ſchryver immers niet uitvoeren dat hy beoogt: een flaauwe ſchildery kan geen levendige en ſterke verbeelding geven; met ſterk en ſtraf ſchryven kan men niet trooſten, gelyk men met vleijen niet beſtraffen, noch met boertery ernſt kan verwekken: die trooſten wil, moet trooſtelyk ſchryven, met woorden en uitdrukkingen die ene bedroefde ziel verquikken, opbeuren, en hope geven tot ene gewenſchte uitkomſt. Dezen regel, mene ik, zal men met weinig moeite op alle ſoorten van ſchriften kunnen toepaſſen, dat namelyk naar het oogmerk des ſchryvers en van zyn ſchrift, de ſtyl alſins moet geſchikt worden.

III. De twede regel is, *dat de ſtyl ook moet overeenkomen met de zaken die men beſchryft:* want dewyl 'er in een en zelve ſchrift

niet zelden velerhande zaken voorkomen, is het niet mogelyk dat de ſtyl overal eveneens kan wezen; de ene zaak is gewigtiger en van meer belang dan de andere: op de ene plaats ſpreekt men van leven, op de andere van doot: hier van het onuitſpreeklyk geluk des hemels, daar van den rampzaligen ſtaat der helle en der elendige verworpelingen; hier voert men enen Koning ſprekende in, daar enen Veltheer; op ene andere plaats weer enen lantman. Alle deze zaken moeten nootwendig naar heuren aart en eigenſchap beſchreven worden, en de ſtyl moet de zaken volgen, ryzen en dalen, wat meer of minder verheven zyn, naar dat het de zaken zelve vereiſchen.

IV. Voor enen derden regel ſtelle ik dezen: *dat de ſtyl ook moet geſchikt worden naar de verſcheide delen van een ſchrift*, inzonderheit van ene Rede, die men begint met een inleidinge, daarna een verhaal of uitlegging van zaken doet, die zaken wyders aandringt met kracht van redenen, hetzy tot overtuiging, of tot vermaning, of tot beſtraffing, of opwekking en vertrooſting. Gelyk hier de ſtem van enen Redenaar, als hy die rede in 't openbaar zal uitſpreken, zich moet voegen naar de delen zyner redevoeringe, zo moet hy 'er nootzakelyk ook zynen ſtyl wat naar veranderen, op-

dat

dat hy overal niet op de zelve wyze ſpreke. Doch het zal nodig wezen, dat ik deze regelen nu eens in het byzonder toepaſſe op verſcheide ſtoffen en zaken, om den Lezer dit alles dies te klaarder voor ogen te ſtellen.

HET III. HOOFTSTUK.

Van den ſtyl in het ſchryven ener Hiſtorie.

I. NAardien het voornaamſte, zo niet het enige, oogmerk van enen Hiſtoriſchryver moet wezen om gebeurde zaken naar waarheit te verhalen, en de geſchiedeniſſen zoals die voorgevallen zyn oprechtelyk zonder drift of eenzydigheit te melden, zo kan men hieruit lichtelyk in het gemeen bepalen, hoe de ſtyl van ene *hiſtorie* moet wezen. Namelyk, dewyl de naakte waarheit geen valſch of verſiert optooiſel wil lyden, kan hier geen gezogte of opgepronkte ſtyl geduldt worden, ook geen hoogdravende; maar zulk een ſtyl, die tuſſchen hoog en laag gaat, waardoor men de zaken, die men verhaalt, naakt en klaar openlegt, de waarheit zuiver meldt, alle duiſterheit en dubbelzinnigheit van woorden mydende, en zulke ſpreekwyzen gebruikende, die by de

geleerden geprezen, echter ook van ongeletterden kunnen verſtaan worden, gelyk zeker Griekſch ſchryver niet onaardig zegt. † Is de waarheit de ziel van de hiſtorie, de ziel en kracht van enen hiſtoriſchen ſtyl beſtaat in de waarheit klaar en oprecht voor te ſtellen, en de gebeurde zaken levendig en duidelyk te verbeelden: waarom Dionyſius van Halikarnaſſen, den hiſtoriſchryveren deze wetten ſtelt: *Dat zy nooit onwaarheit moeten ſchryven: Niets van de waarheit ontveinzen: Niets ſchryven uit gunſt of ongunſt, maar alles naakt en klaar voor ieder openleggen.*

II. Maar dewyl 'er verſcheide ſoorten van hiſtorien zyn, en in ene hiſtorie dikwyls velerlei zaken voorkomen, die niet alle op de zelve wyze kunnen beſchreven worden; zo is het nodig dat een hiſtoriſchryver die verſcheidenheit wel in acht neme, en zynen ſtyl naar de zaken wete te ſchikken. In ene en zelve hiſtorie moet men ſomtyts melden van oorlog, en van vrede; van bloedige veltſlagen, daar duizenden ſneuvelen, daar het velt met dode lyken bezaait legt, en de rivieren van bloet ſtromen; waarover men in het ene lant vol vreugde en gejuich is, en zege-

† Lucianus, πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν, ſeu Quomodo ſcribenda ſit hiſtoria. p. m. 608. edit. *Amſt.* 1687.

zegevuren aanſteekt; terwyl het andere lant in diepen rouwe zit over de zware nederlaag van hun krygsheir. Dan moet men'er eens Koningen en Vorſten of andere grote perſonaſien doen ſpreken; dan deze en gene gevallen melden; dan landen, ſteden, en rivieren beſchryven; ook de godtsdienſten, zeden, en levenswyze der vreemde volken; en wat 'er meer voor verſcheidenheit in de hiſtorien voorkomt. Naar de verandering dezer zaken moet nootwendig ook de ſtyl volgen, opdat men droevige dingen treurig, blyde vrolyk, vermakelyke aangenaam, en gruwzame ſchrikkelyk verbeelde: dat men Vorſten vorſtelyk doe ſpreken, naar voorvallende gelegenheit: landen en ſteden naukeurig en net beſchryve: ſchone lantdouwen ſierlyk afmale; en dit met zulke woorden en ſpreekwyzen, die den lezer alles op het levendigſte voor ogen ſtellen, alsof hy de dingen zelf zag en hoorde.

III. Schoon een hiſtoriſchryver zich niet moet uitleggen op hoogdraventheit van ſtyl, zo kan hy echter, daar het pas geeft, ſierlyk en deftig genoeg ſpreken, en mag ook zynen ſtyl met figuurlyke en ontleende ſpreekwyzen doorvlechten, als hy ſlegts zorge draagt dat het niet te verre ga, en dat hy de gevoeglykheit in achtneme, om van ieder zaak naar heuren aart te ſpreken.

HET IV. HOOFTSTUK.

Van den ſtyl in ene Redevoeringe.

I. EEn *Redenaar* (Orator) heeft een ander oogmerk als een hiſtoriſchryver: want als deze de geſchiedeniſſen naar waarheit verhaalt, en de dingen gelykze gebeurt zyn net beſchryft, om die dus aan de tegenwoordige en volgende geſlachten door zyne pen mede te delen, zo voldoet hy aan zynen plicht, en bereikt zyn oogwit. Maar een Redenaar beoogt wat meer: die ſchryft en ſpreekt niet alleen om waarheit te melden, maar hy zoekt die waarheit ook te bewyzen, te beveſtigen, te verdedigen: hy zoekt zich aangenaam te maken by zyne toehoorders, hunne gemoederen in te nemen, en door zyne rede dit uit te werken, dat de toehoorders van de waarheit overtuigt worden, en hem alſins in 't geen hy ſpreekt toeſtemmen. Hier wort meer ſieraat en kracht van woorden toe vereiſcht; waarom een Redenaar zich allermeeſt op de welſprekentheit moet uitleggen, en het ſtaat hem vry zyne rede met ſchone, verhevene, en krachtige manieren van uitdrukkingen te verryken,

fraaie

fraaie ontleende ſpreekwyzen te gebruiken, ook deftige en zinryke ſpreuken, en wat'er meer bequaam is om enen ſtyl te verſieren. Nergens mag men verhevener en hoogdravender taal voeren dan in ene rede, daar men van grootſe en verhevene dingen ſpreekt: nergens meer kracht van uitdrukkingen bybrengen, dan daar men zyne zaak, die van gewigt is, verdedigt, hetzy voor de vierſchaar, of voor het volk. Hier kan men in den lof van grote en doorluchtige Mannen uitweiden: deugt en vroomheit elk krachtig aanpryzen, en die op het heerlykſte en beminlykſte voorſtellen; in 't tegendeel van ondeugt en godtloosheit ieder afraden en ſchuw maken, met die zeer lelyk en afſchuwelyk af te malen. Met een woort, hier kan de welſprekentheit al haar kracht oefenen, en de ſtyl van enen Redenaar kan met ſieraat van taal pronken boven alle andere. Doch ik moet 'er ook deze waarſchuwing byvoegen; dat men zynen drift hier den teugel niet te lang viere, maar binnen de palen blyve, en de welſprekentheit niet verandere in een ydel en verwaant gezwets van trotſe en hoogdravende woorden, dikwyls op de zaken weinig paſſende: dat men ook niet te veel verbloemde en geleende ſpreekwyzen gebruike, maar in alles de middelmaat wat houde,

die doorgaans de veiligfte weg is. Men kan hier lichtelyk te hoog vliegen; en niemant moet zich inbeelden, dat grootſe en verwaande woorden, en allerlei gebloemde ſpreekwyzen, zy voegen in de rede of niet, enen verheven ſtyl maken, en dat hier de welſprekentheit in beſtaat; geenſins: als de woorden en ſpreekwyzen niet paſſen op de zaken, en de zaken zelve geringer dan de woorden zyn, is het geen wel- maar grootſpreken; en zo een verwaande taal is walgelyk, en verveelt elks oren.

II. By Grieken en Romeinen plagten weleer de Redevoeringen in groot gebruik te wezen, zo voor den Raat, als in de Vierſcharen, en voor het volk; en men vont 'er zeer uitſtekende Redenaars, als Iſocrates, Demoſthenes, Cicero, Quintilianus en andere, van welke nu noch vele ſchone ſtukken hunner ſchriften, zo in de Griekſche als Latynſche tale, overig zyn: deftige voorbeelden voor die zich in de welſprekentheit willen oefenen. Maar onder ons zyn die Redevoeringen in de Nederduitſche tale zeer weinig in gebruik buiten de Kerk, en de meeſte en voornaamſte Redenaars, die in het openbaar in onze tale redevoeren, zyn de Predikanten of Kerkredenaars, die tot de Gemeenten ſpreken, en als gezanten van

Godts

Godts en Chriſtus wege haar het woort der waarheit en des levens verkondigen. 't Zal, gelove ik, niet ondienſtig wezen, dat ik eens in het korte aanwyze hoe de ſtyl ener Kerkrede behoort te zyn, zo in het gemeen, als in het byzonder in hare verſcheide delen; het geen niemant voor een nodeloos werk moet aanzien, dewyl 'er niet alleen de Predikanten, maar ook inzonderheit de Gemeenten, zeerveel aangelegen is, in wat ſtyl Godts woort geſproken, en den toehoorderen verklaart en toegepaſt worde.

III. Nademaal een Kerkrede voornamelyk beſtaat in een verklaringe over enig gedeelte der heilige Schriften, waardoor men zyne toehoorders tracht wys te maken tot zaligheit, en het oogmerk van een' Predikant is de Gemeente te leren en te ſtichten, en haar tot kennis en verſtant der goddelyke Schriften te brengen; zo kan men in het gemeen geen beter ſtyl in ene Kerkrede gebruiken, dan die Schriftuurlyk is, dat is, doormengt met woorden en ſpreekwyzen uit de heilige Schriften zelf genomen, om dus zoveel mogelyk is overal met Godts eige woorden te ſpreken. Daar men een bequame manier van ſpreken in de Schrift kan vinden om zyne zaken uit te drukken, zou ik niemant raden die elders te zoeken: Schrif-

tuurlyke woorden en ſpreekwyzen worden van de Gemeente beſt verſtaan, inzonderheit van die zich oefenen in het lezen van Godts woort. En men kan hier over geen gebrek klagen, naardien de ondervinding my en vele anderen geleert heeft, dat die zich wil benaarſtigen in het lezen der H. Schriften, om zich de woorden en ſpreekwyzen daardoor eigen te maken, altoos overvloet genoeg zal vinden, niet alleen van eigentlyke, fraaie, en bequame uitdrukkingen, maar ook van ſierlyke en overkrachtige ſpreekwyzen, die zoze maar wel gebruikt, en gevoeglyk in de rede geſchikt worden, den ſtyl enen groten luiſter van welſprekentheit kunnen geven. By voorbeelt, wie zou een zware ſterfte, door peſt of andere beſmettelyke ziekten veroorzaakt, krachtiger en beklaaglyker kunnen beſchryven, dan met deze woorden? *De doot is in onze venſteren geklommen, zy is in onze paleizen gekomen; om de kinderkens uit te roeijen van de wyken, de jongelingen van de ſtraten.* Jer. IX. 21. Is het niet een ſterke taal, als Job in zyne zware elende, die hem alle hope van herſtellinge ſcheen te benemen, dus ſpreekt? *Wat is myn kracht, dat ik hopen zou? of welk is myn einde dat ik myn leven zou verlengen? Is myn kracht ſtenen kracht? is myn vleeſch ſtaal?* Job. VI. 12. In

't tegendeel hoe zou een elendige ziel in noot en verlegenheit hare hope en betrouwen op Godt beter uitdrukken, dan met deze tale? *Wat buigt gy u neder, o myne ziel, en wat zyt gy onruſtig in my? hoop op Godt, want ik zal hem noch loven; hy is de menigvuldige verloſſing myns aangezigts, en myn Godt.* Pſ. XLII. 12. Zou iemant zyne onſchult en rechtvaardigheit wel krachtiger kunnen betuigen, dan Job wederom doet met de volgende woorden? *O aarde bedek myn bloet niet; en voor myn geroep zy geen plaats! Ook nu, zie in den hemel is myn getuige, myn getuige is in de hoogten. Zo ik myne hant tegen den weze bewogen hebbe, omdat ik in de poorte myne hulpe zag; myne ſchouder valle van het ſchouderbeen, en myn arm breke van zyne pype af.* Job XVI. 18. XXXI. 21. 22. Dit zyn maar weinige ſtaaltjes uit een grote volheit. De Lezer moet echter dit zo niet opnemen, alsof ik hiermede alle andere ſpreekwyzen, die niet ſchriftuurlyk zyn, uit ene Kerkrede zou willen verbannen; dit is myn mening niet: want die kunnen en mogen hier ook, daar het voegt, gebruikt worden; en men moet hier met verſtant en oordeel te werk gaan, om te zien hoe men zyne gedagten tot nut van den toehoorder beſt kan uitdrukken.

IV. Het is verre beneden de waarheit van

Godts

Godts heerlyk en dierbaar woort, dat het de Gemeente wort voorgeſtelt met enen ſlegten en laffen ſtyl, gemengt met gemene praatjes en onnozele gelykeniſſen, die in geen Kerkrede kunnen geleden worden: maar aan de andere zyde moet men zich hier ook wat matigen, om den ſtyl niet op te hogen trant te brengen; want de preekſtyl moet zedig wezen; en men heeft hier zo grote vryheit niet van hoogdravende taal te voeren, als in ene rede over wereltſche zaken. Men moet prediken dat het alle toehoorders verſtaan kunnen, en dat zy ten aanzien van de woorden genen uitlegger behoeven. Deze twe uiterſten moeten hier zorgvuldig gemydt worden, dat men verſtandige toehoorderen zyne rede niet walgelyk make door enen laffen ſtyl, noch al te grote verhevenheit van tale gebruike, waardoor men onverſtaanbaar wort by hen die weinig geoefent zyn.

V. Vooral dient men ook, hier op toe te leggen, dat de ſtyl ener Kerkrede aangenaam en vloeijende zy, en licht om te bevatten, opdat men zonder moeite gehoort worde. Een rede, die uit lange zinnen of perioden beſtaat, die met vele tuſſchenreden opgevult zyn, zodatze dikwyls na tien of twaalf regels eerſt met het werkwoort

ge-

gesloten worden, is moeilyk te lezen, maar noch moeilyker te horen; en zo een'styl kan ik niet goetkeuren in ene Kerkrede: want wat toehoorder kan zulk een'styl met zyne gedagten volgen? veel minder onthouden: en ik mene dat dit nochtans de beste wyze van preken is, dat men de toehoorders Godts woort zo verklare, dat zy het zonder moeite verstaan, en daarna eens weer overdenken kunnen; want buiten dit hebben zy'er weinig nut van. Derhalve moet men den styl zo schikken, dat de perioden van matige lengte zyn, en gemakkelyk ten einde lopen, zonder door vele tusschenzinnen te lang op gehouden te worden.

VI. Een Kerkrede heeft drie voorname delen, een *Inleiding*, een *Verklaring*, en een *Toepassing*. De *Inleiding*, schoon by sommigen voor geen deel van de rede gehouden, is echter nodig om de toehoorders vooraf kortelyk te bereiden en tot aandagt te verwekken. Hierom moeten de inleidingen zowel ten aanzien van den styl, als van de stoffe, aangenaam en gevallig zyn. Fraaie zinnebeelden, voorbeelden, gelykenissen, en diergelyke stoffen, alsze op de texten wel kunnen gepast worden, zyn zeer bequaam tot inleidingen; en die moeten wat levendig en sierlyk voorgestelt worden, opdat de toe-

hoorders aanstonts opmerkende worden, en zich uit dat begin een goet gevolg van de gansche rede beloven.

VII. In de *Verklaringe*, hetzy men woorden of zaken ontvouwt, moet de styl leerzaam en bevattelyk wezen; eenvoudige dingen moeten ook eenvoudig en met weinig optooisel van woorden verklaart worden. Komen 'er zaken voor, die gewigtiger en verhevener zyn, dan moet men den styl ook wat verheffen, opdat zaken en styl elkandere gelyk zyn. Dat men in het bybrengen van schriftuurplaatsen altyt een en zelve manier van spreken gebruikt, staat zeer arm en gebreklyk; hier moet men wat verandering van spreekwyzen maken; by voorbeelt: *gelyk Paulus spreekt in den brief aan de Romeinen: naar de tale van den Apostel Petrus: zo luiden Davids woorden in den* XXIV. *Psalm: zo staat 'er by Jesaias: dus hoort men Godt zelven spreken by den Profeet: volgens de lesse die onze Heilant Jesus aan zyne discipelen gaf:* en diergelyke veranderingen meer.

VIII. In de *Toepassinge* komen voor, *bestraffingen, vermaningen, opwekkingen, vertroostingen*, naardat de texten, die men verklaart, zulx vereischen. De bestraffing van zware en gruwzame zonden eischt enen straffen en ernstigen styl, waardoor men de zonden met

hare

hare quade en droevige gevolgen den zondaar levendig voor ogen ſtelt. Maar men onthoude zich hier van alle ſcherpe en ſtekende manieren van ſpreken; van ſchampere verwytingen, dezen of genen in het byzonder treffende: een wyze van beſtraffen die de menſchen niet beter zal maken, maar veeleer in hun quaat doen verharden, en enen groten afkeer van den Leraar in hun verwekken. Men moet op zo een wyze beſtraffen, dat men den zondaar overtuige van zyn misdryf; hem in het harte grype; het quaat zo voorſtelle, en hem daar met zulk een' ernſt van afrade, dat hy klaarlyk zie, dat men zyne behoudenis zoekt, en dat die beſtraffing alleen geſchiet om hem het ſchrikkelyk quaat der zonde en haar dodelyk gevolg voor ogen te doen zien, en zyne ziel uit het eeuwig verderf te rukken. In de beſtraffinge van minder gebreken, moet de ſtyl zo ſterk en ſtraf niet zyn als in grote zonden, maar overtuigende, afradende, met redenen die klaar tonen, dat die gebreken ganſch ſtrydig zyn tegen Godts wet en 's menſchen verplichting, en dat wy ſchuldig zyn in alles naar Godts wille en bevel te leven.

IX. *Vermaningen* eiſchen enen ernſtigen en krachtigen ſtyl: want hier moet men de

toehoorders de deugt en godtvrugtigheit op het beſte aanpryzen, die op het ſchoonſte en beminlykſte voordragen, hen aanmoedigen tot hunnen plicht, met krachtige beweegredenen, genomen zo van hunnen ſtaat en verplichtinge, als van de heerlyke vruchten van de deugt, en de dierbare beloninge die Godt zyne gehoorzame en getrouwe dienaren heeft toegezegt. Hier kan men woorden en ſpreekwyzen gebruiken, die dit alles op ene deftige wyze uitdrukken: hier kan men bewegen, aandringen, overreden, alles bybrengende wat bequaam is om de toehoorders tot betrachting der ware godtvruchtigheit aan te zetten.

X. In *opwekkingen* en *vertrooſtingen* moet de ſtyl wat vriendelyk en aangenaam wezen, bequaam om verlegene menſchen en die in zwarigheden zyn, of daarvan gedreigt worden, moet te geven en op te beuren, opdat zy niet bezwyken, maar ſtantvaſtig blyven in gedult en hope, op Godt betrouwende, die gezegt heeft, *Ik zal u niet begeven, Ik zal u niet verlaten.* Dit kan men met redenen en voorbeelden beveſtigen, tonende hoe Godt zyne hulpe aan anderen bewezen, en hen uit hunne noden verloſt heeft, beſluitende met deze of diergelyke taal: Houdt dan maar moet, myne Broeders,

ders, Godt die het belooft heeft, is getrou; al moeten wy ook in een dal van de schaduwe des doots gaan, wy hebben niet te vrezen, want de Heer zal by ons zyn; zyn stok en staf zullen ons troosten: ja hy zal ons eindelyk een blyde uitkomst geven, opdat wy zynen naam verheerlyken. En dit zy genoeg van den styl ener Kerkrede.

HET V. HOOFTSTUK.

Van den styl in het verklaren van Redenkundige en diergelyke stoffen: ook in het schryven van Brieven.

I. INdien een Filosoof, of Redenkundige, zynen styl met welsprekentheit versiert, ik zal het niet laken, maar zo hy die niet heeft, ik zalze van hem ook zozeer niet eischen, zegt elders Cicero *, de meester der welsprekentheit; maar dit vordert hy van hem, dat hy zyne mening met klare en dui-

* Cic. Lib. 1. de Finibus: Oratio me istius Philosophi non offendit. nam & complectitur verbis quod vult, & dicit plane quod intelligam: & tamen à Philosopho, si afferat eloquentiam, non asperner: si non habeat, non admodum flagitem.

delyke woorden wel uitdrukke, opdat men zyne rede recht verſtaan kan. Een ſchone leſſe voor alle die over Redenkundige ſtoffen willen ſchryven. Heeft iemant de bequaamheit, dat hy die met enigen ſieraat en bevalligheit van tale weet voor te ſtellen, 't is goet: zo niet, hy voldoet, als hy maar met ene zuivere tale ſpreekt, en zyne gedagten met klare en verſtaanbare woorden uitdrukt. Dit volgt wederom uit het oogmerk van zo een' ſchryver: want een Filoſoof ſchryft of redeneert over zulke zaken, die hy, zoals hyze zelf begrepen heeft, ook anderen wil doen bevatten, om die tot zyne mening en gevoelen over te brengen. Dit kan niet geſchieden door ene duiſtere en verwarde taal, door vreemde en gezogte woorden die naulyx verſtaanbaar zyn; maar hy moet hiertoe klare en eigentlyke woorden gebruiken, die beſt bequaam zyn enen levendigen indruk van de zaken te geven, waarin myns oordeels de beſte welſprekentheit van zo een' ſtyl beſtaat. Dit blykt ook uit de nature en aart der zaken zelve: by voorbeelt, een Filoſoof redeneert over de natuur en eigenſchappen ener geeſtelyke zelfſtandigheit, hetzy van Godt, of de zielen der menſchen of Engelen: hy onderzoekt naar den oorſprong van al het geſchapene, hoe,

en

en van wien, die dingen hun wezen en hoedanigheden hebben ontfangen, hoeze onderhouden en beſtiert worden: hy redenkavelt over de wonderbare vereniging van ziel en lichaam in den menſch; en van andere dingen meer, die tot de Natuur-en Redenkunde behoren. Deze zaken zyn van dien aart, datze meeſt met het verſtant moeten begrepen worden: en derhalve eiſchen zy zulke woorden, die haar klaar en duidelyk aan het verſtant voorſtellen; en de grootſte kunſt is hier, om de meeſt eigentlyke en natuurlykſte woorden uit te vinden, die het klaarſte en levendigſte begryp van de zaken verwekken: want hoe men iemant klaarder bevatting van de zaak kan geven, hoe hy die beter verſtaan zal. Zy voldoen noch aan hun oogwit, noch aan de zaken zelve, die over Filoſofiſche en Natuurkundige ſtoffen ſchryvende, hunnen ſtyl oppronken met allerlei oneigentlyke en ontleende manieren van ſpreken; die hier zekerlyk weinig voegen, en de gedagten van den Lezer geen zuiver denkbeelt van de zaken geven, maar die in 't tegendeel aftrekken en verwarren. Men leze Cicero eens in zyne Tuſculaanſche boeken, en die hy van het hoogſte goet tegen Epicurus geſchreven heeft, gelyk in

† Quæſt. Tuſcul. De Finib. bonorum & malor.

meer andere van zyne Filosofische schriften, en men zal zien, hoe weinig ontleende spreekwyzen hy daar gebruikt: in 't tegendeel hoe hy alles zeer natuurlyk, en met weinig sieraat van woorden voorstelt, de beste welsprekentheit en netste sieraat daar stellende in de klaarste en eigentlykste uitdrukkingen ener zuivere tale: en zo ons iemant tot een voorbeelt in allerlei soorte van styl kan verstrekken, het is deze grote man, hierin boven elks lof gesteigert, en die onder alle wereltsche schryvers in dit stuk geen weerga heeft.

II. Dit zelve heeft men ook waar te nemen in het beschryven van zekere *kunsten* en *wetenschappen*. Hoe klaarder en duidelyker styl hier gebruikt wort, hoe het de Lezer beter kan begrypen: en het is immers het oogmerk van den schryver, om zyne kunst door de pen aan anderen te willen leren en mededelen: hoe dan een Lezer met minder moeite zyne voorstellingen kan bevatten, hoe hy zyn oogmerk beter bereikt.

III. Belangende den styl der *Brieven:* men weet, dat gemeenzame brieven met dit oogmerk geschreven worden, opdat de ene vrient den anderen van zynen welstant, of van den staat van zyn huis en goederen, of van andere diergelyke voorvallen enig berecht geve:

ve: en outvader Hieronymus zegt elders niet qualyk, dat door middel van enen brief afwezende vrienden by elkandere tegenwoordig zyn. * Hieruit blykt, dat de ſtyl der brieven niet groots noch hoogdravendt, maar gemeenzaam moet wezen, † byna of men met elkandere ſpreekt, en de een den anderen iet verhaalt: mydende nochtans alle onzuiverheit van tale en ſlegte woorden, die in 't ſchryven nergens kunnen geleden worden. Zo de brieven van meer belang zyn, en dat men over grote en gewigtige zaken ſchryft, dan moet de ſtyl naar vereiſch der

 ſtoffe

* Epiſtolare officium eſt de re familiari, aut de quotidiana converſatione aliquid ſcribere: & quodammodo abſentes inter ſe praeſentes fieri, dum mutuo quid velint aut geſtum ſit nuntiant. Hieron. *Epiſt. ad Marcellam Tom.* III. *p.* 47. Et Cicero *Epiſt. fam. L.* II. *Ep.* IV. Epiſtolarum genera multa eſſe non ignoras: ſed unum illud certiſſimum, cujus cauſa inventa res ipſa eſt, ut certiores faceremus abſentes, ſi quid eſſet, quod eos ſcire aut noſtra aut ipſorum intereſſet

† Idem *Epiſt. fam. Lib.* IX. *Ep.* XXI. Verumtamen quid tibi ego in epiſtolis videor? nonne plebejo ſermone agere tecum? nec enim ſemper eodem modo. Quid enim ſimile habet epiſtola aut judicio aut concioni? quin ipſa judicia non ſolemus tractare uno modo. Privatas cauſas, & eas tenues, agimus ſubtilius, capitis aut famae ſcilicet ornatius. Epiſtolas vero quotidianis verbis texere ſolemus.

ſtoffe wat ſterker en verhevener zyn; behoudende echter iet van de gemeenzaamheit, opdat'er onderſcheit blyve tuſſchen den ſtyl in ene redevoeringe, en tuſſchen den ſtyl der brieven.

HET VI. HOOFTSTUK.

Van de ſpellinge en kracht der Letteren.

I. WY hebben in het Nederduitſch XXIV. letters, doch zo men de *j* en *y* voor twe byzondere letteren telt, zyn'er XXVI. als *a*, *b*, *c*, *d*, *e*, *f*, *g*, *h*, *i*, *j*, *k*, *l*, *m*, *n*, *o*, *p*, *q*, *r*, *s*, *t*, *u*, *v*, *w*, *x*, *y*, *z*. Van deze zyn de volgende zes *vocalen* of *klinkletters*, als *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, *y*, de overige XX zyn *conſonanten* of *medeklinkers*, die niet kunnen uitgeſproken worden als met behulp van ene der klinkletteren, gelyk *be*, *ce*, *de*, *ef*, *ge*, *ha*, *je* of *jot*, *ka*, *el*, *em*, *en*, *pe*, *que*, *er*, *es*, *te*, *vau*, of *ve*, *we*, *ex*, *ze* of *zade*.

II. Men ſchryft nu doorgaans *aa* voor *ae*, als in *ſtaan*, *gaan*, *raat*, *daat*, enz. welke verdubbeling van de *a* ik beter keure dan *ae*, *ſtaen*, *gaen*, *raet*, *daet*, omdat twe vocalen van enen klank ſterker en helderder luiden dan twe van verſcheide klanken, die lichte-

lichtelyk ineen ſmelten, en een tweklank worden. Immers is de *ae* in de Latynſche tale een tweklank in de woorden *Caeſar*, *Naevia*, *aegrotus*, *aemulus*, enz. en hoe wiert die by de Romeinen uitgeſproken? niet *Ceſar*, *Nevia*, *egrotus*, *emulus*; ook niet *Caſar*, *Navia*, *agrotus*, *amulus*, maar met enen klank uit *a* en *e* t'zamengeſmolten, en het geluit van de Griekſche *η* uitbrengende. Zo de *e* in *ſtaen*, *gaen*, *raet*, een verlengde *a* maakt, kanze in *roet*, *ſloet*, *boem*, en in *duer*, *muer*, ook een verlengde *o* en *u* maken, en men zou dan in plaats van *root*, *ſloot*, *boom*, *duur*, en *muur*, zowel *roet*, *ſloet*, *boem*, *duer*, en *muer* kunnen ſchryven, als *raet* en *ſlaet*. Doch gelyk de *e* hier met reden verworpen wort, als geen *o* of *u* verlengende, zo heeft men ook billyk voor *ae* twe *aa* ingevoert, die, gelyk ſnaren van enen toon, zuiverder geluit geven.

III. De *c* verſchilt van de *k*; immers by ons is de *k* van ſterker geluit, en wort hierom beter gebruikt in *Koning*, *kryg*, *kracht*, en diergelyke woorden: en men hoede zich vooral om de *c* ooit achter aan een woort of lettergreep te zetten, als in *ſterc*, *ryc*. In *ick*, *klanck*, is de *c* overvloedig, en de *k* kan 't hier alleen uithouden. In deze volgende woorden *Ceſar*, *Cicero*, *Cyprus*, *Ce-*

der,

der, *Cypres*, *Oceaan*, *Cichorei*, en enige andere, uit het Griekſch of Latyn oorſpronkelyk, is de *c* niet te verwerpen. Doch *ſieraat*, *ſieren*, *verſieren*, is beter met een *s*. *CH* is wat ſcherper van geluit dan de *g*, hoewel in *kracht* en *magt*, *geſlacht*, en *plagt*, *gewigt*, en *licht*, dit onderſcheit weinig gehoort wort. Omdat *magt* komt van *mogen*, *gewigt* van *wegen*, *dragt* van *dragen*, *klagte* van *klagen*, ſchryft men zulke woorden met een *g*, maar *kracht*, *zucht*, *licht*, *wacht*, *vrucht*, enz. met *ch*. hoewel anderen die ook wel met een *g* ſchryven.

IV. De *d* wort by velen in *heid*, *hand*, *land*, *God*, alleen zonder *t* geſchreven: maar ik beroepe my op elks oren, of men in de uitſprake dier woorden geen *t* kan horen; en zo daar een van beide kan afwezen, zal het de *d*, en niet de *t* zyn; gelyk men in *heit*, *hant*, *lant*, *kint*, *wint*, *bloet*, *gemoet*, ook in *ſtat*, *pat*, *gebot*, *eet*, en alle diergelyke woorden, de *d* kan miſſen. De reden, die men van dit ſchryven geeft, dat men daarom de *d* alleen gebruikt, omdat het meervout dezer woorden *handen*, *landen*, *Goden* heeft, is van gene kracht: want het is wat anders of de *d* een ſillabe opent, wat anders of zy die ſluit: in *hand* komt al de kracht der uitſprake op

de

de *d* aan, en zy is niet magtig om het alleen uit te houden; maar in *han-den*, *landen*, *Go-den*, opentze de twede ſillabe, datze zonder hulpe of veranderinge doen kan, alzo een lettergreep met zagter uitſprake geopent dan geſloten wordt. Daar zyn zeer weinige woorden in onze tale die met een *d* in 't ende beſtaan kunnen. *Rat* en *vat*, *rant* en *kant*, *doot* en *groot*, ſpreken wy eveneens uit: zal men dan nu, omdat men *raden*, *randen*, en *doden* zegt, en *vaten*, *kanten*, en *groten*, de eerſte woorden in het enkel getal met een *d*, en de andere met een *t* ſchryven, zonder te letten of men de kracht der uitſprake voldoet of niet? die de *d* hier wil behouden, moet 'er de *t* byvoegen, en ſchryven *radt*, *randt*, *doodt*; doch de *t* is anders genoeg. Naar dezen regel zou men dan ook voor *geloof*, *leef*, en *zweef*, *geloov*, *leev*, en *zweev*, moeten ſchryven, omdat men *geloven*, *leven* en *zweven* zegt; en voor *wys*, *prys*, *huis*, *wyz*, *pryz*, *huiz*, omdat het meervout dezer woorden heeft *wyzen*, *pryzen*, *huizen*. Maar dit is waarlyk een grote miſpelling: geen *v* of *z* zynde by ons zagte letters, hebben het vermogen om ſillaben te ſluiten, dat kunnen de *f*, en *s* doen die ſterker zyn; en zo de *v* en *z* achter aan een woort of ſillabe komen, moet men die

in

in *f* en *s* veranderen, volgens den regel die in alle talen plaats heeft, *quod litterae ejusdem organi inter se facile permutantur*, dat letters van ene of byna de zelve uitsprake lichtelyk verwisselt worden, en de ene voor de andere gestelt, als *f* voor *v*, *t* voor *d*, *s* voor *z*, *x* voor *ks*, *g* voor *k*, enz.

De *d* wort somtyts verdubbelt, als ook de *t*, om onderscheit te maken in werkwoorden die in *praes.* & *imperf.* of in den tegenwoordigen en onvolmaakten tyt op de zelve wyze worden uitgesproken, als ik *trachte*, *melde*, *klede*, *verplichte*, *vluchte*, *in imperf.* ik *trachtte*, *meldde*, *kleedde*, *verplichtte*, *vluchtte*, Doch hiervan zal onder de werkwoorden naderhant meer gezegt worden. Hier kan de Lezer in deze woorden *meldde*, *kleedde* horen hoe zagt de *d* in 't ende van de eerste sillabe luidt *meld-de*, *kleed-de*: en in zulke woorden die geen sterker uitspraak hebben, kan de *d* alleen volstaan, gelyk ook in ik *raadde*, *verbeeldde*, *arbeidde*, *antwoordde*, enz.

V. De *f* wort met reden gebruikt in eige namen, die wy uit het Griekſch of Latyn in onze tale overbrengen, en daar met Φ, of *ph* geschreven worden, als in *Filosoof*, *Filippus*, *Filadelfus*, voor *Philosooph*, *Philippus*, *Philadelphus*, volgende hierin de Grie-

ken

ken † en Latynen, die de eige namen uit andere talen in de hunne overbrengende, die naar den aart hunner tale buigen, en verzagten, als in *Caesar*, Καίσαρ, *Aquila*, Ἄκυλα, *Quartus*, Κουάρτος: dus schryven de Latynen de Griekſche woorden Φήμη, of Φάμα Doric. Φύγη, Φῶρ, met een *f*, *fama*, *fuga*, *fur*; en zy plagten ook *Fryges*, *Faron*, *Ferecides* &c. te ſchryven met een *f*, niet met *ph*. dat naderhant is opgekomen. * Als men Filoſoof met een *f* ſchryft, kan 'er niemant Piloſoop uit lezen, gelyk ik wel gehoort hebbe van zulke die geen andere als de Nederduitſche taal verſtonden. Ik hebbe tot nochtoe geen Nederduitſch woort gevonden daar *ph* in komt. Ook leren ons de Taalkundigen dat de Griekſche Φ door *ph* niet beter wort uitgedrukt dan door *f*, willende dat deze letter, die eigentlyk anders de Griekſche *f* is, by die volken noch anders wiert uitgeſproken als wy met *f* of *ph* doen. † Zodat 'er geen de minſte reden is waarom wy die woorden met *ph* zouden ſchryven.

VI. De *g* en *k* worden dikwyls verwiſſelt, en

† Vid. Joſeph. Antiq. Lib. 1. c. 7.
* Gisb. Cuper. Obſerv. L. III. c. 8.
† Martin. Lex. in F. Gatak. de ſtylo N. T. c. 2. Sciopp. Gram. Philos. de Conſonantibus.

en men ſchryft *Koning* en *Konink*, *lang* en *lank*, *gang* en *gank*, *gevangenis* en *gevankenis*; ook wel *gevangkenis*, *langkheit*, *vergangkbaar*, met *gk*; maar dit leſte, ſchoon ik het op gezach van Vondel en anderen ook gevolgt hebbe, komt my nu wat hart voor, en my dunkt dat een van beide *g* of *k* hier genoeg is. In *heilig*, *rechtvaardig*, *genadig*, *deugt*, *vreugt*, kan de *g* zonder *h* wel volſtaan.

VII. De *ÿ* wordt nu van de meeſte Schryvers verworpen, en men gebruikt daarvoor overal een *y*, als in *wy*, *gy*, *myn*, *ſchryven*, *blyven*, *gelyk*, *ſtyl*, *waardy*, enz. oordelende dat de *ÿ*, zynde een t'zamengevoegde letter uit *i* en *j*, den rechten klank niet geeft, die men in de *y* hoort. Sommigen willen de *ÿ* echter behouden in *zaaÿen*, *maaÿen*, *bloeÿen*, *groeÿen*, enz. hoewel Vondel in deze woorden niet meer dan een enkele *i* gebruikt, *zaaien*, *maaien*, *groeien*, *bloeien*, *vleien*, *ſchreien*. Met de *j* ſchryft men *jaar*, *jagt*, *jeugt*, *jongeling*, *juk*, *juweel*.

VIII. De ſpelling met *kw* in plaats van *qu* in *kwaat*, *kwellen*, *kwyten*, is om de hardigheit der uitſprake niet goet te keuren, en men ſchryft beter *quaat*, *quellen*, *quyten*. Dat de *w* in *eeuw*, *leeuw*, *nieuw*, *vrouw*, *getrouw*, enz. in het enkel getal dier woorden overtollig is, ſtemme ik ook niet on-

gaarne

gaarne toe, ſchoon ik die tot nochtoe altoos gebruikt hebbe: maar in het meervoudig getal wortze duidelyk gehoort *eeuwen*, *leeuwen*, *nieuwe*, *vrouwen*, enz. gelyk ook in *ſchuw*, *ruw*, *weduw*, *ſchaduw*. My dunkt, dat men in het werkwoort *houwt* de *w* wel mag behouden, en ſchryven, *hy houwt hout*; *hy houwt een hou in het hout*.

IX. De *x* wort by verkorting voor *ks* geſchreven in *volx*, *ryx*, *elx*. Hoewel anderen oordelen, dat men de *ks* hier diende te behouden tot een kenteken van den genitivus: het geen echter in *reex*, *dagelyx*, *naulyx*, *grotelyx* om die reden niet nodig is.

X. Men ſchryft nu *z* voor *s* in *zyn*, *zuiver*, *zeven*, *zwaar*, *zien*, en meer zulke woorden die van ene zagte uitſprake zyn. Doch ik hebbe gemerkt dat vele hierin dikwyls miſſen, niet recht onderſcheidende wat woorden een *z* of een *s* vereiſchen. De *z* is by ons zagter van geluit dan de *s*. In *ſterk*, *ſtryt*, *ſuiker*, *ſtaan*, kan geen *z* gebruikt worden; en wederom in *zwaar*, *zwaan*, *zien*, *zilver*, geen *s*: zo men *ſwaar*, *ſwaan*, *ſien*, *ſilver*, met een *s* ſchryft, luidt het op zyn Frieſch; en ſchryft men *zterk*, *ztryk*, *zuiker*, *ztaan*, met een *z*. Zo is de uitſpraak veel te zagt. De *s* ſiſt meer door de tanden dan de *z*, die niet zo ſterk gehoort wort.

En dit is het rechte onderſcheit dezer twe letteren in onze Nederduitſche tale; gelyk de volgende woorden noch ten overvloet leren,

Zingen. Siſſen.
Zaat. Sabel.
Zuigen. Suiker.

XI. Ik moet hier noch iet byvoegen van de ſpellinge met twe vocalen in *raaden*, *leeven*, *geeven*, *boomen*, *ſtroomen*, *muuren*, *uuren*, in plaats van *raden*, *leven*, *geven*, *bomen*, *ſtromen*, *muren*, *uren*, met ene vocaal. Ik zie noch geen genoegzame redenen die deze ſpelling kunnen verdedigen. Wat taal is'er, van die in enige achtinge zyn, daar een lange klinkletter door twe vocalen zonder noot wort geſchreven? Immers by Hebreeuwen, Grieken, Latynen, Hoogduitſchen, en Franſchen zou dit barbariſch ſchynen; *ma*, in *amare*, en *ce*, in *docere* by de Latynen, en by de Hoogduitſchen *ha*, in *haben*, *le*, in *leben*, *ſe*; in *ſegen*, *lo*, in *loben* worden maar met ene *a*, *e*, *o*, geſchreven. Waartoe dan in het Nederduitſch twe letters gebruikt, daar ene genoeg is? *Men* zoekt deze ſpelling te verdedigen, vooreerſt in de *werkwoorden* die in het enkel getal van de imperativus praes. of gebiedende wyze, twe vocalen hebben, als *leef*, *hoor*, *ſtuur*, enz. welke gebiedende wyze men houdt voor de

radix

radix of het wortelwoort der werkwoorden, waaruit alle de andere tyden en wyzen kunnen gemaakt worden. Hierom oordeelt men, dat die twe vocalen in de imperativus *leef*, *hoor*, *ſtuur*, ook in de indicativus ik *leeve*, *hoore*, *ſtuure*, en in de infinitivus *leeven*, *hooren*, *ſtuuren*, moeten behouden worden. Maar dit is niet nootzakelyk: want de reden waarom de imperativus dezer woorden twe klinkletters eiſcht, is omdat de ene alleen niet genoeg is om een lange ſillabe te maken wegens den volgenden conſonant, waarom die vocaal nootwendig moet verlengt worden, opdatze tegen den conſonant niet aanſtote, anders zou het *lef*, *hor*, *ſtur*, wezen. Maar in de indicativus en infinitivus, gaat de conſonant over tot een twede ſillabe, als *lee-ve*, *hoo-re*, *ſtuu-re*, en *lee-ven*, *hoo-ren*, *ſtuu-ren*; waarom de twede *e*, *o*, *u*, hier niet meer nodig is, dewyl het ene alleen nu lang genoeg kan uithouden, en *le*, in *leven*, *ho*, in *horen*, *ſtu*, in *ſturen*, zo lang zyn als *va*, in *vader*, *we*, in *weder*, *ko*, in *koning*. Derhalve is het onnodig en overtollig hier twe klinkletters te gebruiken, daar men met ene volſtaan kan. Dat de twede vocaal in *draag*, *leef*, *hoor*, enz. geen wortelletter is, die men nootwendig moet behouden, maar alleen tot hulpe en verlenging der

eerſte dient, blykt uit de woorden *ga*, *ſta*, *ſla*, daar ene *a* alleen volſtaan kan om ene lange lettergreep te maken, en geen verlenging door een twede vocaal nodig heeft, omdat'er geen conſonant of medeklinker volgt. Doch zo men hier een *t* achter voegt, moet de *a* aanſtonts door een twede vocaal verlengt worden, als men zal lezen *gaat*, *ſtaat*, *ſlaat*, en niet *gat*, *ſtat*, *ſlat*; een klaar bewys, dat de twede vocaal hier alleen dient tot verlenging van de eerſte wegens den volgenden conſonant. Ten anderen wil men ook deze ſpelling met twe klinkletteren gebruiken in het meervout van zulke naamwoorden, die in het enkel getal twe klinkers hebben, als *taal*, *taalen*, *raat*, *raaden*, *heer*, *heeren*, *boom*, *boomen*, *muur*, *muuren*, enz. Doch hier is de zelve reden, waarom het enkel getal dezer naamwoorden met twe vocalen moet geſchreven worden, als in de imperativus van de werkwoorden, teweten de nootzaaklykheit, omdat men geen *taal*, *raat*, *heer*, *boom*, *muur* met ene *a*, *e*, *o*, *u*, kan uitſpreken, maar dat'er tot de langheit der ſillabe noch een twede klinker vereiſcht wort om het tegen den volgenden conſonant uit te houden: maar die conſonant in het meervout tot een twede ſillabe overgaande, als in *taa-len*, *raa-den*, *hee-ren*, *boo-men*, *muu-ren*, ſtaat

de twede vocaal die hier maar tot behulp van de eerſte dient, overtollig, en wort met reden uitgelaten, als niet meer nodig tot de langheit der lettergrepe, die met ene *a*, *e*, *o*, *u*, in *raden*, *heren*, *bomen*, *muren*, zo lang is als in *baden*, *ſteden*, *koper*, enz. Ik zie dat men tot verdediging dezer twe klinkletteren wel ene nieuwe ſpelling zou willen invoeren, om namelyk de conſonant aan de eerſte lettergreep te laten blyven, zonder die tot de twede over te brengen, ſpellende *leev-en*, *hoor-en*, *taal-en*, *heer-en*, *boom-en*, *muur-en*, *vrolyk-er*, *logen-aar*, *goed-ig*, *nood-ig*, *woon-ing*, in plaats van *lee-ven*, *hoo-ren*, *taa-len*, *hee-ren*, *boo-men*, *muu-ren*, *vroly-ker*, *loge-naar*, *goe-dig*, *noo-dig*, *woo-ning*. Maar is dit niet eveneens, alsof men in het Latyn ſpelde *calcar-ia*, *tribunal-ia*, *ſoror-es*, *liber-i*, *vir-i*, voor *calca-ria*, *tribuna-lia*, *ſoro-res*, *libe-ri*, *vi-ri?* een ſpelling die van het algemeen en ſtantvaſtig gebruik geheel afwykt, en de welluidentheit zeer benadeelt, en daarom niet te volgen is; gelykze in vele woorden zonder wangeluit niet kan gebruikt worden, als in *dag*, *dag-en*, *weg*, *weg-en*, *dak*, *dak-en*, *lot*, *lot-en*, *hol*, *hol-en*, *bevel*, *bevel-en*, daar men nootwendig de conſonant tot de twede ſillabe moet overbrengen, en ſchryven *da-gen*, *we-gen*, *da-*

ken, *lo-ten*, *ho-len*, *beve-len*, enz. Dus zie ik dan tot nochtoe geen reden waarom men twe klinkletters moet gebruiken, daar ene genoeg is tot de langheit der ſillabe.

XII. Nochtans is deze regel zo algemeen niet, of die lydt wel enige uitzondering, en dat men tot onderſcheit hier en daar eens twe vocalen gebruikt, kan wel gedoogt worden, als in de woortjes *vee*, *wee*, *zee*; *het vee loopt in de weiden*; *o wee my! de zee is verbolgen*. Dewyl men *bédelen* en *bedélen* zegt, kan men, opdat zich niemant door haaſtigheit in het lezen vergrype, het ene ſchryven *bedelen*, en het andere *bedeelen*. In zulk een geval ſtapt men wel eens buiten den regel.

HET VII. HOOFTSTUK.

Van de zelfſtandige en byvoeglyke Naamwoorden, en van hunne geſlachten en buigingen.

I. DE Naamwoorden, *nomina*, zyn tweederlei, zelfſtandige, *ſubſtantiva*, en byvoeglyke, *adjectiva*. De zelfſtandige naamwoorden zyn ten aanzien der geſlachten of *manlyke*, of *vroulyke*, of *onzydige*, zommige

zyn

zyn ook *twyfelachtig*, die nu eens manlyk, dan vroulyk, of vroulyk en onzydig gebruikt worden. 't Is nodig dat men dit onderſcheit wel in acht neme, en vooral in het ſchryven hierop lette. De kentekens van de geſlachten der zelfſtandige naamwoorden zyn by ons de *artikelen* of litwoortjes *de* en *het*. *De* wort gebruikt in manlyke en vroulyke woorden beide, en toont geen onderſcheit van geſlachte in den nominativus of noemer, want men zegt, *de man*, en *de vrou*: maar in de onrechte naamvallen, als in genitiv. dativ. accus. en ablat. is het *des mans*, en *der vrouwe*; *den man*, en *de vrouwe*; *den man*, en *de vrou*; *van den man*, en *van de vrouwe*, waarin het een merkelyk onderſcheit aanwyſt. *Het* wort altoos voor de *onzydige* of *neutra* geſtelt, als *het paart*, *het huis*, *het kint*, *het wyf*, enz.

II. Deze artikelen worden op de volgende wyze gebogen of *gedeclineert*.

Sing. maſc. gen. *of*
Het eenvoud. manl. geſlachte.

Nom.	*De.*
Gen.	*Des*, of *van den.*
Dat.	*Den.*
Acc.	*Den.* *
Abl.	*van Den.*

Plur. masc. gen *of.*
Het meerv. manl. geslachte.
- - *De.*
- - *Der*, of *van de.*
- - *De*, of *Den.*
- - *De.*
*
- - *van De.*

Sing. foem. gen. *of*
Het eenv. vroul. gest.
Nom. *De.*
Gen. *Der*, of *van de.*
Dat. *De.*
Acc. *De.*
*
Abl. *van De.*

Plur. foem. gen. *of*
Het meerv. vroul. gest.
- - *De.*
- - *Der*, of *van de.*
- - *De.*
- - *De.*
*
- - *van De.*

Sing. neutr. gen. *of*
Het eenv. onzydig gest.
Nom. *Het.*

Gen. *Des*, of *van Het*
Dat. *Het*, of *Den*.
Acc. *Het*.
*
Abl. *Het* of *Den*.

Plur. Neut. gen. *of*
Het meerv. onzyd. gest.
- - *De*.
- - *Der*, of *van De*.
- - *De*, of *Den*.
- - *De*.
*
- - *van De*, of *Den*.

Om dit klaarder te doen zien, zal ik'er eens een naamwoort byvoegen.

Het eenv. manl. gest.
Nom. *De man*.
Gen. *Des mans*, of *van den man*.
Dat. *Den*, of *aan den man*.
Acc. *Den man*.
*
Abl. *van den man*.

Het meerv. manl. gest.
- - *De mans*, of *mannen*.
- - *Der*, of *van de*, *mannen*.
- - *De mannen*, of *den mannen*.

- - *De mans*, of *mannen*.

*

- - *van de mannen.*

Het eenv. vroul. gesl.

Nom. *De vrou.*
Gen. *Der vrouwe*, of *van de vrouwe.*
Dat. *De*, of *aan de*, *vrouwe.*
Acc. *De vrou.*

*

Abl. *van de vrouwe.*

Het meerv. vroul. gesl.

- - *De vrouwen.*
- - *Der*, of *van de vrouwen.*
- - *De*, of *aan de*, *vrouwen.*
- - *De vrouwen.*

*

- - *van de vrouwen.*

Het eenv. onzyd. gesl.

Nom. *Het werk.*
Gen. *Des werks*, of *van het werk.*
Dat. *Het werk*, of *den werke.*
Acc. *Het werk.*

†

Abl. *van het werk*, of *den werke.*

Het meerv. onzyd. gesl.

- - *De werken.*
- - *Der*, of *van de*, *werken.*
- - *De*, of *den werken.*

- - *De*

\- - *De werken.*

†

\- - *van de* of *den werken.*

Indien iemant ſchryft, ik hebbe dit goet *de man* gegeven, of, ik hebbe *de man* beſchuldigt, of *den vrou* geſlagen, die begaat zo groot een misſlag in de Nederduitſche tale, alsof men in de Latynſche ſchreef *hanc virum*, en *hunc foeminam*.

III. *Een* wort ook op de zelve wyze gebruikt als een artikel voor de naamwoorden, en dus gebogen:

Het manl.

Nom.	*Een man.*
Gen.	*Een*, of *eens*, *mans.*
Dat.	*Enen man.*
Acc.	*Enen man.*
	†
Abl.	*van Enen man.*

vroul.

- -	*Een* of *Ene vrou.*
- -	*Ener*, of *van ene*, *vrouwe.*
- -	*Ene vrouwe.*
- -	*Een*, of *ene vrou.*
	†
- -	*van ene vrouwe.*

onzyd. geſl.

- -	*Een kint.*

\- - Eens,

- - *Eens*, of *een kints*, of *van een kint.*
- - *Een kint*,
- - *Een kint.*

†

- - *van een kint.*

By de vroulyke naamwoorden wort om de welluidentheit ook *een* geleden, als *een vrou*, *een ſtat*; 't zou onaangenaam klinken als men zeide, *ene vrou hadde ene moeder*, *en ene zuſter*, *en ene dochter*; ten ware hier *ene* op een getal zag, en aanwees, dat die vrou maar ene enige zuſter, en enige dochter hadde: anders luidt het beter, *een vrou hadde een moeder*, *en een zuſter*, *en een dochter*. De genitivus van het manlyke en onzydige geſlachte heeft *eens* en *een*; want men zegt *Eens mans kracht*, of *een mans kracht*, *een mans arm*, *een paarts ſterkte*, een kints deel; doch dit heeft voornamelyk plaats *in regimine*, als het ene naamwoort van het andere beheerſcht wort, gelyk in de bygebragte voorbeelden. Dus zegt men dan ook *eens Konings*, of *een Konings kroon*; *eens arents*, of *een arents vlugt*, enz.

IV. Om nu te weten wat naamwoorden van het *manlyke*, *vroulyke*, of *onzydige* geſlachte zyn, moet men zien wat voor een dezer twe *artikelen* of geſlachtwoorden *de*, of

of *het*, daarvoor kan gebruikt worden. *Het* laat zich niet ſtellen als voor het *onzydige*, want *het man*, *het vrou*, *het vader*, *het moeder*, kan nooit gezegt worden: maar *het huis*, *het kint*, *het wyf*, *het vleeſch*, luidt wel. Groter zwarigheit is'er in het *manlyke* en *vroulyke* geſlachte te onderſcheiden, want men zegt in den nominativ. ſing. *de man*, en *de vrou*; *de vader*, en *de moeder*; *de troon*, en *de kroon*. Hoe kan men nu weten, of *vader*, en *moeder*, *troon*, en *kroon*, *zon*, en *maan*, en meer andere woorden, manlyk of vroulyk zyn, en of men moet zeggen de hoogte *der troon*, of *des troons*; de glans *der krone* of *des kroons*; de hitte *der zonne*, of *des zons?* Hiertoe dient aangemerkt, dat alle zelfſtandige naamwoorden, daar men in den accuſativus *Den* kan voorzetten, nooit vroulyk kunnen wezen: als by voorbeelt; wie kan zonder wangeluit zeggen? *Ik zie den zon ſchynen*; *hy zette den kroon op 's Konings hooft*: *den ziel bedroeven*; *den deugt beminnen*; *den wet vervullen*, enz. Dit moet wezen, *de zon*, *de kroon*, *de ziel*, *de deugt*, *de wet*, omdat deze woorden, van het vroulyk geſlachte zynde, geen *den* lyden, gelykze ook in den genitivus geen *des* voor zich aannemen. Maar *den troon beklimmen*; *den hemel aanzien*; *den vyant vervolgen*; *den vader eren*; *den*

dienſt,

dienst, *ons aanbevolen*, *wel waarnemen*; *den drempel betreden*, luidt wel, omdat *hemel*, *troon*, *vyant*, *vader*, *dienst*, *drempel*, woorden van het manlyk geslachte zyn. Ontmoet men naamwoorden die het beide schynen toe te laten, deze kan men voor *twyfelachtig* houden, en die gebruiken naardatze best luiden *. Anders gaat deze regel in 't gemeen vast, Dat alle naamwoorden, daar men in den accusativus *Den* kan voorzetten, van het manlyk geslachte zyn. De Heer David van Hoogstraten, een geleert en deftig Taalkundige, heeft de moeite genomen, om uit Hooft en Vondel voornamelyk, een regiſter van vele naamwoorden te verzamelen, met aanwyzinge in wat geslachte elk zelfstandig naamwoort by die grote mannen gebruikt wort. Dit nuttig werkje voert den tytel van *Aanmerkingen over de Geslachten der zelfstandige Naamwoorden.*

V. De Buiging der zelfstandige naamwoorden zo van het manlyke, vroulyke als onzydige geslachte, geschiet op deze wyze:

Het eenv. manl. gest.

Nom. *De Heer.*

Gen.

* Dus wort *sneeu* by Vondel manlyk en onzydig gebruikt; en men zegt *de* en *het getuigenis*; *de* en *het feest*; *de* en *het lantschap*, vroulyk en onzydig.

Gen. *des Heren*, of *van den Here.*
Dat. *den*, of *aan den*, *Here.*
Acc. *den Heer.*
Voc. *o Heer.*
Abl. *van den Here.*

Het meerv. manl. gest.
- - *de Heren.*
- - *der Heren*, of *van de Heren.*
- - *de*, of *aan de*, *Heren*, of *den Heren.*
- - *de Heren.*
- - *o Heren.*
- - *van de Heren.*

Het eenv. vroul. gest.
Nom. *de ziel.*
Gen. *der*, of *van de ziele.*
Dat. *de*, of *aan de*, *ziele.*
Acc. *de ziel.*
Voc. *o ziel.*
Abl. *van de ziele.*

Het meerv. vroul. gest.
- - *de zielen.*
- - *der zielen*, of *van de zielen.*
- - *de*, of *aan de*, *zielen.*
- - *de zielen.*
- - *o zielen.*
- - *van de zielen.*

Het eenv. onzyd. geſl.

Nom. *het lant.*
Gen. *des lants*, of *van het lant.*
Dat. *het lant*, of *den lande.*
Acc. *het lant.*
Voc. *o lant.*
Abl. *van het lant*, of *van den lande.*

Het meerv. onzyd. geſl.

- - *de landen.*
- - *der landen*, of *van de landen.*
- - *de* of *den landen.*
- - *de landen.*
- - *o landen.*
- - *van de* of *den landen.*

VI. Het waar te wenſchen dat alle Nederlantſche ſchryvers dit naukeurig in achtnamen, naardien het onderſcheit der geſlachten, en het buigen of *declineren* der zelfſtandige naamwoorden, niet alleen groot ſieraat geeft aan onze tale, maar ook ten hoogſten nodig is; want die dit verzuimt, begaat gene geringer misſlagen, dan of het iemant in het Griekſch of Latyn zo nau niet nam een genitivus voor een nominativus, of een accuſativus voor een ablativus te gebruiken, of een articulus foemin. by een nomen maſculin. te ſtellen. Hoe fraai zou 't ſtaan, als iemant eens ſchreef, *ogo dedi dominus*, voor *domino*; *miſi ſervus*, voor *ſervum?* en die echter

ter dit onderſcheit niet waarnemen, maken het al zo grof in Nederduitſch, ſchryvende, *ik hebbe de Heer dit goet gegeven; ik hebbe de knecht gezonden*; voor, *ik hebbe den Here het goet gegeven; ik hebbe den knecht gezonden.* In nominativ. ſing. als men iemant enkel noemt, moet men zeggen, *de Heer, de Vrou, de Koning, de Vorſtin, de Prins, de Graaf*; in genitiv. *het bevel des Heren, de deugt der vrouwe, de magt des Konings, der Vorſtinne, des Prinſen, des Graafs*; of, *van den Here, van de vrouwe, van den Koning, van de Vorſtinne, van den Prinſe, van den Grave:* in dativ. *den Here, de vrouwe, den Koning, de Vorſtinne, den Prinſe, den Grave, iet geven of opdragen:* in accus. *den Heer bidden, de vrou beminnen, den Koning eren, de Vorſtin opwachten, den Prins* of *Graaf begroeten:* in vocat. *o Heer, vrou, Koning, Vorſtin, Prins, Graaf:* in ablat. *van den Here, van de vrouwe, van den Koning, van de Vorſtinne, van den Prinſe, van den Grave, iet begeren of ontfangen.* Zo ook in meer andere woorden, als in nomin. *de hemel is hoog; de zon ſchynt; het velt is groen:* in genit. *de hoogte des hemels*, of *van den hemel; de glans der zonne*, of *van de zonne; de reuk des velts*, of *van het velt*; in dativ. *den hemel, de zonne, het velt* of *den velde, iet toeſchryven:* in

accus. *den hemel aanſchouwen*; *de zon als een godtheit eren*; *het velt betreden*: in vocat. *o hemel, zon, velt*: in ablat. *van den hemel dalen*; *van de zonne beſchenen worden*; *van het velt komen*, of *van den velde*. Het meervoudig getal wyſt zich nu lichtelyk van zelven. Ik hebbe nodig geoordeelt dit wat duidelyk en met klare voorbeelden aan te wyzen, opdat de Lezer het dies te beter bevatte. 't Is waar, men kan deze dingen niet naukeurig opvolgen in den gemenen omgang der menſchen, om altoos op die wyze te ſpreken, of men zou voor enen neuswyzen en taalvitter gehouden worden; maar in't ſchryven dient dit nootwendig waargenomen: en zy kunnen ook zo ſpreken die in het openbaar redevoeren.

VI. Als het ene naamwoort van het andere beheerſcht wort, moet de genitivus van het *rectum* of beheerſchte voor het *regens* of beheerſchende ſtaan, gelyk in deze voorbeelden: *Salomons wysheit*; *Simſons ſterkte*; *Davids ryk*; *myn vaders huis*. Dit wort qualyk geſchreven, *de wysheit Salomons*; *de ſterkte Simſons*; *het ryk Davids*, *het huis myns vaders*. Als men iemant vraagt, wiens huis of goet is dat? zal hy antwoorden, het is *het huis Peters*, of *het goet Jakobs*? zo zal geen goet Nederlander ſpreken: maar wel *het is Peters*

goet,

goet, en *Jakobs huis.* Dus moet men dan niet zeggen, *in het boek Jobs*, of, *in de Psalmen Davids*, of, *in de spreuken Salomons*; maar, *in Jobs boek*, *in Davids Psalmen*, *in Salomons Spreuken.* Doch men zegt ook heel wel *de wysheit van Salomon*, *het ryk van David*, *het boek van Job*, *het huis van mynen vader*, enz. Daar zyn ook enige vroulyke naamwoorden, die deze beheersching in den genitivus toelaten, als *myn moeders goet*, *myn zusters zoon*, *myn dochters kint*, enz. Doch hier dient aangemerkt, dat alle vroulyke naamwoorden dit niet lyden, want *de wysheits school*, *de deugts beloning*, *de heiligheits sieraat*, *de vrientschaps onderhouding*, is niet goet, en hiervoor moet men schryven, *de school der wysheit*, *de beloning der*, of *van de*, *deugt*, *de sieraat der heiligheit*, *de oefening der vrientschap:* zo ook *de kracht der wet*, voor *des wets kracht*, dat een lelyke inktvlek in vele boeken is, daar men byna overal *des wets* leest, voor *der wet.*

Naar dezen regel zyn echter deze volgende niet wel te schikken, als *man Godts*, *lam Godts*, *mensche Godts*, *vreze Godts*, *de liefde Godts*, teweten van ons tot Godt, want *Godts liefde* is de liefde van Godt t'onswaart: *Godts man*, *Godts mensch*, *Godts lam*, zou wat vreemt klinken. Hier is geen raat toe,

plagt Vondel te zeggen; hoewel de Heer Monen in zynen Lydenden Chriſtus meer dan eens *Godts lam* ſchryft.

VII. Als zelfſtandige naamwoorden gepaart worden met byvoeglyke naamwoorden, moeten die beide zo in *geſlachte*, als *getal*, en *buigingen* overeenkomen: want men zegt, *een ryk man*, *ene ryke vrou*; *een magtig Heer*, *ene doorluchtige Koningin*, enz. 't Zou ganſch niet voegen te zeggen, *een ryke man*, *ene ryk vrou*; *een magtige Heer*, *ene doorluchtig Vorſtin* of *Koningin*. Dus ziet men wel, dat ook de byvoeglyke naamwoorden hunne geſlachten hebben, en dat men nootwendig woorden van het zelve geſlachte moet t'zamen voegen, gelyk wederom, *een wreet man*, *ene wrede vrou*; *myn eigen vader*, *myn eige moeder*; *een ſchone kroon*, *een ſchoon huis*; *een groot heir*, *een grote nederlaag*. Stelt men't een voor't ander, het geluit verveelt onze oren. Dit onderſcheit merkt men echter niet in het meervoudige getal, want daar is't, *ryke mannen*, en *ryke vrouwen*; *grote Koningen*, en *grote Koninginnen*; *magtige Heren*, en *magtige Vrouwen*; *ſchone kronen*, en *ſchone huizen*. Noch ook in den nominativus van het enkel getal als 'er het lit-of geſlachtwoortje *de* voor ſtaat, gelyk, *de grote man*, en *de grote vrou*; *de magtige Koning*, en *de*

mag-

magtige Koningin; *de wyze Vorst*, en *de wyze Vorstin*, enz. De buigingen van twe gepaarde naamwoorden, teweten een zelfstandig en byvoeglyk, geschieden op de volgende wyze:

Het eenv. manl. gest.

Nom. *de grote Koning*
Gen. *des groten Konings*, of *van den groten Koning.*
Dat. *den groten Koning.*
Acc. *den groten Koning.*
Voc. *o grote Koning.*
Abl. *van den groten Koning.*

Het meerv. manl. gest.

- - *de grote Koningen.*
- - *der*, of *van de*, *grote Koningen.*
- - *de grote Koningen*, of *den groten Koningen.*
- - *de grote Koningen.*
- - *o grote Koningen.*
- - *van de grote Koningen.*

Het eenv. vroul. gest.

Nom. *de wyze vrou.*
Gen. *der*, of *van de*, *wyze vrouwe.*
Dat. *de wyze vrouwe.*
Acc. *de wyze vrou.*
Voc. *o wyze vrou.*

Abl. *van de wyze vrouwe.*

Het meerv. vroul. gest.

\- - *de wyze vrouwen.*
\- - *der*, of *van de*, *wyze vrouwen.*
\- - *de wyze vrouwen.*
\- - *de wyze vrouwen.*
\- - *o wyze vrouwen.*
\- - *van de wyze vrouwen.*

Het eenv. onzyd. gest.

Nom. *het groene velt.*
Gen. *des groenen velts*, of *van het groene velt.*
Dat. *het groene velt*, of *den groenen velde.*
Acc. *het groene velt.*
Voc. *o groen* of *groene velt.*
Abl. *van het groene velt*, of *van den groenen velde.*

Het meerv. onzyd. gest.

\- - *de groene velden.*
\- - *der*, of *van de*, *groene velden.*
\- - *aan de groene velden*, of *den groenen velden.*
\- - *de groene velden.*
\- - *o groene velden.*
\- - *van de groene*, of *den groenen*, *velden.*

HET VIII. HOOFTSTUK.

Van enige Voor-en Bywoorden, Voorzetsels, en diergelyke.

I. DE Nederduitsche taal heeft ook verscheide *voorwoorden*, of *voornaamwoorden*, *pronomina*, die men gelyk de artikelen voor de naamwoorden stelt, als *myn*, *zyn*, *uw*, *wie*, *die*, *dit*, *dat*, *zelf*, *haar*, *hun*, enz. Deze hebben ook hunne geslachten, en zyn of manlyk, of vroulyk, of gemeen aan beide, of onzydig. *Myn*, *zyn*, *uw*, *hun*, zyn manlyk; *myne*, *zyne*, *uwe*, *hare*, vroulyk; *deze*, *wie*, *die*, *zelf*, gemeen; *dit*, en *dat*, onzydig. Dus zegt men, *myn vrient*, en *myne vriendin*; *zyn broeder*, en *zyne dochter*; *uw vader*, en *uwe liefde* tot uwen vader; *hun kracht*, teweten van mannen, en *hare zwakheit*, van vrouwen namelyk. Merk echter, dat *myn*, *zyn*, en *uw*, om de welluidentheit ook by vroulyke naamwoorden geleden wort, als *myn moeder*, *myn vrou*, *uw deugt*, *zyn wysheit*. *Deze*, *wie*, *die*, *welke*, worden by manlyke en vroulyke woorden gebruikt, als *deze man*, *die vrou*; *deze Koning*, *die Koningin*. *Zelf* is manlyk en onzydig, *zelve* vroulyk. *Dit* en *dat* behoren tot de

neutra, als *dit huis*, *dit kint*, *dat paart*, *dat werk*: ook passen hier de manlyke *myn*, *zyn*, *uw*, als *myn goet*, *zyn huis*, *uw lant*.

II. Deze voorwoorden hebben ook hunne buigingen of *declinatien*, gelyk in nominat. sing. *myn*, *zyn*, *uw broeder*; genit. *myns*, *zyns*, *uws broeders*, of *van mynen*, *zynen*, *uwen broeder*, dativ. *mynen*, *zynen*, *uwen broeder*; accus. *mynen*, *zynen*, *uwen broeder*; abl. *van mynen*, *zynen*, *uwen broeder*. Nom. plur. myne, zyne, uwe broeders; genit. *myner*, *zyner*, *uwer* of *van myne*, *zyne*, *uwe broederen*; dativ. *aan myne*, *zyne*, *uwe*, of *mynen*, *zynen*, *uwen* broederen; accus. *myne*, *zyne*, *uwe broeders*; abl. *van myne*, *zyne*, *uwe broederen*. De vroulyke *myne*, *zyne*, *uwe*, hebben in alle gevallen *myne*, *zyne*, *uwe*, uitgenomen de gen. sing. en plur. *myner*, *zyner*, *uwer*. Om de zagtigheit en welluidentheit zegt men in den genit. sing. *myn vaders huis*, *myn broeders dochter*, *zyn*, of *uw zoons goet*, in plaats van *myns vaders huis*, *zyns*, of *uws zoons goet*, latende de *s* van den genitiv. *myns*, *zyns*, *uws*. Somtyts worden deze voorwoorden gebruikt als zelfstandige naamwoorden, *de mynen*, *de zynen*, *de uwen*; *der*, of *van de*, *mynen*, *zynen*, *uwen*; *den mynen*, *zynen*, *uwen*; *de mynen*, *zynen*, *uwen*; *van de mynen*, *zynen*, *uwen*. *Dees* of *deze*,

heeft

heeft in genit. *dezes*; dat. *dezen*; accus. *dezen*; abl. *van dezen*. Het vroulyke *deze*, heeft in den genit. ſing. en plur. *dezer*, anders overal *deze*. *Wie* en *die* hebben in genit *wiens*, *diens*; in dat. acc. abl. *wien*, *dien*; genit plur. *wier*, *dier*. Het vroulyke heeft in alle gevallen *wie*, *die*, uitgenomen in de genitiven *wier*, *dier*. *Zelf*, en *de zelve* worden veeltyts qualyk gebruikt, als in deze manieren van ſpreken: *de man en des zelfs vrou; de Koning en des zelfs ryk*; voor, de man en *zyne* vrou; de Koning en *zyn* ryk; *ik hebbe dezen tuin laten omgraven om den zelven te bezaaien*, voor, om *dien* te bezaaien; *ik geve u dit boek om het zelve te doorlezen*, voor, *het* of *dat* te doorlezen, hier voegt geen *zelf* of *zelve*. *Zelf* is by ons *egomet*, *tumet*, *ipſemet*, ik, gy, hy zelf; de man zelf, en niet een ander. *Ik hebbe het zelf gedaan; de Burgemeeſter quam'er zelf in perſoon*. *De zelve* is *idem*, *eadem*; *de zelve boumeeſter die het werk begonnen hadde, heeft het ook volendt; de zelve vrou ging ons driemaal voorby*. *Zelf* heeft in gen. *zelfs*; in dat. acc. & abl. ſing. *zelven*. In nom. & acc. plur. *zelfs*; in gen. dat. abl. *zelven*. Het foeminin. *zelve* houdt in alle gevallen *zelve*.

III. Tuſſchen *u* en *uw* is dit onderſcheit: *u* ziet op de perſonen, als, *ik hebbe u dit*

gegeven; *het werk is u aanbevolen*; *het is u noch niet vergeten*: maar *uw* is het pronomen; als, *uw huis*; *uw goet*; *uw plicht*. Voor *gy*, *zy*, *wy*, *my*, wort ſomtyts *ge*, *ze*, *we*, en *me* gebruikt: maar dan zyn deze woortjes als de affixa by de Hebreên, die men achter aan de andere woorden hecht, als, *laatge u dit zo ontnemen? willenwe gaan? zullenze dit of dat doen? wie leertme nu de beſte klanken? alswe ons bereidt hebben*; *toenze geſlagen wierden*; enz. De reden waarom men deze woortjes aan de anderen voegt, is omdatze met het woort, daarze aangehecht worden, zo ras worden uitgeſproken, alsof het maar een woort waar, gelyk *datze*, *laatze gaan*; *wat zalze*, *leertme*, *geefme*, *al doenwe dit*; enz. Doch *men* zou ik liever op zich zelven laten, zo om dubbelzinnigheit te myden, als omdat *men* zowel voor, als achter andere woorden geſtelt wort; *men doet zo*, en, *doet men zo? men leeft dus vrolyk*, en, *leeft men dus vrolyk? men behoorde dit niet verzuimt te hebben*, *indien men dit verzuimde*; enz. *Hem* en *zich* verſchillen merkelyk; *hem* is een ander perſoon; *zich*, ziet op den man zelven: *zy hebben hem zyn goet ontnomen*; *zy hebben hem iet gegeven*, of *hem beſchuldigt*, nu wort 'er een ander onder verſtaan: maar *die man heeft zich zelven veel quaats veroorzaakt*, of,

die

die vrou moet dit ongeval zich zelve wyten; hier moet men niet zeggen *hem zelven*, of *haar zelve*.

IV. *Te*, *tot*, *na*, *naar*, *want*, *echter*, *als*, *toen*, *doch*, *toch*, en diergelyke, hebben het volgende gebruik. *Tot* ziet op de beweging naar een plaats, als, *tot iemant gaan*; *tot hiertoe*; *wy zullen reizen tot aan die ſtat* of *tot aan dat dorp*. *Te* ziet op de plaatſe daar iemant is of woont, als, *te Parys*, *te Londen*, *te Amſterdam*. Waarom ſchryft men dan op de brieven, wonende *tot* Amſterdam, *tot* Haarlem, *tot* Leiden: regelrecht tegen het algemeen gebruik der ſprake? want iedereen zegt, die man woont *te* Amſterdam, of, hy heeft zyn huis *te* Haarlem, *te* Delft, *te* Leiden, nooit *tot* Amſterdam of *tot* Haarlem.

In ~~zuiver~~ zuiver Duitſch zegt iedereen, *hy quam*,
Hy woont te Delft, *te Leiden*, *t' Amſterdam*.
De ſchryfpen ſtaag beluſt op vreemde zwieren,
Verkieſt hier *tot* voor *te* in haar papieren.

Zo ſchryft de Heer Vollenhove in het bovengenoemde Gedicht, dat den Liefhebberen onzer tale niet genoeg kan aangeprezen worden. In de Aantekeningen op dat Gedicht wort ons ook het onderſcheit geleert

tusſchen *Na*, en *Naar*. *Na* geeft onderſcheit van tyt en gevolg te kennen; alsof ik zeide, *David heerſchte na Saul*, *na verloop van enige jaren*. *Naar* betekent ſomtyts een' regel of voorſchrift, daar iet naar geſchikt wort: als, *naar het bevel*, *naar het gebruik* iet doen: ſomtyts een beweging naar een plaats, of poging om iet te verkrygen: als dat iemant *naar Amſterdam*, of *naar den Haag* reiſt, of dingt *naar ſchone pryzen*.

V. *Want* en *echter* zyn als *nam* en *enim* in 't Latyn, het eerſte wort vooraan een periode geſtelt, het andere na het eerſte, twede, of derde woort: als, *wy gingen zo ſpoedig als ons doenelyk was*, *want d'avont was op handen*; *doe vry uw beſt*, *gy zult my echter niet voorby ſtreven*. Doch doorgaans heeft *echter* de zelve betekenis als *nochtans*: *ik kan 't echter niet lochenen*; *hy zal't echter niet nalaten*. *Als* paſt by het tegenwoordige en toekomende, *als ik dit doe*, *moet ik wat anders ſtaken*; *als ik het ene volendt hebbe*, *zal ik het andere beginnen*: maar *toen* voegt by het voorleden, *toen de Koning gekroont wiert*; *toen ik noch in de kracht myner jaren was*; *toen wy noch zondaars waren*. *Als* is ook de poſitivus, *zo ryk als Kreſus*, *zo ſterk als Simſon*. *Dan* is de comparativus, *groter dan Goliath*, *wreder dan Nero*, *moediger dan een leeu*. *Doch*

en

en *tòch* hebben deze onderſcheide betekenis; *doch* is maar; *toch* wort gebruikt in bidden of verzoeken, *doe het toch*; *verhoor toch myne bede*; *weiger my toch dit verzoek niet*: ook in dingen die men vergeefs doet, of niet beletten kan, *dit werk zal toch niet voortgaan*; *wy kunnen hem toch niet wederſtaan*; *laat die zaak toch ſtil beruſten*: ook zegt men, *'t is toch zo de gewoonte*; *wat of die man hier toch mê voorheeft*? enz.

HET IX. HOOFTSTUK.

Van de Werkwoorden.

I. VAn de *werkwoorden* en hunne *veranderingen* in verſcheide *wyzen* en *tyden*, valt al vry wat te zeggen, doch wy zullen alleenlyk dit weinige hier maar aantekenen. Om onderſcheit te maken tuſſchen het praeſens en imperfectum in woorden, die in beide die tempora op ene wyze worden uitgeſproken, wort de *d* en *t* in het imperfectum verdubbelt, gelyk in *rade*, *verzade*, *verſmade*, *aanvaarde*, *achte*, *trachte*, *plante*, *melde*, *ſmede*, *leide*, *arbeide*, *begrote*, *antwoorde*, *verſtoute*, *luſte*, *vluchte*, *zuchte*, en meer andere: hier zou men in het imperfectum moeten zeggen, ik *radede*, *verzadede*, *achtede*,

plan-

plantede, *antwoordede*, *zuchtede*, enz: doch om gene woorden van zulk een' langen adem en harden klank te maken, ſchryft men die met twe *dd* en *tt*, als, *ik raadde*, *verzaadde*, *achtte*, *trachtte*, *meldde*, *kleedde*, *leidde*, *begrootte*, *luſtte*, *vluchtte*, enz. Maar *redde*, *zette*, *lette*, en diergelyke, zyn op die wyze in praes. en imperf. niet te onderſcheiden.

II. Het eenvoudig en meervoudig getal van de gebiedende wyze of imperativus praes. wort dus onderſcheiden: het eenvoudig is, *ga*, *ſta*, *loop*, *wandel*, *beveel*, *zwyg*, *hoor*: het meervoudig, *gaat*, *ſtaat*, *loopt*, *wandelt*, *beveelt*, *zwygt*, *hoort*, met byvoeging van de *t*. Nochtans zyn 'er enige woorden, die deze onderſcheiding niet toelaten, als *eet*, *wacht*, *zucht*, enz. want *zuch* en *wach*, kan niet gezegt worden. De 3. perſon. ſubjunctivi van *hebben*, *zyn*, *leven*, *arbeiden*, en vele andere woorden, is onderſcheiden van de 3. perſon. indicativi; want in de indicativus zegt men, *hy heeft dit gedaan*, *hy is daar gekomen*, *hy leeft*, *hy arbeidt*: maar in de ſubjunctivus, *zie eens of hy dat gedaan hebbe*, *of hy daar gekomen zy*, *of hy leve*, *of hy arbeide*. Immers Hooft, Vondel, Vollenhove, Monen, Brant, en andere taalkenners ſchryven op die wyze. Doch ik heb aangemerkt, dat zy zich hierin niet alſins gelyk zyn, maar

nu

nu de *indicativus* en dan de *subjunctivus* gebruiken, gelyk die beide, myns oordeels, ook kunnen plaats hebben in de volgende voorbeelden. *Ik zal eens zien of hy arbeidt, of stil zit, of hy komt of niet; de vraag is, hoe dit te verstaan zy? ik zal u verhalen hoe dit is voorgevallen, hoe men met my gehandelt heeft; indien dit zo waar is*, of *indien dit zo waar zy; dit grote werk waar verricht, indien 'er deze ene zwarigheit niet overig was*, of, *niet overig waar; tenzy dit zo gedaan worde*, of, *gedaan wort; hetzy men u iet geve of neme; hetzy het aardryk droog of nat is; zeg my, wat hy gezien heeft; nu zal ik u tonen wat ons best te doen sta*; enz. gelyk dus ook by de Latynen de *conjunctiones* of voegwoorden *etsi, etiamsi, quamquam, quamvis, ni, nisi, si, siquidem, cum, quoniam*, met een indicativus zowel als met een subjunctivus gebruikt worden, waarvan de voorbeelden by Vossius, Sanctius, en Scioppius kunnen nagezien worden. Vele schryven ook in de 1. person. indicativ. ik *heb*, ik *leef*, ik *hoor*, ik *blaas*, ik *begin*, ik *hoop*, ik *draag*, ik *geef*, enz. maar dit is eigentlyk de imperativus dezer werkwoorden, de indicativus heeft, *ik hebbe, leve, hore, blaze, beginne, hope, drage, geve*, enz. en dat men somtyts om de welluidentheit, gelyk ook in poëzye, schryft ik *heb*, ik

weet

weet, ik *hoor*, moet tot geen algemenen regel gemaakt worden. Uit de aantekeningen van het meergemelde Gedicht van den Here Vollenhove zal ik ook dit hier byvoegen. *Wort*, is de indicat. praes. *wert*, een praeteritum imperfect. *wiert*, ſubjunctivi & optativi modi. *De Koning wort gekroont*, is de indicat. *Hy wert gekroont*, het imperfect. *wanneer*, of *toen hy gekroont wiert*, de ſubjunctiv.

HET X. HOOFTSTUK.

Van de t' zamenvoeginge der woorden, om van twe en drie woorden een te maken; en wat hierin dient waargenomen.

I. DE Nederduitſche taal heeft neffens de Griekſche hierin een groot voorrecht, dat men 'er van twe, ja ſomtyts van drie en vier woorden, een woort kan maken: waarin een groot deel van de kracht en ſieraat ener tale beſtaat. Dus zegt men *heilryk*, *zegenryk*, *genadetroon*, *zonneglans*, *regenboog*, *hagelbuien*, *ſtormwinden*, *wondertekens*, *zeewater*, *zeeman*, *zeehelt*; *boomvruchten*, *aardvruchten*, *vuurvlammen*, *liefdeplichten*, *genadepanden*, en

meer

meer diergelyke. Doch ik hebbe aangemerkt, dat verſcheide ſchryvers in dit t'zamenparen der woorden veel te verre gaan, woorden verenigende, die alle bevalligheit en aangenaamheit van uitſprake hierdoor verliezen. Alle woorden willen dit niet lyden; en de volmaaktheit ener tale beſtaat niet alleen hierin, datze bondig en krachtig, maar ook teffens vloeiende en bevallig is; welke bevalligheit uit de tale wort weggenomen, als men daar woorden invoert, die hart en ſtotende van uitſprake zyn, en het gehoor vervelen. Dus zegt men heelwel *liefdeplichten* voor *plichten der liefde*, maar *bermhartigheitsplichten*, en *rechtvaardigheitsplichten* ſtoot, en vloeit niet zowel als *plichten der bermhartigheit* en *rechtvaardigheit*: *genadeleer* luidt wel en aangenaam; maar *voorzeggingsleer*, *ſcheppingsleer*, *wellevens*-en *welſtervensleer*, zal geen recht kenner onzer tale wel in de oren klinken. *Kroonrecht* en *ryksbeſtier* is goet; maar *kroonbeſtier* en *ſcheptergebiet*, is niet goet te keuren. Onlangs las ik elders deze woorden: *regeringslichaam*, *hofhoudingsſtat*, *blytſchapsſtoffen*, en *droefheitsſtoffen*; wat kan 'er harder en onaangenamer gehoort worden?

II. Derhalve heeft men in dit verenigen der woorden vooral hierop te letten, of die woorden dus gepaart ook enig wangeluit

baren; want zoze niet verenigt beter en aangenamer vloeien, moet men die t' zamenvoeging nalaten. Oordeel eens taalkundige Lezer, of het niet beter vloeit dat men zegge, *de lere der ſcheppinge* en *der verloſſinge*; *een lere om wel te leven en te ſterven*; *de ſtat daar de Koning zyn hof houdt*: in plaats van de *ſcheppings-en verloſſingsleer*; van de *wellevens-en welſtervensleer*; van de *hofhoudingsſtat*. Als men de zaken met een woort niet bequamelyk kan uitdrukken, dan moet men 'er twe of drie toe gebruiken: gelyk ons Cicero wederom leert, zeggende, † *het geen de Grieken met een woort uitdrukken, verklare ik, zo ik niet anders kan, door meer woorden.* En met reden; want men heeft niet alleen, gelyk Ceſar by Gellius ſpreekt, * alle ongewone woorden en die buiten 't gebruik zyn, te myden als een klip in zee, maar ook vooral harde en ſtotende woorden; en in plaats van zulke te bezigen, moet men de zaak op ene andere wyze beſchryven, met woorden die zagt en aangenaam zyn, en den lezer of toehoorder niet vervelen. By voorbeelt de Griekſche woorden Φιλαλήθεια, ΦιλοσοΦία, kunnen wy met geen een woort zeggen; het eerſte betekent *liefde tot de waarheit*, het andere *liefde tot de wysheit*: doch onze taal lydt niet dat

wy

† De Finib. Lib. 112. * Gell. L. 1. c. 10.

wy zeggen *waarheitsliefde* en *wysheitsliefde*: maar Φιλαδελφία, *broederliefde*, en Φιλανθρωπία, *menſchenliefde*, Φιλαυτία, *eigenliefde*, dit luidt heelwel. Voor Φιλοδοξία, *liefde tot ere*, en Φιλοχρυσία, *liefde tot gout* of *gelt*, zeggen wy *eergierigheit*, en *geltgierigheit*: en zo zou men Φιλοσοφία, als men het toch met een woort zou willen vertalen, *wysgierigheit* kunnen noemen, dat is, gierigheit of begeerte naar wysheit. Men kan de Filoſofy ook *Redenkunde* of *Natuurkunde* noemen: doch die het woort *Filoſofy* behoudt, zal hierover van den zuiveren Romeinſchen Keurmeeſter niet berispt worden, wiens woorden ik hier noch eens moet bybrengen: * *Ik mene dat men ons behoorde toe te ſtaan, dat wy een Griekſch woort mogen gebruiken, daar ons een goet Latynſch ontbreekt.* Die dit voor de Romeinen eiſchte, zal het den Duitſchen niet weigeren. Ja hy wil zelf deze woorden, *philoſophia*, *rhetorica*, *dialectica*, *grammatica*, *geometria*, *muſica*, alle uit het Griekſch overgenomen, *ſchoon hy die in 't Latyn wel anders zeggen kon, nochtans behouden, omdatze door het gebruik ingevoert en Latyn geworden waren*

III. Enige voorname Liefhebbers onzer tale hebben niet qualyk aangemerkt, dat gelyk men *hierom*, *daarom*, *waarom*, *naby*, *by-*

* Eodem Lib. III. de Finib. ibid.

een, niet als twe, maar als een woort ſchryſt, men ook meer andere woorden op die wyze kan verenigen; als by voorbeelt deze volgende:

Aaneen.
Achtereen.
Achteruit.
Alhoewel.
Alsof.

Byna.
Byeen.

Daaraf.
Daarby.
Daardoor.
Daarin.
Daarmede.
Daaronder.
Daarop.
Daarover.
Daaromtrent.
Daartoe.
Daarvan.
Daarvandaan.
Daaruit.
Doordien.
Dooreen.

Eerlang.
Eveneens.
Evenwel.

Hetzy.
Hieraan.
Hierby.
Hierin.
Hiermede.
Hierna.
Hiernamaals.
Hierop.
Hieronder.
Hierover.
Hiertoe.
Hiervan.
Hiervandaan.
Hieruit.
Hoewel.

Inderdaat.

Naby.
Nadat.

Naar-

Naardat.
Nadezen.

Ondereen.
Opdat.
Overal.
Overlang.

Tenzy.
Tevoren.
Temeer.

Vanwaar.
Vandaar.
Vooraan.
Vooral.
Voorby.
Voordezen.
Vooreerſt.
Voorheen.
Vooruit.

Waaraan.
Waarby.
Waardoor.
Waarin.
Waarmede.
Waaronder.
Waarover.
Waartoe.
Waarvan.
Waaruit.
Welaan.
Weleer.

Zodat.
Zodra.
Zoras.
Zowel. enz.

In de Latynſche tale vindt men een menigte van diergelyke woorden dus gepaart, als: *atque*, *enimvéro*, *etſi*, *etenim*, *utcunque*, *quaſi*, *quamobrem*, *quomodo*, *quamprimum*, *quare*, *quemadmodum*, *ſicut*, *attamen*, *etiamſi*, *poſtquam*, *poſteaquam*, *poſthac*, *præterea*, *quamdiu*, *tamdiu*, *antehac*, &c.

HET XI. HOOFTSTUK.

Taalgebreken, en verkeerde navolgingen der Griekſche, Latynſche, of andere talen, verbetert. Neffens enige andere Aanmerkingen.

I.

D*Es meeſter worden*; *des bewints moede*; *zo des oorbaar is*; *hy gaf het der gemeente over*; *het is der moeite waardig*; *myns niet waardig*; en meer diergelyke genitiven en dativen, worden qualyk in onze tale gebruikt: want in goet Neêrduitſch zegt men, *Ik ben dit* of *dat meeſter geworden*; *hy is het bewint moede*; *zo dat* of *zulx oorbaar is*; *hy gaf het de gemeente over*; *het is de moeite waardig*; *hy is my niet waardig*; *hy is myne liefde, gunſt*, of *beſcherminge niet waardig*; enz. Dit leſte is vry zagter en aangenamer dan het eerſte, en wort daarenbôven van het volſtandig gebruik verdedigt. Ik weet wel, dat den Droſt Hooft deze Latiniſmi en Graeciſmi zeer eigen zyn; maar andere naukeurige kenners onzer tale oordelen niet zonder re-

reden, dat deze onder de dingen zyn, die men in Hooft niet moet volgen. Dus zegt men ook beter, *die nederig van geest is*, voor, *die eens nederigen geestes is*; *die vol gelove*, of *vol van gelove is*, voor *die vol des geloofs is*; *het koningryk*, of *de roepinge waardig*, voor *des koningryks*, of *der roepinge waardig*; *doet dit tot myne gedagtenis*, of *my ter gedagtenis*, gelyk *my ter ere*, voor, *doet dit tot myner gedagtenis*. Doch *myns*, *oordeels*, *myns bedunkens*, enz. worden niet afgekeurt.

I I.

Eige namen van mannen of vrouwen, uit de Griekſche of Latynſche tale in de onze overgenomen, lyden gene buigingen of declinatien; hier is *Petrus*, altyt *Petrus*, *Jakobus Jakobus*, *Christus Christus*, *Simon Simon*, enz. In den eerſten brief *Petri*, of, gelyk wy *Jakobum* horen ſpreken; of, wy zyn *Christi*; of Chriſtus zeide tegen *Simonem Petrum*; of, om *Mattheum* met *Marco* en *Johanne* te vergelyken, is een taal, die geen zuiver Nederlantſch oor zonder verveelnis kan aanhooren. Men moet zeggen, in den eerſten brief *van Petrus*; gelyk wy *Jakobus* horen ſpreken; wy zyn *Christus eigen*; en Chriſtus zeide tegen *Simon Petrus*; om *Mattheus* met

Markus en *Johannes* te vergelyken. Ik hebbe boeken gelezen, daar anders noch een redelyke ſtyl in was, maar die met Chriſti, en Chriſtum, en Paulum, en Johannem, en Zachariam zo vervult waren, dat al de reſt zynen glans hierdoor verloor: en het verwondert my, dat mannen, die anders noch hun werk willen maken van goet Nederduitſch te ſchryven, zulk een' misſtal niet ſchuwen, die alleen bequaam is enen fraaien ſtyl te ontluiſteren.

I I I.

De inwoners van *Athene*, *Koloſſus*, *Filippis*, en *Theſſalonika* noemt men doorgaans *Athenienſen*, *Koloſſenſen*, *Filippenſen*, en *Theſſalonicenſen*, naar het Latynſche *Athenienſes*, enz. Doch komt dit wel overeen met den aart der Nederduitſche tale? en is 't niet eveneens alsof wy de burgers en inwoners van Amſterdam, Haarlem, Kampen, Aarnhem, Geneve, Parys, Londen, en diergelyke plaatſen *Amſterdammenſen*, *Haarlemenſen*, *Kampenſen*, *Aarnhemenſen*, *Genevenſen*, *Pariſienſen*, *Londinenſen* heetten? Het voegt myns oordeels beter, en onze beſte ſchryvers gebruiken het ook, of zullen het ten minſte niet afkeuren, dat men ſchryve *Atheners*,

ners, *Koloſſers*, *Filippiërs*, of *die van Filippis*, *Theſſalonikers*. Vondel zegt voor Efraimyten *Efraimmers*, voor Gibeonyten *Gabaonners*, voor Iſmaelyt, *Iſmaeller*: hoewel *Efraimyt*, *Iſmaelyt*, *Iſraelyt*, enz. niet te verwerpen is; die van Jeruſalem noemt hy *Jeruſalemmers*, gelyk wy zeggen *Haarlemmers* of *Haarlemers* en *Aarnhemers*.

I V.

Welke woorden in onze moedertale getroulyk overgezet zynde, aldus zyn luidende. Vooreerſt is *zynde* hier overtollig; en ten anderen, *zyn luidende* is niet goet, zo weinig als *hy is komende*, of *hy was aldus ſprekende*, *hy was lezende*; beter, *welke aldus luiden*, *hy komt*, *hy ſprak aldus*, *hy las*, enz.

V.

De namen der ſteden worden ten aanzien der geſlachten verſcheidentlyk gebruikt: men zegt, *het volkryk Amſterdam*, *het rampzalig Haarlem*, *het beſaamde Ooſtende*, hier zyn deze namen der ſteden onzydig: doch als 'er *ſtat* bykomt of onder verſtaan wort, wordenze vroulyk gebruikt, als *de volkryke ſtat Amſterdam*, *de grote koopſtat Londen*;

of ook dus: *Athene was eertyts vermaart in Griekenlant, gelyk Efese was in Jonië, hebbende de ene* (ſtat) *tot haar beſchermgodin Minerve, en de andere Diane. Toen alle volken Rome op haren middag zagen.*

V I.

Onder de Aanmerkingen uit de ongedrukte ſchriften van den Ridder en Droſt Hooft getrokken, en door den Heer D. van Hoogſtraten in het licht gegeven, is ook deze: ,, Zo men de *adjectiven* als 'er ,, geen *ſubſtantif* byſtaat *ſubſtantive* ſtelt, zo ,, valt men in deze zwarigheit, dat in het ,, meervoudig getal geen onderſcheit van ,, geſlachte is. Want declinerende het woort ,, *Vrome* by voorbeelt als *ſubſtantif*, zoude ,, men zeggen de *vromen* in *nom. plural.* zo ,, wel als *mannen*, *vrouwen*, desgelyx in an- ,, dere meervoudige naamvallen? 't welk ,, een grote misquaam ware. Daarom dunkt ,, my beſt de *adjectiven*, als zy zonder *ſub-* ,, *ſtantiven* ſtaan, te declineren als of 'er de ,, *ſubſtantiven* byſtonden. Doch Vondel en andere voorname ſchryvers zeggen in nom. plur. de *vromen*, de *rechtvaardigen*, de *gelovigen*, de *heiligen*, de *wyzen*, en declineren deze adjectiven als ſubſtantiven; het geen ik ook

ook liefst volge. Daar zyn echter enige woorden, die wel zonder *n* willen geschreven zyn, als *sommige zyn van oordeel*, *enige nemen't dus*, *andere weer anders*; doch dan staat het op *schryvers*, *uitleggers*, enz.

V I I.

Het woort *handelen* wort in sommige gelegenheden gebruikt daar het juist niet best voegt: het is afkomstig van *hant*, *hantgeven*, dat eertyts, en nu noch in enige plaatsen, *handelen* genoemt wort: vandaar is het overgenomen in de koopmanschap, daar men goederen *verhandelt*, elkanderen den koop toeslaande met *hantgevinge*, vanwaar *koophandel*, *handel dryven*, *handelaar*. Maar is het niet wat oneigentlyk als men in de predikaatsien zegt, *wy zullen deze stoffe met uwe Aandagt verhandelen*; of als men schryft, *ik hebbe voorgenomen deze histori dus te verhandelen*; *dit zal uit onze verhandelinge naakter blyken?* Zeg liever, *wy zullen deze stoffe uwe Aandagt verklaren*, *ontvouwen*, *openleggen*; *ik hebbe voorgenomen deze histori dus te beschryven*, *voor te stellen*, of *voor te dragen*; *dit zal uit onze verklaringe naakter blyken.*

VIII.

Zegepralen, hoe zeer het ook by velen in gebruik is, wort nochtans van een voornaam taalkundige niet goetgekeurt; want *zege* is overwinning, en zegepralen kan men zyns bedunkens zo weinig zeggen als *overwinningpralen*: men praalt *met de zege* of met de overwinninge, als men met de ſtaatſie en tekenen der overwinninge wort ingehaalt, of die in het openbaar vertoont. Doch het naamwoort *Zegepraal* kan zowel gebruikt worden als *zegeſtaatſi*, *zegetekens*, *zegewagen*, *zegekoets*; want *zegepraal* is de *praal* of pronk *der zege*, gelyk *zegeſtaatſi*, de *ſtaatſi der zege*, *zegetekens*, de *tekens der zege*, enz. *De zege vieren* is goet, *men zal heden in't openbaar de zege vieren met luiden van klokken, donderen der kartouwen, en aanſteken van vreugdevuren.*

IX.

Men begint nu ook byna alle dingen te *beſtempelen*; perſonen en zaken worden beſtempelt, *de perſoon wort beſtempelt met zynen name*, dat is, genoemt, aangewezen; *ik mag dit zo wel beſtempelen*, dat is, merken, tekenen, of noemen; *de beſtempeling des tyts*, is

is, de aanwyzing of het merkteken des tyts; *de Koning wort hier beſtempelt met zyne heerſchappye*, en ik weet niet waar dit ſtempelen al meer te pas komt. Indien de ſchryvers, die dit woort zo gereet hebben, wiſten hoe ſlegt en walgelyk het de Nederlantſche taalkundigen voorkomt, zy zouden het nooit gebruiken als in munten van gelt, daar de ſtempel op geſlagen wort, in zegelen of merken met ſtempels gedrukt of geſlagen, en in diergelyke zaken daar het voegt: maar alle dingen te *beſtempelen*, en *merken*, *tekenen*, *noemen*, *aanwyzen*, als te verbannen, om dat ene woort *ſtempelen* overal in te voeren, wort met *buiten kyf* glat verworpen.

X.

Italie, *Rome*, *Athene*, *Efeſe*, *Smirne*, *Troje*, enz. ſchryft men met een *e* zonder *n*; doch als 'er een vocaal of klinkletter navolgt, dunkt my dat men om de welluidentheit daar de *n* wel mag byvoegen. *In Italien is Rome de ontzachlykſte ſtat, en binnen Romen eert men den Paus als enen navolger van St. Pieter.* Vondel ſchryft doorgaans *Egipten*, ook ergens *het hollende Efeſus*; en ik meen, dat de welluidentheit hier wat dient in achtgenomen, om 'er de *n* by-of af te doen, dewyl de eigenſchap der tale het beide lydt dat men zegge, *Tro-*

je en *Trojen*, *Rome* en *Romen*, *Athene* en *Athenen*, *Egipte* en *Egipten*, enz.

X I.

De gene die quaat doen, *moeten gestraft worden. Alle de gene die ons voorquamen*, *waren dus gekleet.* Hier moet naar Vondels lesse *de gene* zorgvuldig gemydt worden, als overtollig en den styl lam makende: *die quaat doen*, *moeten gestraft worden*; *alle die ons voorquamen*, *waren dus gekleet. Godt bezoekt de gene die zyne kinders zyn*, beter *Godt bezoektze die zyne kinders zyn*, gelyk, *Godt kentze die de zynen zyn.*

X I I.

Verzekertheit, als *de volle verzekertheit des geloofs*; *den kerker met verzekertheit toesluiten:* wy zeggen ruim zo goet *verzekering*, *volle verzekering*, *vaste verzekering*; *geef my verzekering van die zake.*

X I I I.

Invoegen, *in dier voege*, *alvorens*, *als voren*, *ietwets*, zyn de beste woorden niet: beter voor *invoegen*, *zodat*; voor *in dier voege*, *op die wyze*; voor *alvorens*, *voorhene*; voor *als voren*, *als te voren*, of *als voorhene*; *iet* is genoeg, daar hoeft geen *wes* by.

XIV. 't Is

XIV.

't Is voorgevallen *op* het tiende jaar; men zegt *in* het tiende jaar: maar *op* den tienden dag is goet. Deze woorden ſtaan beſchreven *op* het VI kapittel, en *op* het 4. vaars, is niet goet; *in* het kapittel, en *in* het vaars, gelyk *in het boek*, *in 't regiſter*; hoewel men ook zegt *op 't regiſter ſtaan*.

XV.

Hy quam van over de Jordane; van voor uw aangezigt wegvlieden. Ik zou liever zeggen, *hy quam van de overzyde der Jordane; van uw aangezigt wegvlieden.*

XVI.

Ik weet niet, waarom men een' *brief*, die de een aan den anderen ſchryft, enen *zendbrief* noemt, want het ſpreekt van zelf dat zulke brieven gezonden worden. Het is een navolging van het Griekſche woort ἐπιςολὴ, ab ἐπιςέλλω *mitto*, waarvan het Latynſche *Epiſtola*, en het Franſche *Epitre*. Doch wy zeggen in onze tale *een' brief*, niet *een' zendbrief*: men zal geen goet Nederlander horen zeggen, *ik heb heden vele zendbrieven ontfangen*,

gen, of, *ik heb uwen zendbrief al beſtelt*, of, *myn broeder ſchreef my van Londen enen zendbrief.* Evenwel vindt men 'er, die dit noch met kracht willen verdedigen, alsof *zendbrief* wel eens zo fraai luidde als *brief.*

X V I I.

Van dage tot dage, luidt niet beter dan *van jare, tot jare*, of *van nachte tot nachte. Van dag tot dag*, moet men zeggen, gelyk *van jaar tot jaar*, en *van nacht tot nacht.* Maar *ten dage*, *ten derden dage*, is goet.

X V I I I.

Tot dien einde, wort by ſommige ſchryvers niet goetgekeurt: maar *ten dien einde* kan zowel gebruikt worden als *ten uwen huize*, en *in dien gevalle*, dat Vondel heeft in het Berecht voor Lucifers treurſpel. Zo zegt men ook *ten meeſten voordele*, *ten heiligen outer*, enz. waarvoor men anders zegt *tot dit einde*, *in dit geval*, *tot het meeſte voordeel*, *tot het heilig outer.*

TOE-

TOEGIFT

VAN ENIGE SIERLYKE

SPREEKWYZEN

EN FRAAIE MANIEREN VAN

UITDRUKKINGEN.

TEN MEESTEN DELE GETROKKEN UIT DE SCHRIFTEN VAN HOOFT, VONDEL, EN ANDERE VOORNAME NEDERDUITSCHE SCHRYVERS.

AAN DEN
LEZER.

TOt een toegift op dit werkje voege ik hier voor de Liefhebbers onzer tale een proefje by van een werk dat Vondel ieder zeer plagt aan te pryzen, zo aan Redenaren als Dichteren, om in ſieraat en kracht van tale ſteets te vorderen; namelyk om een verzameling te maken uit de beſte Nederduitſche Schryvers van allerlei fraaie ſpreekwyzen, en krachtige manieren van uitdrukkingen, om zich hiervan naar gelegenheit van zaken te kunnen bedienen, en naar deze voorbeelden diergelyk maakſel te leren opſtellen. Dat dit geen vruchteloze arbeit is, weet

ik by ondervinding; en zo iemant de moeite wil nemen, om achter dit boekje wat wit papier te voegen, en deze kleine verzameling, die maar tot een proef dient, onder het lezen der voornaamſte Schryveren, voorzich te vermeerderen, die zal deze geringe moeite met der tyt menigvuldig vergoedt zien, en bevinden, dat dit het rechte middel is om woorde-en rederyk te worden. Dit ene moet ik den Lezer noch berechten, dat ik in deze verzamelinge, niet alleen in't geen ik'er van het myne heb bygevoegt, maar ook in de uittrekſels uit anderen, myne ſpelling gebruikt hebbe, opdat dit werkje zich overal gelyk zou zyn.

VER-

VERZAMELDE SPREEKWYZEN.

Armoede.

DEze aangeritſt door armoede en boosaardigheit, twe gevaarlyke raatslieden. *Hooft. H.*

Hy liet een vrou met zes kinderen achter, die manloos, vaderloos, goedeloos, in deerlyke armoede treurden. *Hooft. H.*

Geſtadige arbeit, noot en nypende armoede redden zich overal door. *Vond. Virg.*

De kalander plondert enen groten hoop korens; ook de mier, voor armoede en den ouden dag bekommert. *id.*

Blytſchap, vreugt.

Uitgelaten en onuitſpreeklyk was de blytſchap daarze mê bewelkomt werden van burgers en gezachhebbers. Men ſcheen 'er verrezen van den doden, en met reppen en roeren zyn achterſtal van levendigheit te willen inhalen; zo woelde en krioelde het door ſtraten en ſtegen. *Hooft. H.*

't Was maar dobbervreugt, die t' elkenmale weer wegdook. *id.*

Bloetdorſtig, wreet.

Beeken bloets heeft hy (Alba) om het geloof vergoten. *Hooft. H.*

Dat tuigden Maaſtricht verkracht, Antwerpen tot een bloetbat en poel aller gruwelen gemaakt. *id.*

Door 't invoeren der yſlyke plakkaten, meer, mogt men de waarheit zeggen, met bloet, dan met inkt geſchreven. *id.*

Buskruit.

Dit heilloos tuig ſchynt gevonden om de werelt te doen vergaan, en 't menſchelyk geſlacht te dreigen met den jongſten dag. *Hooft. H.*

Elende, ramp, zwarigheit.

En zeker elke dag was 'er een in 't ophopen van de elende der burgeren, die met alle plagen, ieder magtig om een gemeente te verdelgen, oorlog, ſcheuring, honger, peſt, teffens verzogt werden. *Hooft. H.*

Een overerbarmelyk ding, na het ontworſtelen van zo velerlei ramp, in de haven zyns heils te ſneuvelen. *ibid.*

Nu treet de zelve wederſpoet noch deze mannen op de hielen, die door zo menigerlei zwarigheden gedreven komen. *Vond. Virg.*

Een-

Eeuwigheit.

Eeuwiglyk, eeuwiglyk: wat is dat? Het meldt gansch volmaakte opperzaligheit, zonder verandering en zonder verlies, zonder perk van dat leven, zonder jonkheits onkunde of ouderdoms zwakheit, zonder afgunst by die ere, zonder stoornis van die vreugt, zonder ongeval van dat koningryk; zo lang durende en zo eeuwig, als Godt Godt is, als Godt zelf leeft, de koning der eeuwen, de eerste en de leste, die alleen onsterflykheit heeft, en zich zelven altoos gelyk blyft, zonder ende of verloop van jaren. Wat gemoet kan die eeuwigheit zich verbeelden? wie peilt dien grondelozen afgront. Denk hondertduizent jaren, ô mensch, zo wort de eeuwigheit geensins begrepen. Denk duizentmaal duizent eeuwen: by de eeuwigheit mag het in 't minste niet halen. Denk zoveel duizenden van jaren of eeuwen als 'er grasspruiten op d' aarde zyn, baren in zee, of zant aan het zeestrant; noch wort door dit alles gene eeuwigheit uitgedrukt of gemindert: noch blyft na zulk een duurzaamheit de eeuwigheit even onendig, zo tot schrikkelyke pyne van alle godtverachters, als tot de grootste vreugt der heiligen, die Godt in zyn woort gehoorzaam eerden. *Vollenh. Predik. over* 1. *Pet.* 1. 25.

Fortuin.

De lykſpelen zynen heiligen vader dus lange ter gedachtenis geviert, zo begoſt de fortuin eerſt te weifelen, en hun den voet dwars te zetten. *Vond. Virg.*

Men moet, het ga zo 't wil, uitharden al wat Fortuin ons overzendt. *ibid.*

De fortuin toonde aan hem haren aart met troetelen en treden teffens. In 't openbaar loechze hem toe, en neep hem in 't heimelyk. *Hooft. H.*

Geluk, voorſpoet.

Op den wint, die een loſſe vogel is; op de voetſtappen van een ſchip, dat door de zee bruiſt; op de nachtgezigten en bedrieglyke dromen, wier vreugt haaſt verdwynt; en op alles wat de kinderen al ſpelende in het zant malen; is meer ſtaat te maken, dan op den voorſpoet en het geluk van de werelt. *Francius Vertal. van Nazianz. Mededeelz.*

Hoe vergaapt zich een menſch aan 't ſchynſchoon daar het geluk mê vleit! wat ſticht men tronen in 't ryk der werelt dat op nevels en dampen, ja op klanken en gerucht dryft! en bout kaſtelen in de lucht die als rook vergaan! Komt'er maar ene ſterke wint van verandering en tegenſpoet, die doet alles in enen ogenblik verſtuiven.

Geveinstheit, bedrog.

Woorden, hoe schoner van schyn, hoe ydeler of bedrieglyker van gront. *Hooft. h.*

Maar 't is nu tyt der dubbelheit den boezem op te sperren, en 't broedsel der hoofsche geveinstheit, boven eensdeels aangeroert, met klaren dag te beschamen. *ibid.*

Het bloet van Egmont en Hoorne, van zoveel adels en burgers, ruischte noch en riep: vergaapt u aan geen galm en wint van schone woorden. - - Daar kracht te kort quam, was list altyt haar noothulp. *ibid.*

Is Godt alwetendt en alomtegenwoordig? kent, en doorgrondt hy de harten der menschen? en zyn de geheimen onzer gemoederen voor hem ontsloten? Hoe durft dan een huichelaar met het momaangezigt ener gemaakte godtsdienstigheit, gelyk alle schynheiligen doen, voor het oog des alwetenden Godts verschynen? Men kan zyne rol zo spelen, en vermomt gaan, voor de menschen, die niet verder dan het uitwendige zien: maar wie Godt dus meent te bedriegen, bedriegt zich zelven. Kan men zich ook in 't opene en vlakke velt op den helderen middag voor de zon verschuilen? zo weinig kan men Godts alziende oog ontduiken, dat oneindig verder dan de zon ziet, ja in de binnenste

ſchuilhoeken van het harte dringt, daar nooit zonneſtralen ſchynen.

Luiſter eens, hoe doortrapt de Grieken zyn, en uit een ſchelmſtuk maak rekening van al dien hoop. *Vond. Virg.*

Gedachtenis, goede en quade.

Hoe lieflyk riekt de geur noch van die eernamen, nu 't lyf al lang verrot is! wat is dat een gedagtenis om 'er op te verlieven! en hoe wort een rechtvaardige door zyne rechtvaardigheit alleen verheven! ſtelt 'er de godtlozen eens tegens. Hoe ſtinkt de gedagtenis van den booswicht na het verrotten van zyn lichaam! hoe ſtaat hy in Godts boek door zyne eige godtloosheit geſchent en gebrantmerkt! De Schrift maakt 'er geen gewag van als met verfoejinge. De godtlozen laten hunnen naam Godts uitverkorenen tot enen vloek na. *Vollenh. heerl.*

G*eweldenaars, tierannen.*

De magtigſte en ſtoutſte geweldenaar is eerlang in ſtof vergaan, en al zyn vermogen heeft uit met zyn leven. *Vollenh.*

Dwingelanden, die de onverzadelyke kroonzucht en roofzucht tot alle gruwelen aanvoert, niet magtig als door het bederf hunner nageburen, eerſt vyanden van het volk,

waar-

waarvan de meeſte roof te halen is, hele landen en ryken in bloet en tranen ſmorende, en hele ſteden in de aſch leggende, om zich by de kolen te warmen. *id.*

Gierigheit, geltzucht.

Maar zo hol een gulzigheit, (*hy ſpreekt van de Spaanſche heerſch-en geltzucht*) om alles in te ſlokken, die wyder gaapt, dan Sicilië van Goa, dan Goa van Mexiko leidt; die't gereten Italie knaagt met de tanden, daar het vleeſch des onnozelen Indiaans noch tuſſchen zit, zal zich met geen brok als Neerlant laten ſtoppen; maar ganſch Chriſtendom, zo Godt het niet keert, ja den ganſchen aardkloot door de kaken jagen, en vragen of'er meer is. *Hooft. h.*

Ook ſchreef Alba, dat de ſchattingen die hy in Nederlant zou heffen, op Spanje het gout zouden doen vloeien een arm dik. *ibid.*

Klagte.

Koning Davids weeklagte en lykgeſchrei om Abſolons rampzalige doot, aldus in de heilige bladen uitgedrukt: *och, myn zoon Abſolon, och Abſolon, myn zoon, mogt ik voor u ſterven! och Abſolon, myn zoon, och myn zoon Abſolon!* ſchynt bykans zyne triomfbazuin te verdoven: en de zon der koninglyke herſtel-

linge komt ten lange leſte uit dezen duiſteren nacht en nevel van den vaderlyken rouwe met ſchoner ſtralen te voorſchyn. *Vond. opdr. voor Koning David herſtelt.*

Klagte van een Moeder over haren ongelukkigen zoon.

Ongelukkige zoon, zegtze, van ene ongelukkige moeder, wien de ziekte met my gedeelt, en my maar ten halve heeft overgelaten; elendige, en niet meer kenbare zoon; zoon, dien ik voor de ſteile rotſen en bergen, voor de wilderniſſen hebbe opgevoedt: nu zal het wout uw woning, een ſpelonk uw huis zyn, en van alle menſchen zullen u die alleen zien, die de meeſte godtvruchtigheit hebben. Waarom, zegtze, met den heiligen Hiob, zyt gy in den buik uwer moeder gevormt, uit de baarmoeder voortgekomen, en niet terſtont liever geſtorven, opdat de dag van uw geboorte uw ſterfdag zyn mogt? Waarom zyt gy niet vroeg en in den opgang uwer jeugt ondergegaan, eer gy de wederwaardigheden van 't leven hadt kunnen ſmaken? - - - Dus ſpreekt de elendige moeder, en ſtort hele beken van tranen uit. *Francius Vertal. van Nazianz. van de Medeelz: p.* 23. 24.

Wiens hart breekt niet door de algemene jam-

jammerklagten dezer elendigen? wat oor kan dit geluit aanhoren! wat oog dit gezigt aanschouwen? *ibid. p.* 29.

Kloekmoedigheit, Dapperheit.

Kloekmoedige taal van de belegerde Leidsche burgers toen de noot al op 't hoogste was, by Hooft in zyne Histor. p. 379. 380. *aangetekent:* Vermetel is uw snorken van onze gebreklykheit, en ydelen toeverlaat op ontzet, *dus roepenze de Spanjaarden toe*; gy scheldt ons voor honden-en katteneters; even of 'er enige smaat hechten konde op den genen die de meeste smaatheit om der ere wille versmaden dar. Maar aan 't loeien, brieffen, en baffen, 't onzer wal uit luidende, wort gy genoeg gewaar, dat 'er noch gedierte overschiet, om 'er naar gewoonte by te leven, en zich, als 't nauwt, 'er mê te lyden. Ontschiet het ons daarenboven met den tyt, zo hebben wy echter elk twe armen, en zullen vooreerst den slinken aanspreken om te eten; behoudende altoos den rechten, om den dwingelant, en u zynen moortdadigen aanhank, van deze muren te keren. Ten laatste, indien Godts toren, ontsteken over onze zonden, zo verre komt uit te harden, dat hy tegens 't vertrouwen dat wy op zyne onbegrensde goeder-

tieren-

tierenheit ſtellen, ons uw gewelt te zwaar laat worden; willen wy (zyt des zeker) noch zynen heiligen woorde daarom, noch onzer vaderlyke gerechtigheden afgaan: maar liever onze eige ſtat met vuur ten gronde toe uitroeien, en ons zelven aan 't einde vechten, dan gedogen dat gyze geniet, of onze vryheit overlevert. Want ons, gelyk den Machabeen, zou niet zo draaglyk vallen, jammer aan onzen volke en heiligdom te zien door 't heerſchen uwer bloetdorſtigheit over onze lichamen en gewiſſen, als met het geweer in de vuiſt te ſterven, en een ſtaatlyke troep zielen, verfoeiſters van zo ſnood' een ſlavernye, aan haren Schepper loflyk op te offeren.

Wie is zo ſterk, zo dapper, zo ſtrytbaar, als deze helden? Zy gaan gedurig voort van kracht tot kracht, en volgen David met zyne helden, tegens felle leeuwen en gruwlyke reuzen opgewaſſen. *Vollenh. heerl. der recht.*

Leven.

Wat is 's menſchen leven kort van duur, en vol ongemakken? Wie is 'er die nu hondert jaren out wort? onder hondert, ja duizent, naulyx een. Maar die dezen hoogſten ouderdom nu al bereikt, wat leeft hy noch van die hondert weinige jaren, waarin men zeggen

kan dat hy waarlyk leeft. De helft byna is voor de nachtruſt, en wort in den ſlaap, die het afbeeltſel des doots is, ongevoelig doorgebragt; of legt men in den nacht op zyn leger zonder ſlapen, wat is 't een moeilykheit! Doe hier by de jaren van de kintsheit, waarin men leeft buiten reden en verſtant; en die van den ouderdom, verzelt met allerlei gebreken, waaronder een out man gebukt gaat als onder enen zwaren laſt. Dit is 't noch alles niet: in dien tuſſchentyt tuſſchen kintsheit en ouderdom, hoe brengt men zyne dagen door in gedurige bekommerniſſen, moeilykheden, tegenſpoeden, duizent vrezen en gevaren, in ziekten en andere zware toevallen, die oneindig in getal zyn, en dikwyls jaren duren? Trek nu al dien tyt van ſlapen, kintsheit, ouderdom, en tegenſpoeden eens af van de hondert jaren, en wat zal 'er weinig overblyven voor het leven, dat recht leven heten mag! Wel mogt Job zeggen: *De menſch van een vrouwe geboren is kort van dagen, en zat van onruſt.* En Moſes in zyn Liet, *Aangaande de dagen onzer jaren, daarin zyn zeventig jaren; of zo wy ſterk zyn, tachtentig: en het uitnemenſte van die is moeite en verdriet.*

Onbeſtendigheit der wereltſche dingen.

Rome aller ſteden hooftſtat en Grootvorſtin der volken weleer, met den tytel van eeuwig al te vermetel pronkende, is overrompelt, verwoeſt, en verbrant, is meer dan eens bedorven; en wort met hare aaloutheden op haren ouden gront van nieusgierigen gezogt en nageſpoort, maar nu niet gevonden. *Vollenh. Pred. over* 1. *Pet.* 1. 25.

Onenigheit, misverſtant.

Hy nam zich voor te onderſtaan, of zyne tegenwoordigheit de wolken der zwevende misverſtanden verſtrooien mogten. *Hooft. H.*

Ontzach.

Ontziet gy gene menſchen nochte iemants magt, ontziet de Goden, die geen goet onbeloont, geen quaat ongeſtraft laten. *Vond. Virg.*

Oog.

Het oog is de aardigſte parel, die onder de kleinodien der ſchoonheit praalt. *Hooft.*

Oproer.

Terſtont verſchiep zich de ſmook in vlam, en ſteeg de brant der beroerte boven alle daken,

ken, 't gekryt ten hemel; lopende aan etlyke oorden 't gerucht van dit ſchryven de boden verby. *Hooft. H.*

Oorlog, oorlogsrampen, enz.

Hoe vyantlyk gewelt te werke ga, als het de overhant krygt, en nergens is te ſtuiten; wat gruwelen het bedryve in 't heetſte van zyne verwoetheit; hoe de mans daar vermoort worden, de vrouwen geſchonden, de tedere kinders van moeders borſt afgerukt, aan ſtenen verplet, of aan ſpietſen geregen; hoe vervaarlyk het zy huizen en kerken in lichten brant te zien ſtaan, terwyl de opgaande vlam aan het krygsvolk licht geeft tot plonderen, en het gedruis der inſtortende gebouwen te horen; hoe afgryſlyk het gezigt der doden zy, het gekerm van ſtervenden en zieltogenden, ondereen gewentelt; hoe naar die tronien des doots in alle hoeken zich vertonen, met veel gapende wonden; hoe 'er de ſtraten uitzien, met ademloze lyken alom bezaait, en van bloet dryvende; en wat gruwelen een baldadig en wraakzuchtig overwinner noch meer weet aan te rechten; dat zyn dingen, die wy uit het verhaal der hiſtorien, en van horen zeggen, ſlechts weten, maar niet door ondervinding. *Vollenh. Heerl.*

Oorlogen, afgryſlyke oorlogen zie ik te gemoet. *Vond. Virg.*

Ouderdom.

Vele oude lieden klagen zeer over den ouderdom, en zeggen, dat zy enen laſt dragen die hun zo zwaar valt, of zy bergen op hunne ſchouderen torſten. Elk wenſcht ondertuſſchen dat hy maar out mag worden, en lang leven; en naulyx heeft men den ouderdom bereikt, of men klaagt en kermt, en beſchuldigt dien van duiſent gebreken: zo groot is de dwaasheit en wispelturige ongeſtadigheit der menſchen. *Uit Cicero van den Ouderdom.* Epictetus gevraagt zynde wat d' ouderdom was? gaf ten antwoort: *Een langgewenſcht quaat.*

Rechtvaardigheit.

Indien rechtvaardigheit en een oprecht geweten noch ergens plaats hebben. *Vond. Virg.*

Gelyk het de rechtvaardigheit eigen is verdrukking te lyden, zo is haar ook tot een trooſtelyk loon toegelegt, dat hare onnozelheit niet onderdrukt blyft, maar by alle eerlyke nakomelingen doorbreekt, in waarde gehouden, en geviert wort. *Vond.*

Regen.

De venſters lagen beſtuwt met vrouwen en dochters, jonk, bejaart, van adelyken, van burgerlyken ſtate, ieder om 't prachtigſt

opgetooit. Bloemen, kruit, en kranſſen, by deze geworpen, beſtoven de inrydende Heren: een lieflyke regen uit zo heldere wolken. *Hooft. Hiſt. Hy ſpreekt van Don Johans prachtige intrede te Bruſſel; en dat ganſche verhaal behelſt verſcheide fraaie uitdrukſels.*

Staatzucht, eerzucht.

Indien men menſchen by planten mag gelyken, zo ſlachten ſtaatzuchtigen het klimop, dat, naar zynen aart genoemt, gedurig by de muren opklimt. Zodanigen openbaren zich de Magtigen, die nooit met hunnen ſtaat vernoegt, altyt pogen hoger in top van mogentheit te ſteigeren, en op glimpige tytels hunne nageburen en anderen onrechtvaardig te beoorlogen. *Vond. Opdr. van Euripid. Feniciaanſche.*

Julius Ceſar wou liever in arme boerenhutten op d'Alpes de eerſte plaats bekleden, dan binnen Rome de twede. Des groten Alexanders groothartigheit vindt een ganſche werelt voor zich te nau: en waren 'er meer werelden buiten deze te winnen, hem dunkt, dat hy ze alleen behoorde te beheerſchen. *Vollenh.*

Het hoogſte doelwit van eerzuchtige harten is een koningryk en koningskroon. *Si violandum eſt jus*, zei Ceſar uit Euripides, *regnandi gratia violandum eſt.* Mag men het

recht ooit krenken, zo is het de pyne waart als het de hoogste heerschappy geldt. *id.*

Zulk een heilloze kroonzucht zy verre van u.

Stantvastigheit, in tegenspoeden, met betrouwen op Godt en zyne voorzienigheit, enz.

Die op Godt bout, staat op enen vasten grontslag: hy kan duizent gevaren uitstaan en verduren, en zeggen, terwyl ryken en staten omkeren, en alles in noot is: Laat wankelen wat wil, Godt staat vast, op wien ik betrouwe.

Met deze volgende taal verzagtte Eneas by Virgilius het hartewee zyner reisgenoten, en vermaande hen tot volstandigheit: o reisbroeders, o die (want onze vorige rampen zyn ons noch niet vergeten) groter zwarigheden hebt uitgestaan; Godt zal ons ook in deze een blyde uitkomst geven. Gy voert digt langs de razende Schylle, en de vervaarlyk huilende rotssen hene; en hebt ook 't gevaar van de cyclopische klippen uitgestaan. Grypt weer moet, en zet alle vrees en droefheit aan een zyde: misschien zult gy hierna noch eens met vreugt hieraan gedenken. Door zo velerlei gevallen, door zo grote gevaren sterven wy naar Latium. - - - Volhardt slegts, en zoekt u zelven te sparen tot beter tyden. *Vertaalt uit Virg. 1. B. van En.*

Sterven.

Sterfdag; onsterflykheit.

Indien my een Godtheit vergunde, dat ik uit dezen ouderdom weer mogt jonk worden, en schreien in de wiege, ik zou het hartelyk weigeren. En 't lust my niet na den loop volbragt te hebben, weer van 't einde naar 't begin der loopbane te rug te keren. Want wat gemak heeft dit leven? liever, wat arbeit heeft het in! Maar laat het iet hebben, men wort het met der tyt zat, of het heeft een einde. Doch ik wil hier het elendig leven niet bekermen, dat anderen, en zelf Geleerde mannen, dikwyls gedaan hebben. En 't rout my niet geleeft te hebben, naardien ik myn leven zo hebbe doorgebragt, dat ik mene niet vergeefs geboren te zyn: ook vertrekke ik uit dit leven even als uit een herberg, en niet of ik uit myn eigen huis ging; want de natuur heeft ons hier maar een plaats gegeven om voor enigen tyt wat te vertoeven, doch niet om 'er altoos te wonen. O doorluchtige dag! wanneer ik naar die hemelsche vergadering der zalige zielen zal verreizen, en my van dit wereltsch gewoel en deze wanorde afscheiden! - - - - En zeker, zo ik hierin dwale, dat ik gelove dat de zielen der menschen onsterflyk zyn, zo dwale ik gaarne; en

begere niet, dat my iemant uit die dolinge, die my zeer vermaakt, myn leven lang verlosse. *Vertaalt uit Ciceroos Boek van den Ouderdom, Kap.* 23.

Twedragt, onenigheit.

Zo hebben eertyts de Gotten, Alanen, Wandalen, Hunnen, en andere norsse Noormannen gedient tot roeden en zwepen, om der genaamde Christenen baldadigheit, overdaat, hoogmoet, twedragt, wrevelmoedigheit, baat-en staatzucht te straffen. - - - Zo beginnen nu de Hercynische wildernissen wouden en bosschaadjen, het verwoeste Germanje weder boven 't hooft te wassen; en de wrede Thrax, magtiger door onze onmagt, hoopt met de horens zyner halve mane te stoten tegens de zon der gerechtigheit en den standert van 't kruis: en leggende op zyn luimen, loert als een hongerige tiger, om met den eersten zyn gruwelyke klaauwen in dien vetten roof en Godts erfdeel te slaan. O helsche razerny en burgerlyke twedragt, wat al quaats hebt gy gebrouwen! *Vond. Opdr. van Josef in Dothan.*

Onder deze verwarring van zaken; terwyl de zaken dus op en neer gingen; of als Hooft elders zegt: onder dit hoog en laag gaan der dingen.

In 't midden van dezen brant der beroerte. *Hoofi. H.*

Vechten.

Och, het is verloren gevochten, als de Goden u tegen zyn. *Vond.*

Hier ging het zo afgryſlyk op een moorden en dootſmyten, alsof 'er in dezen hoek alleen gevochten wiert, nochte elders menſchen bleven; zo was Mars uitgelaten. *Vond. Virg.*

Voorzigtigheit, en Onvoorzigtigheit.

Een wonderlyk ding, daar de ſtomme dieren, die wy voor onvernuftig en redenloos ſchelden, zich weten te hoeden voor het geen hun eens euvel bekomen is, dat de menſchelyke voorzienigheit zich niet hoedt van meermaals ene zelfſte klippe op 't lyf te zeilen. *Hooft Hiſt.*

Vrede.

Dees vrolyke dag, dees gouden dag is ten lange leſte eens opgegaan. Wy horen de zilvere vredetrompet den Vrede inblazen. Wy beleven het geenwe naulyx geloven, namelyk het gewenſchte einde des eeuwigen oorlogs, die den ganſchen wereltkloot met zich omtrok, en in een gedurige bloetkoortſe en

onrufte hielt: *Vond. Opdr. van Leeuwendalers Lantſpel.*

Vrientſchap, Vrient.

Zy ſchynen de zon zelf uit de werelt weg te nemen, die de vrientſchap wegnemen uit dit leven; dewyl ons van Godt naulyx iet beters of aangenamers geſchonken is. Want al vloeit iemant over van allerlei ſchatten en rykdommen, en hy leeft buiten menſchelyke trouwe en vrientſchap, van niemant bemint, en gene anderen beminnende, die heeft geen ander leven als dat van tierannen of dwingelanden, waarin gene trouwe, gene liefde, gene beſtendigheit ener ſtantvaſtige genegenheit kan zyn, maar daar alles verdagt is, vol bekommernis en achterdogt, en geen plaats voor de vrientſchap wort gelaten. *Ten dele vertaalt uit Ciceroos boek van de Vrientſchap.*

De meeſte menſchen zyn geen vrienden van dieze vleien en begunſtigen, maar van hun geluk, ſcheiden gemeenlyk met dat geluk, en gaan door in tegenſpoet, als men meeſt byſtant behoefde. *Vollenh.*

Waardig zyn, verdienen.

Spreuken die waardig zyn in eeuwig diamant,

mant, en waardiger in onze harten geprint te worden. *Vond. Berecht voor Lucifers Treurſp.*

Wellufſt, Dertelheit, Overdaat.

De bybelſche en wereltſche hiſtorien waarſchuwen de jonkheit, als met vierbakens, door de ongelukken en rampen, waar in zy vervielen die de wulpſche luſten den vollen toom gaven: en of men van Herkules verziert, dat Deugt en Welluſt hem tot ongelyke wegen nodigden, nochtans ſtrekte hy zelf, dikwyls in welluſten verzopen, en eindelyk daar door deerlyk om hals geraakt, een onſtichtelyk voorbeelt voor anderen, die dien verliefden vrouwenhelt, als een heilig, op't altaar zagen ſtaan. *Vond. Opdr. van Joſef in Egipten.*

Woede en Wreetheit der vyanden of andere boze menſchen.

Gedurende den wederſtant, die niet voor donkeren avont ophieldt, ſtelden 't de Spanjaarts niet anders aan, dan bare boze geeſten, ter helle uitgebrokgn. Noch achtbaarheit van ſtaat, noch eerwaardy van ouderdom, noch weerlooshelt van ſexe, noch on-

mondigheit van jeugt, noch tederheit van jaren waren in den weg; aanzienlyke regeerders, afgeleefde gryzen, zwakke vrouwen, schreumige maagden, baardeloze jongers, onnozele kinderen, bezuurden den gemenen overgang der moortdadigheit. Met nare zuchten, deerlyk kermen, bittere tranen, erbarmelyk smeken, was niet te verwerven, dan koude klingen, en hete koegels vliegende door huizen, straten, en kerken. *Hooft Hist.*

Een verwoetheit nooit by menschen geheugenis onder de Barbaren en wanzedigste geslachten des aardbodems gepleegt. *ibid.*

Wraakzucht.

Wat woedende wraakzucht, die het storten van zoveel onnozel bloet gereet is zo dier te kopen! wat helsche moortlust! Hadde die man in stromen van Joodsch bloet kunnen zwemmen, hele bergen van lyken opeen stapelen, en gansch Persie in een slagtbank verkeren, zou hy 't niet gedaan, en zynen wellust niet gezien hebben aan zulk een yslyk schouspel. *Voll. heerl. Hy spreekt van Haman.*

Wysheit,

Een wys, verstandig man.

Een wys man kan nooit alleen wezen: hy heeft

heeft by zich de beste mannen die'er zyn, en ooit geweest zyn; en hy kan zyn gemoet, dat vry en onbelemmert is, stieren werwaart het hem lust. Dat hy met het lichaam niet kan bereiken, begrypt hy in zyne gedagten. En zo hem gezelschap van menschen ontbreekt, spreekt hy met Godt. Dus is hy nooit minder alleen, dan als hy alleen is. *Vertaalt uit Hieronymus* 1. *boek tegen Jovianus.*

Hier volgen noch enige andere diergelyke Spreekwyzen, doch zonder orde opgetekent.

I.

In den hemel, daar geen donkerheit noch droeve wolk van enig verdriet ooit wort gevonden, maar alles heerlyk, helder, en bly is, alles vol glans en vol klaarheit. *Vollenh.*

II.

Gelyk edele kruiden getrapt of gestoten, meer geurs van zich geven; zo riekt hun gelove en allerlei deugden altyt beter en Gode aangenamer door de hartste beproevingen. *Vollenh.*

III.

De Priester spelt hem daar met zyne godtgeleerde lippen deze dingen. *Vond.*

I V.

Zo ſpreekt de Godt der Goden, naar wiens ſtem hemel en aarde luiſteren.

V.

Vroeg en vreeſlyk begon Kain te moorden, zynen broeder dodende in 's werelts morgenſtont: en Abels bloet ontbrak daar geen ſterke wraakſtem. Maar onder alle vervolgers zynze met recht de rampzaligſte, die deze leſte tyden, den avontſtont der werelt, beleven. *Voll.*

V I.

Sodom, dat door hemelſch in 't helſche vier wort geworpen, om de vervaarlykſte ſtraf des eeuwigen viers met recht te dragen. *id.*

V I I.

Daar begint een oorlogsſtorm aan alle geweſten van Europe wederom op te ſteken, die met ſchrikkelyk gedruis eerlang door al de werelt blazende, zee en landen met een ſtroom van Chriſtenſch bloet dreigt te overſtorten. *id.*

V I I I.

De doot genaakt vaſt met wyde ſchreden.

IX. Niet

I X.

Niet als vloeken braakt hy uit, en ongehoorde wreetheit.

X.

Zulk een wrevelig menſch dient voorzigtig geſchuwt en voorby gegaan: gelyk men een ſteenrots in zee, die groot gedruis maakt, beſt ſtilletjes voorby zeilt. *Vollenh.*

X I.

Twe eeuwen zullen veellicht in arbeit gaan, eerze zulk een perſonaſi voortbrengen, waarvoor vele anderen als in 't verſchiet verdwynen moeten. *J. Brant.*

X I I.

Al woeien ons de ſtormwinden van tegenſpoet een ganſche zee van zwarigheden over het hooft, als wy het anker van ons betrouwen in de hemelen hebben vaſtgelegt, en op Godts mogentheit en trouwe beloften ſteunen, zullen wy alles verduren en te boven komen.

X I I I.

Geen heerlyke Mauſoleen, geen hemelhoge Pyramyden, trotſe grafſteden der Egiptiſche Koningen, onder de wonderen der werelt al de werelt door befaamt, zyn by zulk een gedenkteken, door David voor

Abner opgerecht, voorwaar te gelyken. *Vollenh.*

XIV.

Hoe wonderlyk werkt dikwyls de albeheerſchende voorzienigheit!

XV.

Zo veel gelt een gering loon, als het met den glans der ere verguldt is. *Hooft.*

XVI.

De grootheit der moort zou noch groter geweeſt zyn, had het aan geen ſlagters ontbroken. *Hooft.*

XVII.

Geen ry van hondert eeuwen, noch de alverſlindende tyt zal zo doorluchtig een heldendaat in vergetelheit brengen.

XVIII.

O duiſtere ſpelonk, ik dagt in uwe naarheit my veilig te verbergen! maar te vergeefs.

XIX.

Rechtſchape vroomheit wykt voor ſmeken noch gevlei, noch geſchenk, noch dreigmenten.

XX.

Deze voorbeelden, ongelukkige voorbeelden!

den! waarschuwen ons als met zo vele vierbaken, om ons voor die zanden en gevaarlyke klippen te wachten.

XXI.

De Goddelyke wraak zal gewis komen, al komtze langzaam, en om 't vertoeven zullen de slagen verdubbelt worden: of gelyk Euripides elders zegt, het is Godts nature eigen stil en langzaam de boosdoenders met zyne wraak te betrappen.

XXII.

Dat 's deugt, niet, geen quaat te doen daar men geen quaat doen kan, maar, omringt door een zwarte wolk van verleidingen, d' edele netheit van het vroom gemoet ongekrenkt en ongekreukt te houden. Dat heet over kolen gaan zonder zich te branden, en met de visschen de zoetigheit te behouden in 't midden van de zoute zee: of om de heilige taal te gebruiken, als lichten schynen in 's werelts krom en verdraait geslachte. *J. Brant, Lykrede over Koningin Maria.*

Men kan ook diergelyk een verzameling van Nederduitsche spreekwyzen maken, als men de *phrases* in het Latyn doet: by voorbeelt op het woort.

Gevoer

Gevoelen of *mening.*

Iemants gevoelen toeſtemmen, aannemen, goetkeuren, omhelzen, pryzen; overgaan in iemants gevoelen.

Een anders gevoelen verwerpen, afkeuren, niet aannemen, tegenſpreken enz.

Zo ook op het woort

Vrede.

Vrede maken, ſluiten, treffen. Den vrede verzoeken, bidden, ſmeken; met gevouwe handen om vrede bidden.

Den vrede ſchenden, breken; den geſchonden vrede herſtellen, bewaren, doen bloeien; de zoete vruchten van den vrede genieten; in enen vaſten en eeuwigen vrede leven.

EINDE.



VERVOLG
VAN DE
AANLEIDINGE
TOT DE
NEDERDUITSCHE
TAAL.

AAN DEN

LEZER.

DEze weinige bladen hadde ik noch te voegen by myne aanleiding tot de Nederduitsche taal; eensdeels om de redenen kortelyk te beantwoorden die een Liefhebber onzer Moedertale, die zynen naam met deze drie letteren uitdrukt, P. H. P. tegen myne Spelling heeft bygebragt; het geen ik tot nu toe hebbe uitgestelt, omdat ik zeer weinig vermaak scheppe in dezen lettertwist; waarvan ik my in het toekomende ook geheel mene te onthouden, latende enen iegelyk de vryheit, om het geen hy best keurt, te volgen: ten anderen om den Taallievenden

AAN DEN LEZER.

Lezer noch enige weinige Aanmerkingen mede te delen, neffens een klein vervolg van verzamelde Spreekwyzen en ſierlyke manieren van uitdrukkingen, die ik ten meeſten dele als ſchone bloemen uit de luſthoven onzer Nederlantſche Schryveren geplukt hebbe; en ik zou'er meer bygevoegt hebben, ten ware een van de ſpreuken, eertyts met gulde letteren voor Apolloos tempel te Delfos geſchreven, ΜΗΔΕΝ ΑΓΑΝ, *dat is, NIET TE VEEL, my hiervan wéérhouden hadde: De fraaiſte bloemen verliezen by de liefhebbers veel van heur waarde, alsze te zeer vermenigvuldigt worden, gelyk de beſte lekkernyen te veel gegeten eindelyk walgen. Die'er luſt toe*

heeft,

heeft, kanze voor zich vermeerderen. Onse Nederlantsche Hooftdichter Jooſt van den Vondel, in wien Euripides en Sofokles herleeft hebben, en dien de Heer Monen met groot recht voor den zinlykſten en naukeurigſten onder onze Nederduitsche Schryvers houdt, hadde vele vellen papiers tot zyn gebruik dus beschreven, en deed'er groot voordeel mede. Niemant late zich wysmaken, dat deze en andere oefeningen tot kracht en zuiverheit van tale en ſtyl maar beuzelingen zyn, daar Godtgeleerden en Kerkredenaars inzonderheit hunnen tyt onnut aan verquiſten: de treflyke Predikaatſien en andere schone schriften van Chrysoſtomus, Gregorius Nazian-

 ze-

zener, Lactantius, Hieronymus, en andere oude Kerkenleraren, waarin de welsprekentheit zo zoet en aangenaam als honig vloeit, en zy met zo veel vrucht by hun leven, en eeuwen lang na hunnen doot, geleert en gepredikt hebben, getuigen het tegendeel. Ja indien het my luste voor de Kerkelyke Welsprekentheit te pleiten, die niet in een opgetooit of ydel gezwets van woorden, maar in ene natuurlyke zoetvloeientheit en kracht van tale bestaat, ik zou ligtelyk uit de Heilige Schriften zelf, (en wie kan hier sterker bewys vorderen?) met een menigte van voorbeelden kunnen tonen, dat de taal en styl des H. Geests niet alleen eenvoudig,

klaar, zuiver, en krachtig is, maar ook, daar het de zaken vereischen, zo sterk en verheven, dat 'er alle wereltsche welsprekentheit voor zwichten moet; tot een overtuigent bewys van de goddelyke majesteit en achtbaarheit van dit heerlyk en heilig Woort. Zekerlyk die Godts Woort dagelyks, lezen, en dat met behoorlyke achting en opmerking, gelyk het betaamt, onderzoeken, kunnen daar niet anders van oordelen, en moeten zich van zelf overtuigt vinden, dat een natuurlyke, krachtige, en overredende welsprekentheit den Kerkredenaren zo nut als nodig is; en het geen men in de Griekische en Latynsche talen zo naukeurig waar-

 neemt,

den. 't Is waar, dat men op de oude marmerstenen en andere gedenkstukken de AE en de enkele E zeer dikwyls verwisselt ziet, en de ene voor de andere gebruikt; waaruit de geleerde Rutgersius tegen Lipsius een bewys neemt, dat de AE en de E eveneens zyn uitgesproken. Doch dit bewys is myns oordeels niet sterk genoeg. Want in de zelve opschriften ziet men ook dikwyls de AE voor een A gebruikt, in *Quaesi* voor *Quasi*; de AI voor een A, in *Paivimentum*; de E voor een I, menigvuldig, en de I voor een E; de I ook voor een A, in *vocitus* voor *vocatus*; de I voor een U; en de dubbele II of twee II voor een E, in *biinii Miiriinti*, voor *bene merenti*, *diibus*, voor *diebus*; de O voor U, en de U voor O; de OE en OI voor U, als in *coiravit*, *coeravit*, *curavit*; *Loidos*, *loedos*, *ludos*; *Oitile*, *oetile*, *utile*. enz. zie de Opschriften van Gruterus en Reinesius, en diergelyke op de aloude penningen, by den Heer Baron van Spanheim, dat doorluchtig sieraat dezer eeuwe, *De praest. & usu Num. p.* 115. *& seqq. edit. Lond.* 1706. Uit deze verwisseling der letteren kan niet meer besloten worden, dan dat 'er in de uitsprake dier letteren wel enige overeenkomst geweest is, doch niet dat zy zonder enig onderscheit in den klank op de

zelve wyze zyn uitgeſproken. De Heer P. H. P. die my dit uit Rutgerſius tegenwerpt tot verdediging der ſpellinge met *ae* in plaats van *aa*, vraagt hierby, *wat mengelklank de Latynen aan de OE gegeven hebben, zo zy de AE door η uitſpraken?* Ik zou met Lipſius oordelen dat zy de OE hebben uitgeſproken byna op die wyze als wy *Keulen*, Colonia Agrippina, of als de Franſchen hun *cœur*, immers dat 'er de klank van een *u* in gehoort is; omdat Victorinus ſchryft, dat zo de Romeinen de *y* van de Grieken niet hadden overgenomen, zy voor *Hylas Hoelas* ſouden ſchryven, om de overeenkomſt van den klank tuſſchen de Griekſche *y*, die byna als een *u* klinkt, en de *oe* by de Latynen: en Servius heeft elders aangetekent, dat de oude Romeinen in plaats van *murus* en *punio* ſchreven *moerus* en *poenio*, gebruikende in hunne uitſprake een *oe* voor een *u*. Zie Lipſ. *de Pronunt. L. Lat. cap.* XI. Perizon. *Animadv. Hiſtor. cap.* X. *p.* 438. en Voſſ. *de Arte Gram. Lib.* II. *cap.* IV. Dus is en blyft de AE by de Latynen, zowel als de OE, een tweeklank, en ik kan de AE in onze Nederduitſche tale ook niet anders aannemen als een' tweeklank, die het zuiver geluit van twee *aa* niet kan uitbrengen: en om deze twe *aa* in *raat*, *ſtaan*, enz. uit te ſpreken, hoeft men

den mont niet ongeſchikt te openen. De reden waarom de *a* de meeſte opening van den mont eiſcht, is haar helder geluit, dat met een' geſloten mont niet klaar genoeg kan klinken; en dit geluit moet men haar behoorlyk geven, doch niet met ene *e* verdoven noch vermengen. De *e* verlengt geen *a*; ook geen *i* in *bier*, *mier*, *ſier*, *dier*, enz. hier is *ie* een tweklank, waarin men duidelyk het geluit der beide letteren *i* en *e* kan horen: als de *i* moet verlengt worden, gebruiken wy de *y* of lange *i*, gelyk *zin*, *zyn*; *min*, *myn*; en zie hier een duidelyk onderſcheit in *lit*, *lydt*, *liet*; *zin*, *zyn*, *zien*; in het eerſte woort hoort men een enkele *i*, in het twede een lange *y*, in het derde een' tweklank van *i* en *e*.

I I.

De redenen, die de voorgemelde Heer P. H. P. uit de tegenwoordige Hebreeuſche vocalen bybrengt tegen myne ſpellinge met ene klinkletter in *Raden*, *Heren*, *Bomen*, *Muren*, en in de werkwoorden *Leven*, *Horen*, *Sturen*, verzwakken myne bewyzen niet het minſte. Want de vraag is hier niet, of een lange vocaal in de uitſprake twe pozen vereiſcht, daar een korte maar ene poze

vor-

vordert, het geen niemant zal tegenſpreken: maar of een lange vocaal , alsze vry en onverhindert op zich zelve ſtaat, hierom met twe letteren moet geſchreven worden? en of ene *a*, *e*, *o*, *u*, geen lange vocalen kunnen zyn? zo dit waar is, moſt men in het Latyn ook ſchryven *ſtaare*, *amaare*, *doceere*, *noomen*, *fuumus*, *muunus*, en, gelyk men op enige weinige oude penningen vindt, VAARVS, FEELIX. &c. Maar hoe hebben het de Hebreên gemaakt, toen de letters אהוי hun voor vocalen dienden? want dat de tegenwoordige Hebreeuſche punten die men onder de conſonanten ſchryft, hunnen oorſprong aan de Maſoreten ſchuldig zyn, wort by de meeſte en geoefenſte Taalkundigen nu naulyx meer in twyfel getrokken, en daarom kan men hier geen bewys uit nemen. Ik gelove niet, dat zy die letters toen verdubbelt hebben, maar zy hebbenze voor lange en korte vocalen gebruikt naardat de klank en uitſpraak der lettergrepen zulx vereiſchten. Waarom deze tegenwerping uit de Hebreeuſche vocalen genomen niet krachtig genoeg is om my te overreden dat in *ra-den*, *he-ren*, *bo men* , *mu-ren*, *le-ven*, *ho-ren*, enz. daar de eerſte ſillabe vry en onbelemmert is, meer dan ene vocaal of klinkletter vereiſcht wort.

III. 't Waar

III.

't Waar zekerlyk te wenſchen, dat men een middel kon bedenken om het verſchil dat 'er onder ons is over de ſpellinge, eens eindelyk weg te nemen: elke ſchryver heeft byna zyne byzondere ſpelling; ja niemant is noch zich zelven in alles gelyk; het geen in onze boeken en ſchriften geen kleine misſtal is. De enige weg, die 'er myns bedunkens open is, is deze; dat de tegenwoordige Liefhebbers onzer lanttale ene algemene ſpelling opſtelden, die by de beſten gevolgt wort, en dat men daarin dan alle overeen quam om die voortaan te gebruiken en ſtipt te volgen, hetzy men *Hooft* of *Vondel*, of iemant anders tot een voorbeelt name, of uit elk het beſte uitkoze. Doch om zo vele hoofden en verſchillende zinnen tot dit beſluit te brengen, zal ook zyn werk in hebben.

IV.

Het is 'er verre van daan, dat ik den Here P. H. P. qualyk nemen zoude, dat hy zyne bedenkingen over dit ſtuk tegen my en anderen heeft ingebragt, gebruikende die zedigheit en beſcheidenheit in zyn ſchryven, die

die zyn Ed. en my, en elk voegt, en waarover ik niet kan nalaten dien Schryver, schoon by my noch onbekent, zynen verdienden lof te geven: zo past het fatsoendelyke menschen, zo past het vooral Christenen te schryven, die in mening of gevoelens mogen verschillen, maar nooit hierom elkandere onheus of met onbescheit bejegenen, zo weinig in 't schryven als in 't spreken: die anders doen, zyn geen antwoort waardig, en hebben 't van my ook niet te verwachten. Wat waar het te wenschen, dat de boeken van vele Geleerde Mannen met deze vuile smetten niet bezoedelt waren, die dikwyls om beuzelingen en verschillen van geen belang elkandere zo bits en onchristelyk te keer gaan, dat men het niet als met verontwaardiging lezen kan: een manier van schryven, die ik elk rade te schuwen en te vlieden, en die alleen bequaam is den luister van een schoon boek gansch te verdoven: die grote Josef Scaliger waar noch veel groter man, indien zyn styl zo zagt en bescheiden was, als zyne zaken geleert en treffelyk zyn: * dan blinkt

* Summa laus est, mea quidem sententia; qua Clarissimus Petrus Burmannus Illustrem ac eruditissimum Ezech. Spanhemium ornat, in Praefatione ante Gruteri corpus Inscriptionum, dum de vi-

blinkt een ſchrift met vollen glans, als 'er de geleertheit met deftigheit, liefde, en Chriſtelyke beſcheidenheit in verzelt gaat; buiten dit mag ik met den Apoſtel Paulus zeggen, al waar het ook dat wy de talen der menſchen en der Engelen ſpraken, en wiſten alle verborgenheden en wetenſchappen, en wy hebben de liefde niet, zo zyn wy niets.

V.

Dit moet ik hier noch byvoegen, want meer over de ſpellinge der letteren te ſchryven verveelt my; de reden waarom ik *Ceſar*, *Cicero*, *Cypres*, *Oceaan*, *cibori*, *ceder*, *celle*, *citer*, *Cyrus*, enz. met een *c*, en niet met een *k* ſchryve, als *Keſar*, *Kikero*, *Kypres*, *Okeaan*, *kibori*, *keder*, *kiter*, *Kyrus*, is deze, omdat het ongewone geluit der *k* in deze woorden de meeſte oren verveelt, ja die dikwyls onverſtaanbaar maakt; gelyk ik daar ondervinding van hebbe in het woort *Kefas*, dat ik hierom liever in het toekomende *Cefas* zal ſchryven met een *c*, gelyk het in onſe Neder-

viro Illuſtri ait: *Quo nemo hodie doctior, nemo humanior in republica litteraria reperitur.* Magnum profecto exemplum, eruditis omnibus imitandum!

derduitſche Overzettinge des Bybels ſtaat, Joh. 1. 43. want ſchoon deze woorden volgens hunnen oorſprong ene *k* vereiſchen, zo is 'er echter de *c* door het langdurig gebruik onder ons eigen aan geworden, en daarom zo ligt niet te verwerpen.

In *koning*, kan de *g* alleen volſtaan; maar dat in *koningryk*, *koninglyk*, *gevangenis*, de uitſpraak een *k* vordert, ſta ik den voornoemden ſchryver ten vollen toe; waarom de *g* hier in een *k* dient verwiſſelt, of dieze beide wil behouden, willen wy een letter min of meer niet beknibbelen: anders mene ik dat men volgens den regel in alle talen gebruikelyk, *quod littera ejusdem organi facile inter ſe permutantur*, mag ſchryven, *koninklyk*, *koninkryk*, *gevankenis*, *oorſpronkelyk*, *jonkheit*, *jonkvrou*, *ſprinkhaan*, *vergankelyk*; in *zangberg*, *ſpringader*, *jongeling*, is die verandering onnodig, tenzy het den Dichteren in rym anders te pas kome.

HET XIII. HOOFTSTUK.

Aanmerkingen over enige zelfſtandige naamwoorden (nomina ſubſtant.) *en hunne geſlachten.*

I.

DE Heer D. van Hoogſtraten, die in 't opbouwen onzer Moedertale ruſtig de hant biedt, heeft achter den tweden druk zyner *Aanmerkingen over de Geſlachten der Zelfſtandige Naamwoorden* onder andere waarnemingen uit de ongedrukte ſchriften van den Droſſart Hooft ook deze vrage voorgeſtelt: „ Als een *ſubſtantif*, of zelfſtandig naam„ woort, achter een ander *ſubſtantif* komt „ *in caſu obliquo*, zal men 't laatſte *in eodem* „ *caſu* ſtellen, of ongedeclineert laten; ge„ lyk de achterſtaande Adjectiva? By exem„ pel, *Hy hadt het geleert onder den Prins*, „ *enen dapperen oorlogsman*, *of een dapper oor*„ *logsman*. Deze vraag blyft hier onbeantwoort: maar uit enige aantekeningen my door den Heer Vollenhove medegedeelt, blykt my dat Vondel het beide goetkeurde, waarom ik het ook dikwyls beide gebruikt hebbe. Nochtans ſchynt de evenredigheit te vorderen, dat men beide *ſubſtantiva* ſtelle *in caſu obliquo*, zo 'er de welluidentheit, niet door benadeelt wort, en ſchryve: *onder den Prins*, *enen dapperen oorlogsman*; *van Neſtor*, *enen wyzen en ervarenen Raatsman*; *door 't bevel van Cyrus*, *den eerſten ſtichter der Perſiaanſche*

mo-

monarchye; enz. Dus moet men ook ſchryven, *van Konſtantyn den Groten*; *door Paus Klemens den elſden*; *de Spreuken van Salomon, den wyſten der Koningen*; waarvoor men anders *in caſu recto* zegt, *Konſtantyn de Grote*; *Paus Klemens de elfde*; *Salomon, de wyſte der Koningen*.

II.

BOOG, *arcus*, wort by Vondel doorgaans manlyk gebruikt, *met den boog*: doch hierin volge ik Hooft liever, by wien *boog* of *boge*, want men zegt het beide, vroulyk is: want, *met den boog*; *een pyl uit den boog ſchieten*; *het ſchynſel van den regenboog*, klinkt my byna zo hart als *den vrou*. Luidt het niet veel zagter en aangenamer? *de boog ſpannen*; *met de boge ſchieten*; *myne boge hebbe ik gegeven in de wolken*; *Godt heeft de regenboog geſtelt tot een teken zyns verbonts*; enz. Om de zelve welluidentheit gebruike ik *Schoe*, of *Schoen*, ook liever vroulyk dan manlyk; *zyne ſchoe uittrekken*; *de voet met de ſchoe*; *op Edom zal ik myne ſchoe werpen*: *des boogs* en *des ſchoens* gelove ik niet dat iemant in genitivo zou willen zeggen. Hierby ſtelle ik ook *aalmos*, *blaam*, als faam, *intrede*, *kleur*, *eike*, *linde*, *oli* en *zalfoli*, *rei* of *reie*, *ſpits*

 en

en *heirspits*, *voorspoet* en *tegenspoet*, *struik*, *waan*, met ydele waan; die alle in het vrouwlyke geslachte beter luiden dan in het manlyke: *den rei*; *den oli*, *met den heiligen zalfoli*; luiden niet beter dan *den heiligen wet*; *aan de reie gaan*; *met zuivere oli*; *met heilige zalfoli*, moet men schryven. Wil men in de geslachten der naamwoorden niet op de welluidentheit letten, men zal een zagte en vloeiende taal niet minder benadelen, dan een aangename muzyk met harde tonen of een valsch geluit. My is meer dan eens voorgekomen, dat *stam* of *stamme*, by onze beste schryvers in het manlyke geslachte gebruikt, de welluidentheit ganschelyk benadeelt, en dat men niet behoorde te schryven *van den stamme Juda*; *uit den stamme Levi*; *uit den stamme van enen boom gehouwen*; maar *van de stamme Juda*; *uit de stamme Levi*; *uit de stamme van enen boom gehouwen*; in foem. gen. als veel zagter en vloeiender: maar het algemeen gebruik heeft hier, zo 't schynt, de overhant genomen.

III.

Als twe of meer zelfstandige Naamwoorden te zamen gevoegt worden om 'er een woort van te maken, behoudt het laatste alleen

leen zyn *geslachte*: *zeeman* en *zeebelt* zyn manlyk, schoon *zee* vr. is: *zeewater* en *zeeschuim* onzydig: *vruchtboom* is manlyk: *boomvrucht* vr. en *boomgewas* onzydig: *boekschat* is manlyk, maar *boekkamer* en *boekzaal* vr. hoewel *boek* onzydig is; want men zegt *het boek*, maar *in mynen boekschat*, en *in zyne boekkamer*; en zo in andere woorden meer: waarvan *vrouwmensch* nochtans uitgezondert is; want schoon dit woort uit een vroulyk en manlyk naamwoort is t' zamen gestelt, zo zegt men echter *het vroumensch*, gelyk de Heer Monen dit in zyne Spraakkunst ook heeft aangetekent, p. 78. Dus kan men *stam* en *boom* ook verenigen, en maken 'er *stamboom* van, dat ongetwyfelt manlyk is: maar als men nu *boom* en *stam*, of *wyngaart* en *stam* te zamen voegt, zal men het dan ook manlyk nemen, en schryven *dit beelt, zo heilig en ge-cert, was gemaakt uit enen ouden verdorden boomstamme*, of *uit enen dikken wyngaartstamme*? Is het niet ongelyk zagter, dit beelt, zo heilig en ge-cert, was gemaakt *uit ene oude verdorde boomstamme*, gelyk het vermaarde beelt van Diane te Efese gesneden was *uit een dikke wyngaartstamme*? zo het hier manlyk moet blyven, liet ik deze t' zamenvoeging liever na, om zulk een hardigheit te schuwen.

I V.

Wysgierig kan men aanmerken als t' zamengestelt uit een verkort zelfstandig en een byvoeglyk naamwoort *gierig* naar *wysheit*; gelyk *regeerzugtig* gekoppelt is uit een verkort werkwoort *regeren*, en *zugtig*: maar ik zou het voor *Filosoof* nooit gebruiken; doch hebbe dit voorhene aangetekent, omdat ik het beter oordele dan *Wysgeer*: hoewel ik voor *wysgierig* ook niet sterk pleiten wil, als die op de Duitsheit niet zo vast gezet ben, om alle woorden uit andere talen ontleent, en door het langdurig gebruik by elk verstaanbaar geworden, te willen verbannen: ik behoude *Filosoof*, *tempel*, *orakel*, *kapittel*, zowel als *beminner der wysheit*, *kerk*, *godtspraak*, *hoofdstuk*, wordende het eerste by velen beter verstaan dan het laatste.

V.

Naamwoorden die in het enkel getal in *er* en *aar* uitgaan, als *vader*, *broeder*, *herder*, *leraar*, *redenaar*, *zondaar*, enz. nemen in den nom. accus. en vocat. plur. een *s* aan; *vaders*, *broeders*, *herders*, *leraars*,

raars, *redenaars*, *zondaars*; doch in den genitiv. dat. en ablat. *en*; als *der* of *van* of *aan de vaderen*, *broederen*, *herderen*, *leraren*, *redenaren*, *zondaren*. Maar deze regel lydt veel uitzondering, en de evenredigheit moet hier wederom voor de welluidentheit dikwyls wyken: want *schippers*, *dragers*, *lopers*, *roepers*, *akkers*, *maaiers*, *verwonderaars*, en meer diergelyke woorden, nemen in genit. dat. en abl. niet gaarne *en* aan, gelyk *schipperen*, *drageren*, *loperen*, *akkeren*, *maaieren*, *verwonderaren*: beter luidt het, *in vette akkers*; *voor dorstige maaiers*; *van zyne verwonderaars*: waarom Vondel ook liever *voor schaapherders* schryft, dan *voor schaapherderen*: en *meesteren*, *sprekeren*, *oproermakeren*, *koninklyke schepteren*, *kerkeren*, *kokeren*, *legeren*, in plaats van *meesters*, *sprekers*, *oproermakers*, *koninklyke schepters*, *kerkers*, *kokers*, *legers*, zou een zeer onaangenaam geluit geven.

V I.

Enige, *sommige*, *etlyke*, worden by verscheide van onze Schryvers zonder onderscheit gebruikt. Maar is *Etlyke* niet by ons van de zelve betekenis als *Aliquot* by de

Latynen? *quod ad numerum refertur*, dat tot een getal behoort, in tegenstellinge van enen of enige weinigen: gelyk, *aliquot anni sunt*; daar zyn etlyke jaren verlopen, het is verscheide jaren geleden, dat wy elkandere niet gezien hebben: *aliquot epistolas accepi a te uno tempore*; ik hebbe etlyke, dat is, verscheide brieven van u op enen tyt ontfangen: *per aliquot dies*; etlyke dagen achter een: zo is *aliquoties* etlyke malen, etlyke reizen, meer dan eens.

VERVOLG

VAN ENIGE SIERLYKE

SPREEKWYZEN

EN FRAAIE MANIEREN VAN

UITDRUKKINGEN.

VERZAMELDE SPREEKWYZEN.

I.

DE Schepper van alles eischt niemant in zynen dienst, als om eens en een met hem geworden, zich zelven met een overvloet van weldaden, niet by druppels, maar by hele stromen, ja teffens een gansche zee van zaligheit uit te storten in het schepsel dat hem gehoorzaamt. *Vollenh.*

I I.

Groot onderscheit is 'er, gelyk een out Leraar wel sprak, tusschen spreken en doen; maar by de menschen, en niet by Godt: Hy spreekt, en het is 'er; hy gebiedt, en het staat 'er. *id.*

I I I.

Eertyts waren de Priesters Godts mont en de levendige stem der wet, Engelen of tolken van den Here der heirscharen.

IV.

De ſtyl van David draaft dan uitermaten hoog en ryſt tot aan den hemel toe, *als* hy mag uitweiden in den lof van zynen Schepper, en hem verheerlyken, dien duizenden van Engelen nooit volpryzen kunnen.

V.

Daniel legt zo geruſt en onverzeert in den leeuwenkuil, als in een kooi vol ſchapen en lammeren: maar toen 'er zyne nydige vyanden en beſchuldigers in wierden geworpen, waren zy naulyx op den gront, of zy waren van de leeuwen al verſlonden en met vleeſch en been vermorſelt.

VI.

Een aartstieran mag de Kerke zuchten en tranen uitperſen; maar 't zyn niet anders als dampen en uitwazemingen, die ten hemel geſtegen aldaar in donders en blixemen veranderen om hem te verbryzelen. *J. Brant.*

VII. Schuwt

VII.

Schuwt de *hovaardy*: ik bidde u ſchuwtze toch. d' Oorſprong van alle overtredingen is hovaardy, die Lucifer zelf, klaarder dan alle ſtarren uitblinkende met ene eeuwige duiſternis heeft verdonkert, en niet alleen enen Engel, maar den opperſten van alle Engelen in enen duivel verandert. *Vond. vertaalt uit Outvader Bernardus.*

VIII.

De Leeu en de Draak verſtrekken twe zinnebeelden van twe hooftgebreken, *hovaardy* en *nydigheit*. Want de Leeu, der dieren Koning, gemoedigt door zyne krachten, acht uit verwaantheit niemant boven zich zelven; en de nydigheit quetſt met hare tong den benyden van verre, gelyk de Draak met het ſchieten van zyn vergift zynen vyant van verre quetſt. *Vond.*

IX.

Zie hier een recht Machiavels gemoet; een wrede leeu ſchuilt in 't loze voſſevel, terwyl het boze hart, dat niet als naar moort

en

en bloet dorſt, zich onder den ſchyn van godtsdienſtigheit verbergt.

X.

Zyn doot wert van zyne onderdanen bitter beſchreit: en ſchoon hy geen manlyk ooir naliet, ſtrekte hem de roem zyner deugden tot zonen, en zyne dapperheit tot erven, die zolang de zon ſchynt niet verſterven zullen. *Bogaart, in 't leven van Keizer Ludowyk den* II. Roomſ. Monarchy. p. 344.

X I.

Dit gewelt dreigt Godts volk niet te verzwakken of met kracht te dwingen, maar ganſch te verſlinden, ja zulx dat 'er teken noch voetſtap, gedachtenis noch naam meer van overſchiete. *Voll.*

X I I.

Hy geeſt toe, al wat hy kan toegeven, en wykt voor dien magtigen vyant, als een riet voor den ſtormwint. *id.*

X I I I.

Hadden wy door onze zonden niet verdient,

dient, dat ons goet in vyantlyken roof verkeerde, onze huizen in puinhopen, onze ſteden in woeſtynen, onze kerken in afgodtshuizen, en ons ganſche lant in een Akeldama? *id.*

X I V.

Elk loopt, gelyk het onbeſuisde graau gemeenlyk doet, den triomferenden dwingelant te gemoet; elk wenſcht hem geluk in zyne heerſchappye: de Groten zelfs ontzien zich niet de hant te kuſſen die hunne vryheit verkracht, en hen als ſlaven aan boeien en ketens legt. *Hooft.*

X V.

Opgeblazen van hart, bars van aanſchyn, was deze Laurens (de Medicis,) droomde overmatige hoogheit, en minder niet dan een koninkryk. *id.*

X V I.

Ferdinant, in ſtede van den jongſten avont, zag zich in den opgaanden dageraat ener magtige heerſchappye. *id.*

XVII.

Wy volgen hem, maar gelyk een jonge Askaan zynen vader Eneas volgde, *non passibus aequis*, met ongelyke schreden. *Voll.*

XVIII.

Die schone wolk van getuigen, van den Apostel Hebr. XI. voorgestelt, kan ons noch dienen als de heldere wolk, die het Israelytische leger eertyts diende en voorlichtte; terwyl quade voorbeelden van eertyts bedrevene zonden dat duistere deel der wolke gelyken, dat de Egiptenaars volgden om elendig in de rode zee te verdrinken. *id.*

XIX.

My dunkt, ik zie den tweden zeestryt, gelyk die eerlang voor handen schynt, ruim zo bloedig als den vorigen; ik hore dunkt my alrede dat gruwzaam oorlogs onweer op den noortschen Oceaan opsteken: ik zie den brant van Godts toren in 't afgryslelyke weerlicht van het donderende metaal; de Noortzee root van bloet, en dryvende vol lyken; doden en levenden onder een gemengt, gezengt,

zengt, verminkt, verbrandt en verdronken: en, dat alle gruwzaamheit en rampen te boven gaat, ik zie duizenden van kinderen die enen hemelschen Vader aanroepen; maar helaas ik zie de ene menigte der broederen in het gebet roepen en stryden tegens d'andere, en ik zieze daatlyk, na het storten van zulk een gebet, met sabels en enterbylen, en noch vreeslyker moortgeweer woeden, om elkanders bloet te storten *id. Dit ziet op den Engelschen oorlog van het jaar 1665.*

X X.

Misschien vreest gy ook voor de onverbiddelyke rechters Minos en Rhadamantus, by welke noch Lucius, Krassus, noch Markus Antonius, noch Demosthenes, die grote Redenaars, u zullen kunnen verdedigen. Gy zult daar zelf in een zeer grote vergadering uwe eige zaak moeten bepleiten. *Vertaalt uit Cicero, Tuscul. Quaest. L.* 1. Zo hebben de Heidenen ook van nature geweten 't geen de Apostel aan de Romeinen schryft, kap. XIV. 12. *Zo dan, een iegelyk van ons zal Gode rekenschap moeten geven.*

* *

*

Hier meende ik deze Aanleiding ge-eindigt te hebben : maar ter goeder ure valt my iet in handen , dat ik onze jonge Kerkredenaren , en die zich tot dezen heiligen dienst bequaam maken , moet mededelen , om hen ten vollen te overtuigen , hoe nut en nodig hun de kennis en behoorlyke oefening hunner Moedersprake is ; 't is in het Latyn geschreven door den zeer geleerden Heer *Antonius Perizonius* , (eertyts Professor in de heilige Godtgeleertheit in myne geboortestat Deventer , vader van den tegenwoordigen vermaarden Professor Jakobus Perizonius) *in utilissimo Tractatu de Ratione Studii Theologici* , *cap.* VI. *pag.* 68. *& seqq.*

„ PRiusquam vero id aggredior , de lin-
„ guæ Theologo vernaculæ cultura non-
„ nihil præmittendum. Hujus autem nomi-
„ ne intelligo non modo linguam proprie
„ vernaculam , cujus cognitionem usumque
„ mortales cum materno lacte a teneris hau-
„ riunt , sed & quamlibet aliam , quam Theo-
„ logiæ studiosus longo usu atque exercitio

„ ita

„ ita familiarem sibi fecit, ut in ea populum „ Christiannm absque negotio docere possit. „ Verbo, illa lingua Theologo excolenda „ est, in qua homines sibi commissos insti- „ tuere constituit. Quam, quia plurimum „ vernacula est, ideo sic appellandam cen- „ sui.

„ Eam vero Theologiæ studiosis non exi- „ gua diligentia excolendam esse inde liquet, „ quod plerique in illa suum munus obire de- „ beant. Quod ut dextrè & feliciter faciant, „ inprimis necessarium est, ut istius linguæ, „ qua eos uti oportet, insigniter periti sint. „ Neminem fugit, quantum dicentis orna- „ mentum sit, quantumque ad persuaden- „ dos & commovendos Auditores faciat, si „ orator conceptus suos nervosa ac perspicua „ oratione prompte, copiose, & cum gra- „ tia proponat. Quo fine linguam, qua in „ dicendo utitur, ad unguem callere debet. „ Atque ea causa & Theologos, quibus iste „ finis præcipue præfixus est, culturam lin- „ guæ familiaris non decet negligere. Quin „ illi, si recte sibi & Ecclesiæ consultum vo- „ lunt, tanto studio perdiscendæ tamdiu in- „ cumbent, donec non solum in ea verbo- „ rum copiam consequantur, verum etiam „ illius universæ naturam, proprietates o- „ mnesque sales & elegantias accuratissime

„ intelligant. Ita enim de re qualibet appo-
„ ſitis verbis loqui, & mandato munere cum
„ laude gratia, ſucceſſuque bono (ſi cæ-
„ tera non deſint) defungi poterunt. Ne-
„ glecto contra linguæ vernaculæ ſtudio,
„ fieri non poteſt, quin maximos omnium
„ laborum fructus, quos jure ſuo pote-
„ terant exſpectare, propriæ ſocordiæ vitio
„ amittant.

„ Neque vero iſthæc commemoratio ſu-
„ pervacua videri debet, quando experien-
„ tia conſtat, quod multorum turpiſſima
„ negligentia, etiam hic, admonitionem
„ jamdudum fecerit neceſſariam. Scilicet
„ hoc eſt vulgi judicium, ad illam lin-
„ guam, qua usque ab infantia tota vita
„ ſumus uſi, nullum requiri ſtudium. Sed
„ quantus ille error ſit, quis non videt?
„ Nunquid enim ſtultos fuiſſe putabimus
„ doctiſſimos Viros, Veteres inquam Græ-
„ cos & Romanos Scriptores, qui in expo-
„ liendo familiari ſermone tantum, quod con-
„ ſtat, ſtudii poſuere? Num inaniter labo-
„ rarunt, quod in excolenda lingua verna-
„ cula omnem ætatem contriverunt, & in ea
„ plerique ediderunt egregia illa eruditionis
„ antiquæ monumenta, in quibus eloquen-
„ tia & ſapientia certant, quæque doctos
„ lectores in admirationem rapiunt, & au-
tho-

„ thoribus ſuis immortalem laudem pepere-
„ re? At ſi veteres hoc ſtudium recte impen-
„ derunt, ſi ea ratione, quod negari nequit,
„ tantam ſunt adepti gloriam, quid hodie
„ illius ſermonis cultura negligitur, quo inde
„ a prima pueritia ſumus uſi? Et certe hic
„ labor omnibus illis, qui aliquantum ſupra
„ vulgus eminere cupiunt & utilis & neceſſa-
„ rius eſt. Equidem fateor, & ſimpliciſſi-
„ mum vulgus ſola conſuetudine longoque
„ uſu id conſequi, ut alter alteri ſuas cogi-
„ tationes utcunque patefacere poſſit. Ita-
„ que tolerabilem vernaculi ſermonis uſum,
„ quantum ad vitæ & converſationis neceſſi-
„ tatem attinet, absque omni cura & labore
„ acquiri poſſe, non invitus agnoſco. At
„ ut in lingua vernacula ornate, copioſe &
„ prudenter loquaris, ut conceptus tuos ex-
„ pedite, proprie atque eleganter explices,
„ denique ut bene dicas & accurate, cum
„ gratia atque efficacia doceas, auditorem-
„ que moveas, exercitio ac ſtudio minime
„ vulgari opus eſſe ajo.

„ Proinde ſapiunt & laudem merentur
„ Galli, aliique populi, qui linguis ſuis po-
„ liendis magna diligentia incumbunt. Quan-
„ quam quid opus eſt peregrina exempla
„ afferre, cum gentilia non deſint? Ecquis
„ enim ignorat, quod & Germani Germa-

 nicam,

„ nicam, & Belgæ Belgicam linguam ingenti ſtudio nec minori ſucceſſu jampridem excolere inſtituerint? Quo indignius eſt, ſicubi Theologi inepta & horrida oratione in rebus Divinis exponendis utantur. Maxime ſi non inter agreſtes, ſed in urbibus, inter homines elegantes ac politos pro muneris ac vocationis ſuæ ratione verba facere tenentur.

„ Ubi non illud accuſo, quod plurimi absque ulla neceſſitate ſermoni vernaculo Latinas, Gallicas aliasque peregrinas voces ac phraſes admiſcent, perinde ac ſi oratio Barbaris verbis & loquendi modis teſſellata dicenti ornamento eſſet. Magnum quidem hoc vitium eſt, cum linguæ, quarum nitor in ſimplici puritate conſiſtit, ejusmodi mixtura contaminantur. Unde & Horatius Lib. 1. Sat. 10. ℣. 29, 30. nec immerito, illos ridet, qui

- - - - - - - patriis intermiſcere petita
Verba foris malint, Canuſini more bilinguis.

„ Adde quod Linguæ Germanicæ Belgicæque ea eſt amplitudo & elegantia, ut nulli, ne Græcæ quidem, multum concedant. Adeo ut nulli fere quicquam in mentem venire poſſit, quod non in hiſce etiam ſatis commode ac venuſte (ſi modo ſtudium ac-

„ cedat)

„ cedat) queas exprimere. Quocirca Germani & Belgæ in ſuam linguam ſunt injurii, quandocunque illi peregrina admiſcent. Id enim faciunt aut contemptu & faſtidio patrii ſermonis, aut perverſo judicio, quaſi tam inops eſſet, ut ad exprimendos ſuos conceptus absque externo minime ſufficeret auxilio. Qui ergo has linguas ita corrumpunt, ut nullam fere periodum ſine mixtura peregrini ſermonis efferre ſuſtineant, multum peccant, idque agere videntur, ut non tam cives, quam Barbari aut Semibarbari in patria queant haberi. Sed omitto hoc vitium, quando illud hodiernis moribus excuſari conſtat.

„ Verum id inexcuſabile eſt, cum Theologi vernacule docentis oratio non modo nullam urbanitatem, nullos ſales, nullam elegantiam, nullum ſtudium redolet, ſed & barbariſmis & ſolœciſmis ſcatet, & a ſordido corruptoque ſermonis genere, quo fex infimæ plebis uti ſolet, transverſum digitum non diſcedit. Ita enim & muneri ſuo non faciet ſatis, & ſua culpa in magnum contemptum incurret, tanquam homo ignaviſſimus, & qui nihil ſciat, nihilque ſcire laboret. Et certe turpiſſima negligentia eſt, quæ ſe hic oſtendit. Nam quid illum curare credas,

„ cujus tantam ſocordiam eſſe vides, ut ma-
„ jorem ſermonis ſui emaculandi rationem
„ non habeat ? Quid eum ſcire putes , de
„ quo tibi conſtat , quod linguam verna-
„ culam non intelligat ? Quid , quod nul-
„ lus omnem patrii ſermonis culturam negli-
„ gere poteſt , cui docendi partes in audito-
„ rio non indocto commiſſæ ſunt , niſi idem
„ ingenuo pudore depoſito ſit plane perdi-
„ tus. Ejusmodi vero impudentem , igna-
„ vum & ignarum hominem odio & con-
„ temptu laborare , quis miretur ? Itaque ſi
„ Theologiæ ſtudioſus hæc omnia vitare ,
„ ſuoque munere cum gratia & authoritate
„ olim fungi cupit , neceſſe eſt , ut linguæ
„ vernaculæ ſtudium non omittat.

„ Interim non neſcio , & in aliam partem
„ a nonnullis peccari. Sunt enim , qui in
„ conquirendis verborum elegantiis & floſcu-
„ culis plus ſtudii ponunt , quam in rerum
„ dicendarum prudenti delectu ac dijudica-
„ tione : qui nimis ſublime ſermonis genus
„ affectant ; aut in obeundo munere ſuo ni-
„ hil agi putant , niſi verbo Dei momentum
„ accedat ab oratoriis humanæ ſapientiæ ac
„ eloquentiæ artibus , atque aucupiis , ne
„ dicam lenociniis. Quam magnam ſtulti-
„ tiam ſimul & peccatum eſſe non inficior.
„ Ecquid enim ſtultius eſt , quam pulchrio-
„ res

„ res frondes præstantissimo præterito fructu „ seligere, & vocatis convivis, utique folia „ non exspectantibus, melioris cibi loco „ proponere? Porro quid aliud faciunt, qui „ nullam rerum, unam vero & omnem ver„ borum rationem ducunt? Nec dubitan„ dum est, quin peccet Theologus, qui in „ divinis oraculis exponendis tumidam tur„ gidamque orationem consectatur. Co„ thurni enim, ampullæ & quicquid est in„ flatæ magniloquentiæ, rerum divinarum „ tractationi, quæ casta & modesta esse de„ bet, minime congruit.

„ *Ornari res* tanta *negat, contenta doceri.*

„ Itaque ejusmodi fucata & supetba ora„ tione offenduntur pii, qui norunt, quod „ admiranda verbi divini efficacia per simpli„ citatem se maxime soleat exerere. Eadem „ vero curiosæ mentes infirmorum ita cor„ rumpuntur, ut magis magisque evanes„ cant, &, omisso salutari sanctæ Scriptu„ ræ pabulo, prurientes aures ad inania ver„ borum convertant. Ideo Paulus istam ho„ minum curiositatem reprehendit 2. Tim. „ IV. 3, 4. & suo proposito exemplo docet „ non convenire Theologo ὑπεροχὴν λόγȣ „ ἢ σοφίας *eminentiam orationis aut sapientiæ*

„ 1 Cor.

„ 1 Cor. II. 1. quam qui ſectantur, absque
„ dubio accedunt iis, quos Apoſtoli dicunt
„ *ὑπέρογκα ματαιότητος λαλεῖν præumidam va-*
„ *niaatem loqui.* 2. Pet. II. 18. Jud. v. 16.
„ Rurſus agnoſco graviſſime a Theologo pec-
„ cari, ſi rhetoricum artificium unicum rei
„ bene gerendæ præſidium putet, eique
„ omnem miniſterii ſui fructum adſcribat,
„ quem a cooperante Spiritus S. virtute
„ pendere in confeſſo eſt. Hinc non ob-
„ ſcure demonſtrat Apoſtolus, inanem reddi
„ crucem Chriſti, ſi quis ejusmodi eruditam
„ eloquentiam affectet, eique, non Evan-
„ gelio, laudem omnem attribuat. *ȣ̓κ ἐν*
„ *σοφίᾳ λόγȣ, ἵνα μὴ κενωθῇ ὁ ςαυρὸς τȣ̃ Χριςȣ̃,*
„ *non in ſapientia oratoria, ne crux Chriſti*
„ *reddatur inanis.* 1. Cor. 1. 17. Et alibi
„ ſuum miniſterium peractum eſſe dicit *ȣ̓κ*
„ *ἐν πειθοῖς ἢ διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λό-*
„ *γοις, ἀλλ᾽ ἐν ἀποδέιξει πνεύματος καὶ δυνά-*
„ *μεως, non in perſuaſoriis & eruditis huma-*
„ *na ſapientia verbis, ſed in demonſtratione*
„ *ſpiritus & virtutis* divinæ, quæ ſe in con-
„ vincendis & ſuperandis hominum animis
„ exeruerit. Idque totum eo fine divinitus
„ ita geri docet, ut credentium *fides non ho-*
„ *minum ſapientiæ, ſed Dei virtuti* adſcribe-
„ retur. 1 Cor. II. 4, 5, 13.

„ Ergo etiam in hanc partem peccatur;

„ at,

„ at, ni fallor, & rarius & excusatius. Præ-
„ stat enim nimium, quam nullum studium
„ vernaculo sermoni excolendo impendere.
„ Et quemadmodum illa præcipua & maxi-
„ ma docentis Theologi cura esse debet, ut
„ res ipsæ quas proponit, cum regula fidei
„ conformes & ad Ecclesiæ ædificationem uti-
„ les inveniantur: ita eum verborum ac lin-
„ guæ culturam penitus negligere non de-
„ cet. Ut illud ante omnia & primario fa-
„ ciendum, sic istud non est plane omitten-
„ dum. Nam & hoc ad commendationem
„ Mosis refertur, quod *institutus sit omni*
„ *sapientia Ægyptiorum, & in dictis ac factis*
„ *potens fuerit.* Act. VII. 22. Similiter Apol-
„ los inprimis ab eo laudatur, quod fuerit
„ *ἀνὴρ λόγιος vir doctus & disertus* ac *in scri-*
„ *pturis potens, qui accurate & cum parrhesia*
„ *locutus sit ac docuerit, Judæos magna effica-*
„ *cia convicerit, eaque re Ecclesiam Dei mul-*
„ *tum adjuverit.* Act. XVIII. 24. & seqq. Un-
„ de liquet eloquentiæ vernaculæ mediocre
„ studium non modo licitum, sed & necessa-
„ rium esse Theologo, quando illi cum
„ sancto Euangelio, quo par est modo,
„ conjunctæ, ad confirmandum & profe-
„ rendum Christi regnum tantum ponde-
„ ris inest, atque efficaciæ, sicubi divina

„ be-

„ benedictio accesserit. Sed de linguæ vernaculæ cultura satis dictum.

De vertaling van deze geleerde en deftige redeneringe achte ik niet nodig, omdatze eigentlyk geschreven is voor die het Latyn zowel als het Duitsch verstaan; doch ik ben verzekert, dat het niemant zich beklagen zal, zo hy deze nutte lessen gehoor geeft, die men zonder zich zelven en zynen dienst te benadelen niet wel verzuimen kan.

E I N D E.